

SZIVÁRVÁNY AZ ÉG KAPUJA.

Regény.

II.

NAGY volt a sürgés-forgás a nyári színház körül. Körben mindenütt égtek a villanylámpák. Emberek ácsorogtak a kivilágított szegleteken és pletykázva, fecsegve, egyik cigarettát a másik után szíva tárgyalták az előadást.

— Gyönyörű teremtés ez a Korál Ilona.

— Az a vén diriné mégis elveszi előle az első szerepet.

— Tüntetni kell mellette.

— Ki kell fütyülni a dirinét.

— Nem szabad ezt engedni.

— Te! Hogy táncol!

— A hangja is szép!

— Igaz, hogy úri lány?

— Azt mondják, ez az első színésznői éve és abszolút tisztességes.

— Ki kurizál neki?

— Ugy hallottam, a fiatal báró. A fiú bolondult bele.

— Én úgy hallottam, hogy Turcsányi is jár utána.

— Ostobaság. Pletyka. Semmire se lehet adni.

A színház mögött a sétatérre nyílt a színészbejáró. Ott annyi lámpa égett, olyan nagy fény volt, hogy a padokon ülve olvastak ujságot vagy tanulták a szerepüket a színészek. Egy-egy kész, kimaszkirozott alak is ott várta jelenését a forró, izzasztó színpad után, a hűvös éjszakai levegőn. Mélyebben, a százados, sötét fák árnyai alatt égőszemű cselédlányok és lobogó vérű diákok leselkedtek a színház irányába, hátha meglátják egy pillanatra szerelmüket. Mélyről fakadt sóhajok szállottak a lombok felé és ott bujtak el a lámpák fényétől megezüstözött levelek alatt.

Turcsányi lassan, kényelmesen sétált végig az unalomig ismert utakon a színház felé. Láta, hogy szünet van, gondolta, bemegy a színházba, körülnéz, kik vannak ott? Akadálytalanul lépett be az oldal-folyosóra és áthaladva az ott hemzsegő embereken, folytonosan jobbra-balra köszönve végre a ragyogó, fényes nézőtérre jutott és körülnézett.

Az egyik páholyban ott látta ülni a pénzügyigazgatóékat, mellettük a törvényszéki elnököt és családját. A másik oldalon ott ült az árvaszéki ülnök szép, kacér feleségével. Amott a jogakadémia igazgatója elhízott hiú asszonyával. Mindenütt csupa ismerős, mindenütt

megszokott, már ezerszer látott arc. Érezte, hogy az egész nézőtér zajlik most a pletykától, a rágalomtól. Olyan volt ez a sok szépen öltözött ember csillogó ékszereivel, mintha mind boldog volna, mintha mindnek nagyszerűen menne a sora, mintha nem volna gondja egyiknek se. És tudta, hogy az a mosolygó arcú kereskedő az emeleti páholyban csőd előtt áll; tudta, hogy a kincstári főerdész családjának, akik szintén páholyban ülnek, a kereskedők már nem hiteleznek tovább. Tudja, hogy az árvaszéki ülnök a mult héten adta el a lovait és a jogakadémia igazgatója hosszú utánjárás után tegnap vett fel váltóra pénzt.

A nézőtéren mégis ömlött a parfüm, repdesett a kacaj és egymást kergette a mosoly és a vidám szó. A földszinten a zenekarban szólt a zene, itt-ott bele-belefütyültek a melódiába, ragyogott a szem és pirosan vonaglottak az ajkak. Úgy érezte, hogy az egész egy csunya hazug hangyaboly és elgondolta, mi lenne, ha egy kegyetlen, eltévedt láb éppen ebbe a hangyabolyba taposna bele. Hogy felordítana mindenhonnan a megrémült élet és hogy átváltozna minden ostoba mosoly halálordítássá. Láta, hogy az emberek sietve elfoglalják helyeiket, izgatottak és kíváncsiak; tudta, hogy a szünet végét jelző csengők megszólaltak. Megállította az egyik jegyszédőt.

— Van valahol üres hely?

— Van, szerkesztő úr. A nyolcadik sorban egy hely üresen maradt. Pedig telt ház van.

— Köszönöm. Majd oda ülök.

És elfoglalta az üres helyet. Mellette jobbról egy fiatal lány, talán az egyik vármegyei iktató lánya ült, balra tőle a kövér ékszerészné. Üdvözölte őket és ő is várakozón nézett a színpadra.

Észrevette, hogy a zenekarban mozgás van. Azonnal meglátta az okát. A színházi szolga nagy csokor átnyújtására készül. Vajjon ki kapja? Csak nem az igazgatóné? Vagy talán Ilona? Kitől? Kicsit elszorult a szíve és fagyelt.

A zenekar kezdett. A függöny felgördült. A színpad csinos kerti vendéglőt ábrázolt. Turcsányi ismerte az operettet, nem volt rá kíváncsi. Inkább csak azért jött be, hogy lássa Korál Ilonát. Valami vágy hajtotta, hogy megfigyelje a fiatal színésznő és a közönség viszonyát. Kíváncsi volt, hogy mit vált ki ez a friss és üde lány a kisváros utálatosan kritikus, szörszálhasogató, mindig elégedetlen publikumából.

A játék megkezdődött. A színpadon ott ugrált, ott rikácsolt az öreg igazgatóné. Kacéran dobálta fel a karzat felé lábait és éles, bántó hangjával hallatlan erőlködéssel ostromolta a hallgatók fülét. Egészen furcsa friss, tavaszi illatot érzett, amikor belebbent a színpadra Ilona. Megérezte azt a publikum is, mert hatalmas tapsvihar fogadta, ami a tombolásig fokozódott, amikor feladták neki a csokrot. Bájos pir öntötte el a lány arcát, öntudatlanul kedves és meglepett mosolya jőlt esett mindenkinek. Végre játékba kezdett.

Turcsányi figyelt. Láta, hogy a páholyokból kihajolnak az emberek, a földszinten mindenki úgy helyezkedik el, hogy jól lásson s az egész nézőteret valami boldog feszült, figyelem lepte el. Ilonának minden mozdulata bájos, keresetlen és művészi volt. A beszéde tiszta, magyaros csengésű s a hangja meleg, könnyen hajlítható, kellemes szoprán hang.

Egy-egy énekszám után mindig kitört a taps s az igazgatóné számai után tüntetően hallgatott az ítélkező csend.

Amikor Ilonának egy-egy jelenése megszűnt és eltűnt a kulisszák mögött, olyan üres, olyan sivár lett az egész színpad, mint a madár-talan kalitka. Ilyenkor az egész színházban felütötte fejét a zsongás, a szordinós lárma s Turcsányi csak most vette észre, hogy milyen hiányos, üres zenekar játszik a sülyesztett, árnyékolt lámpák alatt és milyen kapkodó, rendszertelen néhol az egész muzsika, mintha a kétségbeesetten hadonászó karmester kuszálná össze az első hegedűk csillogó selyemszárait a csellók ezüstoffonálával és a nagybőgők fekete pamutjával.

A direktorné a színpadon megbotlott és esetlenül tántorgott előre. Valaki lekiabált a karzatról:

— Nem baj! Nem az első botlás!

Az egész nézőtéren kitört a nevetés. Jókedvűen, telve kárörömmel buggyant fel a kacaj az elsötétített tömegeből és botorkálva, bukácsolva olvadt össze egy nagy röhögéssé s úgy zuhant a színpadra a direktorné lába elé. Az öreg primadonna a festék alatt is elsápadt, nagy, csillogásba kényszerített szeme ijedten szaladt végig a nézőtér tompa sötétjén. A röhögés nem szűnt. Egyre erősebben, egyre fokozottabban robbant fel itt is, ott is ösztönös, leküzdhetetlen erővel, mint a földgáz a földből. Az állóhelyen a diákok már tapsolni is kezdtek.

Az öreg primadonna kettészakadt tánccal és kettészakadt lélekkel értelmetlenül meredt a nevetésbe és tapsba.

Turcsányi érezte, hogy a publikum kegyetlen és komisz, érezte, hogy ma valahogy véletlenül a hóhérelkek találkoztak a színházban, összeszorult a szíve és sajnálta a szegény teremtést.

Az csak állt, állt; a karjai, mint villámsujtott ágak mereven estek a mélybe, a lába megállott a táncban és Turcsányi látta, hogy két megijedt, támasztalanul koválygó szeméből lassan, titokban kibugygyan a könny, egyik a másik után...

Az öreg primadonna sírt...

A színpalak mögött észrevették, meg akarták menteni a helyzetet és a szöveg ellenére kiküldték a színpadra Ilonát. Hatalmas, diadalmas taps fogadta. Már mindenki őt nézte, őt leste. Az öreg direktornét elfelejtették, senki se törődött vele. A fiatal, ruganyos, gyönyörű test folytatta pályafutását; élt, játszott és győzött. Mosolygott, mint a tavasz és dalolt, mint a madár s a nézőtéren elterjedt újra a májusok szaga, a falusi kertek meleg illata. Turcsányi boldog volt.

Ilona beérkezett.

A szerkesztő nem várta végig a darabot, csendesen, óvatosan lárma nélkül kiment. Jól esett neki a sétatér hűvös, üdítő levegője; hosszúakat, mélyeket lélezett; hátra ment a színészbejáróhoz és ott leülve egy padra, várta Ilonát. Nem kerülhette el, itt kellett elmennie mellette. Felnézett a magas, hatalmas fák lombjába. Sűrűn állottak az öreg fák egymás mellett. Lombjaik, mint nagy, zöld mennyezet, úgy olvadtak egymásba, teljesen eltakarták az eget. Ahogy alulról megvilágította zöld sűrűjüket a villanyfény, egészen olyanok voltak, mint egy szép színpadi díszlet.

Nem kellett sokáig várnia. A színházban a kihallatszó, döngő finále után feltört a taps, de nem tartott soká, mert a publikum haza sietett. Mint a tavaszi áradás a földeket, úgy lepte el a tömeg a sétatert és a környező utcákat. Sietve, türelmetlenül tüntek el az emberek a mellékutcákon. Mindenki haza vágyott. Már a színészek is szállingóztak. Jött egyik a másik után. Éhesek voltak, siettek. A szűk, kis színházi kapuban meglátta végre Ilonát. Felugrott és boldogan ment feléje. Láta, hogy lelkes ragyogószemű fiatalemberek tömege áll a kis kapunál s amikor meglátták Ilonát, harsányan, tele torokkal éljeneztek. Aki tehette, megcsókolta a kezét, simogatták, becézték.

Turcsányi utat tört magának közöttük, szorosan karon ragadta a zavart, tehetetlen teremést és magával vitte.

— Kezét csókolom, Ilona. Jöjjön csak velem. — Azután a fiúkhoz fordult.

— Fiaim, a művésznő nagyon köszöni az ovációt, nagyon hálás nektek, de nagyon fáradt, kimerült és kíméletet kér.

A fiatalok visszavonultak, kórusban lelkesen jóéjtszakát kívántak és Ilona mintha álmodna, gépiesen rakosgatta a férfi lábaival egyformán, apró formás lábacskaikat és boldog volt.

— Ilona bent voltam a színházban és láttam a maga nagy sikerét. Nem gratulálok, de úgy-e, tudja, hogy éppen úgy örülök neki, mintha nekem volna sikerem. Nem. Ne beszéljen. Tudom, hogy magának a legjobb most hallgatni. Semmiféle szó, semmiféle hang ki ne zökkentse a boldog álomból, még én se. Én is bele akarok tartozni a maga álmába.

Forrón, melegen szorította meg karját a lány.

— Ismerem ezt a hangulatot. Ilyenkor nem kell semmi. Se étel, se ital. Ilyenkor az ember nem éhes, nem szomjas, csak menne, menne messze, egyre messzebb, hogy ne lásson embereket, ne lásson senkit, csak előtte álljon a nagy, messzenézó végtelenség, a büszkén nap alá álló hegy és a csendesen borzongó, tengernagy erdő.

— Miklós, maga a lelkemben olvas.

— Nem, Ilona. Nem a magáéban. A saját lelkemben olvasok. Mert én is úgy érzek. Mindenki úgy érez... Haza akar menni Ilona?

— Nem. Nem.

— Tudtam. Boldogan, lelkesülten akarja taposni a földet; érezni

akarja a lába alatt; tudni akarja, hogy megvan, hogy ott van, hogy rajta áll, hogy él az élet! . . . Sétáljunk?

— Szeretnék, de Erzsike vár otthon. Tudja, hogy együtt lakunk.

— Tudom. Nem baj, ha vár egy órát. Menjünk?

— Menjünk.

Kiértek a városból egy csendes, fasoros útra és ruganyos, egyforma, páros lépésük alatt biztatóan kopogott a föld.

Itt már nem volt fény. Itt nem világítottak bele a lámpák sárga sugarakat a fekete estébe, itt nagy, méltóságteljes nyugalommal terpeszkedett szét a szürke éjtszaka és határtalan önbizalommal csavarogta be egy pillanat alatt az egész vidéket a csend.

A közeli hegy fölött vidám fintorral ragyogott az égbe a minden-ség ezüstmosolya, a holdnegyed. S ők ketten elcsendesült lélekkel és tavaszba szikrázó szívvel rótták az utat.

— A Petőfi-ligetbe megyünk. Volt már maga ott, Ilona?

— Nem.

— Hát persze. Hiszen alig van még itt. Negyedóra alatt ott vagyunk. A hegy bizalmas, szelid tömegét már látja. A tövében folyik a kis folyó s az innenső parton van a liget. A fái két-háromszázévesek. Csupa hatalmas törzs és csupa vastag, égre meredt ág. A lomb már kevés . . . Itt-ott egy-egy erősen zöld folt ritka, remegő levelekből. Susognak, beszélnek a levelek. Titokzatos és furcsa, elvarázsolt hely. Csodálatosan szép. Oda viszem.

A lány szorosabban húzódott a férfihez, összetapadt a testük s olyan egyformán léptek, mintha az egyik oldaluk teljesen összeforrtna volna.

A hallgatás, a csend olyan nehéz lett, hogy nem bírta el a lány lelke és megszólalt.

— Meséljen, Miklós.

— Látja, édes, már itt a liget. Így, ahogy az ember a belépés előtt áll meg alatta, kicsit hátborzongató és félelmes. Mihelyt azonban belépünk, úgy érezzük, mintha a régi, meleg, gyerekkori szobába lép-nénk, ahol édesanyánk harisnyát köt az ablaknál és aggódó, szerető szemével követi minden mozdulatunkat.

— Miklós, olyan boldog vagyok!

— Csitt, kislány. Ezt nem szabad mondani. A boldogság nem szereti, ha néven nevezik, elszalad.

— Maga olyan szépen beszél én helyettem is. Szeretem a zengő hangját. Szeretem a komoly, mély gondolatait.

— Lássa, Ilona, bent vagyunk a ligetben. Nézze meg azokat a fákat. Csupa össze-vissza repedezett, rokkant, elfáradt törzs. Olyan, mint egy ráncos öreg ember arca. Nézze, milyen kétségbeesetten reszket a tetejükön a ritka lomb. Érti ezeknek a nagyon öreg fáknak a félelmét az elmúlástól?

— Nem. Ne beszéljünk erről . . . Másról . . .

— Miről?

— Másról.

— Tudom . . . Majd kimegyünk a partra, ott van egy pad hatalmas földig hajló fűzfa tövében, ott leülünk.

— Miklós félek egy kicsit. Eljöttem ide, messze a várostól, egy elvarázsolt, gyönyörű helyre és mindig csak azt várom, mikor mutatja meg a kastélyt. Eljöttem magával, akit talán csak tíz napja ismerek és csodálatos, mégis úgy érzem, hogy jól tettem.

— Itt vagyunk, Ilona. Ez az a pad. A fűzfa fölötté olyan, mint egy sátor s a víz szerelmesen hintázza ölében a holdat. Itt leülünk.

— Milyen szép.

— És én most mesélek . . . Arról szeretnék mesélni . . . hogy . . .

De nem tudott beszélni. Elakadt. A szája nem engedelmeskedett a szónak s az agyában minden képet eltakart egy nagy sugárzó, aranyfüggöny.

— Nos, Miklós?

A férfi elakadt szemmel nézte a vizet; a keze csendes, férfias, tiszta mozdulattal zárta magába a lány két apró kezét és halkán suttopta:

— Nem tudok beszélni . . .

S az egész ember meleg szoborba roskadt alakjával, diadalmas, újjongó, magába csukott örömeivel csak úgy sugárzotta a szent, igazi szerelmet. És most a lány beszélt:

— Miklós . . . A maga lelkét becsukta, az enyémet kinyitotta az, ami idehozott bennünket . . . Elmondom magának, hogy álmaim voltak . . . Szerettem volna nagy és híres asszony lenni. Szerettem volna a világot meghódítani . . . Énekelni, táncolni. Szerettem volna ott tündökölni az emberek szívéből összerakott trónuson: a nagy színésznők trónusán . . . Ez a kis város. A csendes esti utcák, ez a séta, az öreg liget és maga elém álltak. Én megálltam. Jobbra egy ösvényt látok, jobbra-balra virág, egy kis családi házhoz vezet és azon gondolkozom, hogy rélépek az ösvényre . . .

Turcsányi megreszketett a rászakadó örömtől. Azután boldogan, hittel vonta magához a boldogságtól kacagó, vadgalamb szívű teremtest és mélységesen mély, hosszú csókot adott a szájára.

— Köszönöm, Ilona. Bennem megállott a szó. Nem tudtam beszélni.

A kisujján pici aranygyűrű ragyogott. Halálos ágyán édesanyja edta neki. Kicsike fiú volt akkor még, mégis emlékezett minden szavára.

— Viseld ezt, fiam, addig, amíg valaki olyan viselheti, aki jobban szeret majd anyádnál is.

Ezt a gyűrűt levette az ujjáról és ráhúzta a kicsi, gyűrűsujjra. Ugy reszketett a kezében az öt ujj, mint a rózsa szirmai szellőtámadáskor.

Kacagva, vidáman ugrott fel helyéről a lány, hallatlanul eleven élet lobogott minden szavában és táncolva, ugrálva ment vissza megtalált párjával az uton a városba, végig a csendes utcákon a házba, ahol már aggódva és kicsit ijedten várta Erzsike a nyitott ablaknál.

— Halló! Itt vagyok, Erzsike! Félítettél?

— Te csunya gyerek. Halálos aggodalommal vártalak. Maga, Turcsányi, okosabb dolgot is csinálhatna, mint éjtszaka idején sétálni vinni ezt a gyereket. Hiszen nem is vacsorázott még.

Mindkettőjüknek csak most jutott eszükbe a vacsora és érezték, hogy éhesek.

— Szent Isten! Éhes vagyok! — kiáltott fel a lány.

— Én is! — nevetett a férfi.

Erzsike már invitálta őket.

— Jöjjön be maga is, Turcsányi. Van egy kis hideg vacsora.

Ilona boldogan kapta magához Erzsike fejét és megcsókolta.

— Jaj, de édes vagy te, Erzsike.

— Jó, jó. Úgy látom, valami történt köztetek, hogy ilyen hálás vagy, amiért el nem kergetem a lovagodat.

— Csitt, Erzsike, csitt. Nem szabad összetörnöd az üvegpalatát. Hallgass...

És bementek vacsorázni. Mohón, éhesen kapkodták a falatokat. Hangosak, vidámak és mindenben nevetők voltak. Ott táncolt kettőjük között boldogan a mámoros élet, egyiktől átszaladt a másikhoz az apró, boldog kacajok és titkos felvillanó mosolyok hídjain s Erzsike csendesen, megértően és elgondolkozva nézte a két ember lelkének ragyogó virágborulását.

III.

Másnap reggel Turcsányi kicsit későn ment be a hivatalába, a levéltárba. A főlevéltárnok, az öreg Pekáry bácsi már régen bent volt és nyakig temetkezett a poros, ócska fóliánsok és pergamentek közé. Különös ember volt az öreg. Maga is úgy nézett ki, mint egy összegyűrt, öreg pergament. Apró, sárga madárcsapa csupa ránc, csupa árok. A szemei picikék és villogók.

— Jóreggelt, Béla bátyám. Köszöntötte Turcsányi.

— Szervusz, öcsém. Jól betakarhatott az éjtszaka, hogy nem keltél fel idejére.

— Későn feküdtem le. Szép este volt. Csavarogtam.

— Jó, jó. Szerencséd van. Senki se tud a késésedről. Lányok után mászkáltál, mi?

— Csak lány után, bátyám! Egy lány után! Mert több olyan úgy sincs.

— A fenét! Így állunk?

— Így.

— Ki az?

— Neked elmondom, Béla bátyám. Te vagy az egyetlen, aki megőröd a titkot. Neked mindent el lehet mondani.

— No csak nézzed, mi sül ki ebből.

Pekáry bácsi levélnyomót tett az előtte szétnyitott papirosokra,

Elővette dohányos dobozát, sodort egy cigarettát és jóízűen rágyujtott. Odatolta a dobozt a szerkesztő elé.

— Gyujts rá.

Turcsányi lassan, tempósan sodorintotta meg a szívni valót és nagy, boldog élvezettel gyujtott rá. Pekáry bácsinak volt ugyanis az egész megyeházán a legjobb dohányja. Soha senkinek se vallotta be, honnan szerzi és nem is tudta meg a titkot soha senki. Azután komolyan, csendesen elmesélte a történetet. Az öreg különcknek mozogtak apró hártyafülei az élvezettől, ahogy magába szedte a hangot. Amikor Turcsányi elvégezte, krákogott, kicsit kibámult az ablakon, azután megszólalt.

— Milyen furcsa egy dolog az, öcsém, hogy ti mind megbolondultok. Ki az ördög tudta veletek elhíttetni, hogy szoknya nélkül nem lehet megélni? Mi a csodának az életetekbe olyan holmi, ami fölösleges?

— Bátyámnak az!

— Az hát! Nem is kontárkodott az én életembe sohase asszony. Én egyedül magam miatt öregedtem meg, nem asszony miatt.

— Tudom, Béla bátyám, hogy gyülölsz az asszonyt. Ezen hiába is vitázunk, mert én meg szeretem.

— Bolond is vagy.

— Az hát. De jól esik.

Hát akkor csak akaszd föl magad, fiam, akár a legelső szögrel! Azzal morogva, dörmögve ismét belegyömöszölte magát a rengeteg papirosba és jegyzeteket csinált. Kis idő múlva újra felemelte a fejét, mint a fókák a vízből.

— Hanem azért azt a kis lányt megnézem no. Értetted?

— Igen, bátyám.

— Azután meg fogj hozzá és a Rákóczi-dokumentumokat rendezd, kérlek, nem tudom, mit akar a sógor velük. De sürgeti őket.

A megyeházán a tisztviselők az alispánt hívták sógornak azóta, amióta Lakatos a *Tiszá*-ban Durbints sógornak keresztelte el és szellemes, ötletes leveleket íratott nevében a falunak.

Turcsányi az egyik szekrényhez ment, kinyitotta és nagy halmaz papirost ölelt magához belőle s az asztalára dobta. Mint a füst, úgy szökent fel belőlük a por a magasba. Prüszkölt is tőle egyet-kettőt, azután munkába fogott. Nehezen, silabizálva olvasta az írásokat, amikor megértett végre egy-egy levelet, ráírt valamit és ha több volt már együtt, szortírozta őket.

Unta és nem is ment a munka. Folyton a gyönyörű éjtszaka járt a fejében s egy tiszta papirosra százszor és százféleképen cifrázva írta le azt a nevet, hogy Ilona. Azután kibámult az ablakon. Nagy, keskeny, hosszú ablak volt, a vármegye udvarára nézett. Hatalmas, négyszögletes kikövezett udvar. Nem volt tulságosan tiszta és rendes se. Pedig hajdu elég szaladgált a folyosókon. Szobáról-szobára, emeletről a földszintre és vissza. Ahogy így csendesen figyelte a folyosókat és ablakokat,

belepillantott az egész épület vérkeringésébe. Látta, hogy az öreg Fülöp, az alispán személyes huszárja, totyogva, sietve iparkodik a főjegyző szobája felé. Ebből tudta, hogy a sógor dühös. Ha ugyanis jókedvű volt, akkor az öreg Fülöp minden ajtóba beszólt és kacagott. Kis idő múlva látta, hogy a főjegyző nagy igyekezettel rohan az alispán szobája felé, messze maga mögött hagyva a sántikáló öreg huszárt. Azután aljegyzők és gyakornokok dugják ki fejüket az ajtókon és némán kérdezik egymást, hogy mi történt? Szólitgatják a vén Fülöpöt is, de az csak a vállát vonogatja és vissza se néz. Egyszer csak hallja a nyitott ablakon keresztül az örökké veszekedő irodaigazgatónak, Hir Györgynek harsány, zupás őrmester hangját, amint a díjnokokat szidja :

— Tóni, magának kihuzom a fülét ! Nem tűröm ezt a slendrián munkát ! Igen. Kikérem magamnak ezt a másolást ! Igen. Lezsák bácsi, maga ma olyan lusta, hogy két oldalt sem fog lemásolni. Hozári úrnak meg nem tudom elolvasni az írását. Kicsit vigyázni kell, öreg úr ! Igen. Hát az a szép fiú, a jogász, a nagyságos úr, hol van ?

A válasz nem hallatszott. De annál inkább az igazgató hangja.

— Nem tudják? Hát, hogy lehet az ! Igen. Nem tudják? Meres ! Maga van megbizva ebben a szobában a felügyelettel. Maga sem tudja? Nem? Micsoda rend ez ?

Turcsányi nem figyelt oda tovább, hanem szembe nézett a földszintre, az árvaszéki hivatalra. Az kihalt. Olyan csendes volt, mintha egy lélek se volna benne. Ott még hajdút se lehetett volna látni semmi pénzért. Az órára nézett. Tíz óra elmúlt. Ott csak féltizenegyre szoktak bejönni az urak. Vissza kellett néznie az emeletre. Nagy lótást-futást vett észre. A főjegyző paprikapirosan szalad vissza az alispán szobája felől, Hir igazgató pedig pipáját zsebredugva és fejét a földreszegve rohan a haragos megyefőhöz. Látja, hogy Jurka Bandi, a fess jogász, aki itt díjnokoskodik főorvos apja kívánságára a megyénél és aki a Hir úr száján az előbb volt szép fiú és nagyságos úr, szobáról-szobára megy, elmesél valamit sértődötten, azután gondol egyet és lejön a földszintre.

Turcsányi látja, hogy hozzájuk tart, fennhangon szól :

— Jurka Bandi idejön.

Mintha álomból ébredne Pekáry.

— Mit akar ?

— Nem tudom.

— Kérlek, öcsém, intézd el veled te a dolgot. Én ki nem állhatom az ilyen ficsurokat.

Az ajtó már nyílt is és kalimpálva, csörömpölve állított be Jurka Bandi.

— Szervusz, szerkesztő úr.

— Szervusz, Bandi. Mit parancsolsz? Foglalj helyet. — Leültette az íróasztala mellé és megkínálta cigarettával.

— Gyujts rá.

— Köszönöm. Hallottad, kérlek, mi történt?

— Nem. De innen az ablakból láttam a lőtást-futást, mindjárt gondoltam, hogy valami baj van.

— Megírni való dolog, ami történt, kérlek szépen. Azért jöttem hozzád, mint szerkesztőhöz. Az este, talán tudsz róla, nagy házimulatság volt Horváthéknál. Hiszen, tudod, nagyszerű hely, pompás házigazdák, szép lány a háznál, ki nem érzi ott jól magát? Ott volt az öreg sógor is. Hiszen, tudod, hogy Horváthné az édestestvére. Pompásan mulattunk. Az öreg nagyon kedves volt hozzám, tudod, hogy jó zongorista vagyok, egyik nótát a másik után játszatta velem. Ő azonban elment éjfélkor. Mi fiatalok reggelig ott maradtunk s nekem bizony annyit kellett zongoráznom, hogy majd leesett a két karom. Természetesen ma reggel egy órával később jöttem be a kellenél. Már a kapuban lesett az öreg Fülöp azzal, hogy azonnal menjek az öreghez. Tudtam, hogy baj van. Hát az öreg ugyancsak lekapott a lábamról. Ugy megszidott a késésért, mint egy taknyos gyereket. A végén azt mondta, hogy a késés fejében egy koronát le fog vonni a fizetésemből.

— Ne mondd. — Hitetlenkedett Turcsányi.

— Így történt, kérlek alássan. Erre aztán én is kipakoltam. Elfogott a düh és azt vágtam oda neki, hogy jobban tenné, ha a tisztviselőinek helyzetével törődne és nem ilyen haszontalan dologgal. Oda vágtam neki, hogy a szoba, ahol dolgozom, mindössze négy kvadrátméter és hét ember dolgozik benne. Szellőztetni ott nem lehet, mert hiszen, innen is láthatod, istálló van alatta. Olyan abban a szobában a bűz, hogy megfúlاد benne az ember. Erre olyan dühös lett, hogy majd megütötte a guta. Szemtelen kölyöknek nevezett, hálátlan naplopónak és tudom is én, minek. Azt feleltem neki, hogyha háromszor annyit fizetne nekem, mint eddig, akkor sem volnék hajlandó a gorombaságait eltérni. Becsaptam az ajtót és kijöttem a szobából. Igaz! Még azt is mondtam neki, gondom lesz rá, hogy az egész város megtudja a történeteket.

Azzal meglegegetten dőlt hátra a székén és várta a hatást. Turcsányi csendesen csak ennyit kérdezett.

— Te, Bandi, hány éves vagy?

— Huszonegy.

— Az alispán ötvennyolc. Apád lehetne.

— Kérlek, én eleinte a legteljesebb tisztelettel beszéltem vele.

— Igaza volt.

— Abban is, hogy levon egy koronát?

— Fáj neked az az egy korona?

— Nem az fáj. A modor fáj. Az igazságtalanság. Ilyen semmiségekkel képes eltölteni két órát és az előszobája tele van szegény panaszos asszonyokkal és férfiakkal.

Az ajtó kinyílt és bedugta rajta fejét az öreg Fülöp.

— Itt a Bandi fiú?

— Itt vagyok. Mi az Fülöp?

Bejött a hajdú. Lassan csoszogva, nehezen. Mindenkinék bizalmasa, mindenkinék barátja.

— Jó napot kívánok, urak. Csendesen odahajolt a fiatalember föléhez és halkán szólt!

— Gyere, siess. Már megint akarunk veled beszélni.

Dacosan kapta fel a fejét Jurka.

— Mondd meg öreg a gazdának, hogy nem megyek! Elég volt! Ilyen piszok helyen nem dolgozom.

— Ne bolondozz. Súgta az öreg. Már nem haragszik. Biztosan bánja a lármát.

Jurka tanácstalanul nézett Turcsányira.

— Mit szólsz ehhez? Mit csináljak?

— Természetesen menj fel hozzá, ha hivat.

— A jó öreg Isten látott ilyet.

Azzal hangosan kopogva, kemény léptekkel ment ki a szobából és visszament az emeletre.

Turcsányi elgondolkozva nézett utána. Pekáry bácsi halkán morogta:

— Pimasz kölyök. Az alispán helyében kidobnám az ilyet.

Turcsányi tovább nézett ki az udvarra. A szürke, csupa árnyék börtönszerű négyszögre, ahová most véletlenül leszakadt az égről egy kevés sugár. Egyszerre barátságos és kedves lett minden. Az öreg, hatalmas épület, a csunya otromba nagy falak, a messze századokból őrzött deres a sarokban és az egész fülelt, barátságtalan megyei levegő. Mert bizony börtön ez, ahol három család őrzi vigyázva, féltékenyen az emberek jogait és rójja-rójja rengeteg tisztviselő a kicsinyes, szürke betűket, amikből megszületik az alispáni rendelet, a járási szolgabírák és falusi jegyzők Miatyánkja. Turcsányi lelkében keserű érzés támadt fel, de azután mintha valami kellemes meleg vihar elfújta volna, eltűnt és újra újra Ilonára kellett gondolnia.

Pekáry hangja szökkent fel a tenger papirosból.

— Te, öcsém, igaz, mintha úgy hallottam volna, hogy annak a te színésződnek a Fiú is kurizál. Nem tudom igaz-e.

Turcsányi, mintha mellbe vágták volna, felfigyelt, de aztán nevetett csak.

— Hadd kurizáljon. Jól teszi.

— Nana. Kecskére bízod a káposztát.

— Én vagyok az őrzője. Nem lesz ott baj.

— Nem jó a hatalmasokkal egy tából enni, én csak azt mondom.

— Azt a lányt nem féltem, bátyám. Helyt áll az magáért.

— Jegyezd meg magadnak, öcsém, ha már van asszonyod, őrizned kell. Jobban, mint egy kincset. Mert a kincs nálad marad örökké, ha el nem lopják. De az asszony akkor sem biztos hogy nálad marad, ha nem lopják el. Aztán meg fiam, amit eddig a vármegye területén a Fiú akart,

azt meg is csinálta. Vigyázz. Hatalom, pénz, rang, minden rendelkezésére áll.

— Beszélhetsz, bátyám. Azt a leányt nem féltem. Ha az egész megye ellenem esküszik is, ha minden összefog, akkor sem veszik el tőlem.

— Szép, szép ez a mértéktelen bizalom. Csak igazad is legyen. Aztán már nem is beszélt többet.

Turcsányiban valami mégis megfájdult. Láta maga előtt a vármegye óriási hatalmát. Azt tehet emberekkel, amit akar. Ismerte a Fiú erőszakosságát és gonoszságát, mint a gaz, úgy nőtt ki lelkében a féltés. Gyűlölettel gondolt az egész esetlen, otromba házra, a megye épületére és kívánta, áhította, hogy rettenetes villám szakadjon le az égből erre a négyszögű, ósdi palotára. Ahogy most ott ült az íróasztala előtt és kibámult az ablakon, úgy érezte, mintha rab lenne maga is. A vármegye jól őrzött, cukorral tartott rabja. Tele szívta a tüdejét levegővel, megfeszült rajta a kabát és a mellény és valami földet rengető óriásnak képzelte magát, akinek lába nyomán megszületik a földrengés és égő lobogó fáklyával írja ki az ég kék táblájára a harcos betűket s írása nyomán rend és öröm foglalják el helyüket az önzés és a kicsinyesség trónusain. Előtte az íróasztalon szanaszét heverték a Rákóczi dokumentumok és felfedeztetésre vártak.

Valahogy az egész megyeházára hosszú pillanatokra rázuhant a csend. A furcsa, kifakult, ócska írásokat őrző levéltár poros levegőjében halkán élt a papirosok zörgése, Turcsányiban pedig hallatlan erővel viharzottak a gondolatok. Egyik gondolat hajszolta fel a másikat, magasba szöktek, villámlottak, összeütköztek. Hullámozott a melle és kipirult az arca a lelkében dülő égiháború alatt. Gyengének, gyávának és hitványnak érezte magát, hogy ott kérődzik a hivatalos lap jászola előtt és nem ostromolja a fiatalság faltörő kosával az ócska vármegye megroskadt, düledező falait. Szégyelte magát és érezte, hogy a lelkét összeroncsolja a szörnyű égiháború. Elmélyedéséből Pekáry bácsi hangja ébresztette föl.

— Őcsém! Ne bambázz. Csukd be az ablakot. Itt a vihar.

Turcsányi megdöbbenve vette észre, hogy a megyeháza fölött ólomfekete felhők keringtek, mint a prédára leső sasmadarak. Azután hirtelen, minden átmenet nélkül, valami irtázatos fény lendült végig a levegőn, egy pillanatra mintha megvakult volna tőle s ugyanakkor borzasztó, agyat tépő, vad recsegés-ropogás fröccsent szét az udvar falai között. Az eső vízőzönszerű zuhogással szakadt le a köves talajra. Az ablakhoz ugrott és becsukta. Pekáry is abbahagyta a munkát és az ablakhoz állott ő is.

— Idevágott. Egészen biztos, hogy a villámhárítóba vágott.

Turcsányi nem felelt. Elsápadt. A lelke titokban belereszketett ebbe a párhuzamos viharba. Nem tudta hirtelen, hogy mit gondoljon... Hallgatott.

— Dézsából öntik a vizet az angyalok. Megunták a szitálást. Folytatta Pekáry. Micsoda rettenetes vihar.

Az udvar egy perc alatt árvíz alatt állott. A tisztviselők mind kitódultak az üvegfolysóra és munkaszabadultan, boldogan bámulták a felhőszakadást. Egyenes, éles vonalakban, nem cseppekben zuhant a víz a magasból. Ahogy lecsapódott a földre keményen, mintha ólomgolyó esnék, úgy vágódott fel a víz tőle, mint mikor vásott gyerekek kavicokkal dobálják a csendes, békés folyót.

Szép volt és félelmes. Turcsányi minden pillanatban azt várta, mikor esik össze ez az egész embercsinálta, öreg épület. Megdőbbentő erővel pattogtatták meg a haragos angyalok az égő, lángoló ostort a fejük fölött újra meg újra, maguk előtt hajtva a fekete felhők megrémült csomóba gyűrűző nyáját.

És nem tartott soká.

A tomboló, száguldó vihar percek alatt elszaladt a fejük fölött és Turcsányi látta, hogy messze, a házak fölött hatalmas ragyogó ívben, lelkeket elringató, színes ragyogásban csillog fel emberfölötti méretekben a mennyország kapuja: a szivárvány.

Pekáry kinyitotta az ablakot és boldogan szívta porral telített öreg tüdejébe az esőn átszűrt, pompás levegőt.

Turcsányi úgy érezte, hogy az ő lelkében is felragyogott a szivárvány és meleg, s szerelmes szívvel gondolt Ilonára.

Az ablak alatt valaki megállott és felkiabált.

— Miklós! Halló! Miklós!

Az öreg Pekáry rázta fel álmodozásából a szerkesztőt.

— Őcsém! Hallod-e! Valaki szólít!

Turcsányi felkelt és az ablakhoz ment. Ferkó Márta állott az ablak alatt és kedvesen, pajtásosan szólott hozzá:

— Jöjjön, Miklós. Nézze meg a Rákóczi képemet. Már régen nem látta. Sokat haladtam azóta.

Ferkó Márta a vármegye díszterme számára festette a Rákóczi képet s az alispán itt, a megyeházán egy üres, használatlan szobát kölcsönzött neki a műterem számára. Itt dolgozott tehát Márta a levéltár mellett.

Turcsányi kiment. Márta kedvesen, fiatalosan ment előtte. Erős, férfias alakján jól állott a finom angol ruha.

— Kíváncsi vagyok, Miklós, hogy mit szól hozzá. Tudja, hogy a maga kritikája ér nekem a legtöbbet.

(Folytatása következik.)

Büky György.

Gulyás Pál versei.

Mutatvány a Napkelet verspályázatából.*

HÚZD A KUTAT.

*Húzd a kutat és idézd föl
bátran tiszta szellemét,
hadd merüljön fel a mélyből,
hol aludta szenderét!
Csillogjon ezüstruhája,
hőmpölyögjön szabadon,
hadd derüljön ritmusán a
csillagolló fájdalom!*

*Halld, mint cseng az asztalunkon
a pohár, mily gondtalan:
ily vidáman zeng falunkon
a friss hajnali harang!
Szögletén a Nap szerelme
tarka tóban ráhajol...
Boldog a pohár, amelybe
a kút tiszta lelke foly!*

*Húzd a kutat s szabadítsd meg
gyorsan tiszta szellemét,
izmodat bátran feszítsd meg:
fojtogatja a setét!
Lent bolyong árván bezárva,
nézi börtöne falát
s mint regék tündérleánya,
bontogatja lágy haját.*

*Nézd a tell pohárt kacagva
festi kékre a sugár:
fogd fel és emeld magasra,
mint a gyöngyöt a buvár!
Ne felejtőd, te is a mélyből
jöttél, és ha szent a lét:
húzd a kutat és idézd föl
bátran tiszta szellemét!*

* E versek egyúttal mutatványok a kir. Egyetemi Nyomdában *Misztikus ünnepi asztal* címen júl. végén megjelenő kötetből.

HEGEDŰSZÓ AZ ERDŐN.

Ki hegedül a fákon át,
honnan jön ez a dallam?
Itt a csend szórja mákonyát
s itt fekszik az avarban
a rózsaszínű makk, amely
kettéhasadva várja,
hogy egy kéz fölemelje majd
a lombok távolába.

Mily lágyan süpped az avar,
ha lépek jobbra-balra!
De most egészen megzavar
egy hegedű hatalma!
Itt béke zsong s az ágakon
remegnek pókfondók . . .
De most a fák között a hang
mint lassú vér szivárog.

Ki hegedül a fákon át,
e dal forrása hol van?
Itt a csend vonja sátorát
fölém a néma lombban.
S míg hallgatom a fák alatt,
e zene honnan árad:
agg törzsükön fényt váltanak
a messze égi tájak.

KOMOR FORGÁS.

Eljött az újév: arcát hó takarja
s az emberek — imbolygó néma pontok —
ide-oda jutkosnak a havon.
Eljött az újév gördülő hatalma
s ködében millió új fájdalom.

Hiába építed a vak talajra
bástyáidat: az óra kettýenése
nem hagy nyugodni ott sem, és komor
forgás lesz holtod is, mert így akarja
a föld, amelybe véred visszafoly.

UDVARUNK.

Ki tudja, meddig járok benne végig,
 meddig kopog a kő alattam, —
 a tarka kő, mely rózsá-kék szemével
 megismeri a talpaimat is már,
 megismeri ingó árnyékomat
 a rajta táncoló napsugarakban?
 Ki tudja, hogy meddig szorítja össze
 rozsdabarna ajkát a pincegádor?
 Ki tudja, hogy az agg hordók szívében
 meddig remeg egy csillogó pohár bor?
 Ki tudja, meddig tárja szét a szárnyát
 az orgonabokor, mely hosszú sorban
 a ház előtt a földre rámered,
 — a földre, mely örökké fogva tartja —
 ki tudja, meddig tárja szét a szárnyát
 az orgonabokor,
 mint útra készülő madársereg?
 Ki tudja, meddig pislog az öreg fal
 beomló vakolat-szeme?
 S ki tudja, meddig önti a csatorna
 a könnyét, mintha könnyem ömlene?

A NÉMA LOMB.

Oly lázasan ragyog a lomb
 árnyékos mély szeme!
 Oly mély, hogy szinte tántorogva
 tekintek már bele.
 Mitől ragyog oly lázasan,
 talán csak nem beteg?
 Ha a lombnak fájdalma van,
 ő azt nem mondja meg.

A téglaszín öreg kapunkra
 árnyéka rácsapong,
 mint egy betévedt denevér,
 mely veri a plafont.
 Mitől csapong oly nyugtalan,
 talán csak nem beteg?
 Ha a lombnak fájdalma van,
 ő azt nem mondja meg.

AZ ÁGY ÁBRÁNDJAI.

Le kellene feküdni már
 a csendes ágyba!
 Mint egy szelíd fehér hínár,
 úgy húz magába
 az ágy, az én hű, álmatag,
 nyugalmas ágyam.
 Édes ábráddal csalogat: —
 lehelli lágyan
 a délvidék kék partjai
 felé hajómat,
 hol a pálmák szép arcai
 fölém hajolnak.
 A párnahéjra festeget
 száz tarka felhőt,
 száz kéken csillogó eget,
 száz kósza szellőt,
 zengő vidám madárzenét,
 Pán fürge stípját,
 a friss kalász lehelletét,
 a róna síkját.
 A kertünkbe is elvezet,
 a régi kertbe,
 hol játszi gyermekévemel
 őrzi a cserje,
 őrzi az agg cseresznyeja
 mosolygó ága,
 a tisztalelkű körtefa
 fehér virága.
 Az ott az én ifjú anyám
 szelíd alakja: —
 komoly szemmel tekint reám,
 lelkem kutatja,
 aztán fülemben így beszél,
 megsimogatván:
 «Ne hozzak egy falat fehér
 cipót, fiacskám?»
 Erre a fehéren folyó
 regei hangra
 megkondul fent egy árnyhozó
 fa mély harangja,
 megrázkódik lassú szíve,
 könnyei dőlnek
 piros almával hinti be
 a lepedőmet.

A HALOTT AKÁC.

Egy ja meghalt, a többi él:
ne kérdezd, hogy miért.

Kimentem az udvarra és
körülfolyt a sötét.

A csillagok égtek csupán
a fák magas csúcsán.

Olyan rejtelmes volt a perc,
valamit ünnepelt.

Templom volt a lét mély homálya,
melynek nincs kupolája.

Ott állt az öt magas akác,
némábban, mint a ház.

Közöttük egy levéltelen
komor volt végtelen.

Nem volt szívében már lehellet,
de mégis állt a többi mellett.

VADÁSZ.

Pázmándon történt vándorútamon.

Az özvegy papné háza szeretettel
fogadta járadt testemet magába.

Tudtam, talán többé sohasem fogok
ezen a szép vidéken áthaladni.

S fejem fölött felhő gyanánt borult
az elsuhanó élet ünnepélye.

Vadász, a vén házörző eb, sötét
bundájában lassan felém közelgett
s mint régi jó barát gyújtotta meg
okos szemének sárga lámpionját.

Ép irtam, az útról jegyzeteket
csináltam, midőn hozzám dörgölözött.

Az írást csöndesen eltolta és
fekete hű fejét kezemre tette.

Idegenek voltunk, két ismeretlen
vándor, az élet két végső fokán.

De a közös halál testvéri sorsa
bennünket mindörökre egybeláncolt.

A BŰVÖLŐ TAVASZ.

Mily szép az erdő fénytele lombjai
alatt a fákat költögető tavasz,
míg fent a harkály csőre tompán
koppan a tölgy meredek sudarán!

Ezüstvirágokat havaz a kökény,
úgy tündökölnek mint pici csillagok,
s alatta lassú méltósággal
reszket az ősze feledett avarja.

Hol most a meddő tél hideg oszlopa?
A Nap tüzétől égnek a lombtetők,
szemem káprázik, hogyha felnéz . . .
És a kigyúlt galyak énekelnek!

Egy barna felhő elfödi a Napot,
a bokrok arca sűrű homályba jár,
de nemsoká a dombokon túl
ömlik a fény dagadó folyóként

s felémtart ismét, vágat a fákon át,
egy óriási inga gyanánt lebeg:
s úgy lengnek föl s alá az árnyak,
mint koponyásfejű nagy pillangók!

A Föld, a Nap s a Viz frigye most szövi
a halhatatlanság üde láncait:
most száll ki bűvölő kezéből
párja után repeső madárka,

parányi szárnyát bontogató bogár
egy harmatos fű hajladozó hegyén,
s a fák ködébe visszaringó
gyermeki őz szeme tiszta fénye.

A JENEI CSODÁLATOS HISTÓRIÁJA.

(Mutatvány a Napkelet novellapályázatából.)

I.

ESTÉRE járt az idő. Jenei vette a baltáját, nyakába akasztotta a szeredást és cammogva, lassan hazafelé indult. Nem sietett. A gyérülő őszi erdő, az égen vég nélkül kergetőző szürke fellegek ráneheztek a lelkére és az őszi táj lomhasága átragadt rá is. Azután meg . . . nem is volt valami nagy oka a sietésre. Otthon vár rá a sok éhes kölyök meg az asszony. Még mindig elég jókor megkapja őket. Nem érdemes sietni, hacsak nem a vacokér'.

Nemsokára kiért az erdőből és befordult a dülőútra. Itt legnehezebb a kövesútig. A sár feneketlen, ugyancsak láb alá kell nézni, hogy a csizma le ne maradjon. A fáradt ember némán küszködött. Alig ért ki az útra, elkezdett perkészni az eső.

— Vajjon mire jó ez a sok eső? — dörmögte kelletlenül. Gondolatban pedig hozzátette: Az eső is épen olyan, mint — a gyerek: csak az uraknak jó, nem való a szegény favágónak. Mert akárhogy hull az áldás, a szegénynek nincs búzája, amit növeljen: semmi haszon belőle. Hát ilyen a gyerekáldás is. Mert a gyerek, aki pedig az ember testéből, lelkéből szakadt, legtöbbször gyilkosa a szegény embernek, ahelyett, hogy istápjá volna.

Példának mindjárt itt van a Lidi. Huszonkét éves: mi haszon volt eddig belőle?! Az anyja persze azt hajtja, hogy Lityka szíp lyány meg ügyes. Hát hiszen ez lehet . . . lehet . . . de mit ér, ha nincs igaz lélekkel az öreg szülejéhez. Mert hiába védi az asszony, az apjához nincs igaz lélekkel. Már az se volt illendő, mikor tavaly az apja ellenére Debrecenbe ment szolgálni. Ott tanították meg a flancra.

Hát még mikor vagy öt hónapra rá hazatámított cifrán, nagy skatulyákkal. Innen kezdődött minden. Ettől kezdve még a száját is másképen tartotta, mikor beszélt és kezdte az anyját úgy szólítani, hogy: mama. Tiszta nevetség volt ez, de tetszett az asszonynak vén bolond létére is és Jeneinek nyelni kellett a házi békesség kedvéért. Hát nyelt is egy darabig. De mikor a lyány egyszer úgy szólította meg, hogy: tata kérem, akkor megkondult benne az ütő:

— Én nékem ne mondd azt, hogy: tata kérem, mert én nem vagyok zsidó, nem is volt az semmiféle fajtám, hanem az idesapád vagyok, osztd értsd meg, hogy eltárgállak, ha még egyszer csúffá akarsz tenni!

Lityka erre félrehúzta a száját. Az asszony meg még a pártjára

állott. Lett olyan veszekedés, hogy azon röhögött az egész zúg. Na az ilyesmi még nem is olyan nagy baj. A lányt el lehet intézni egy-két taslival. Az asszonyt meg már úgy teremtette az Isten, hogy könnyen megbékül az mind a maga társával ; ha szinte nappal tengelyt akaszt is, igen könnyen összebékül este a vackon. Hanem a cifrázkodásból már nagyobb baj lett.

Elkezdték hajtani a népek, hogy a Lityka nem jó úton jár. Ebből csak annyi volt igaz, hogy Lityka cifrázkodott : kalapot hordott meg kontyba rakta a haját. De Jenei mégis nagyon nekikeseredett, amikor visszamondták neki a szót, mert érezte, hogy ez már a tisztességre megy. Aztán . . . amikor egyszer hazajött Lityka és a lengős szélű kalapot letette, Jenei se szólt, se beszélt : kivitte a lengős kalapot az udvarra, rá-tette egy tönköre és darabokra vágta a baltával. Nagy zenebona lett akkor. A lány sikoltozni kezdett, a haját tépte és levénszamarazta az apját, a kenyérkeresőjét. Az asszony mellette fogott most is. Azóta . . . eltelt három hónap, de Litykának még egy jó szava se volt az apjához. A kenyeret meg a szalonnát le tudja nyelni, amit az apja keres, de egy jó szót — azt nem tud lökni érte.

Mindegy. A lány lány. Bolond, aki a lánygyerekétől valamit remél. De ott van a legnagyobb fia, Kári. Az se az övé már. Teletömték a kollégiomban bolondériákkal. Hiába adnak neki nyolcvan forint ösztöndíjat, ha másfelől az eszét megbolondítják. Mert hogy a fiúnak hibádzik, az bizonyos.

Mi történt a multkor is ? ! Épen a várakozásban átjönnek Csendomék tanyára. Beszélgetés közben nekifordul az öreg Csendom Kárinak azzal, hogy : Na ecsém, ha olyan nagy tudományt hordasz magaddal, hát azt mondd meg, miért van a kincses kalendárium fedelére egy kugligolyó festve ? ! A bolond is tudja, hogy az ilyen szónak legjobb kitérni. De nem így a kölyök, hanem kívágja szemeszöktében, hogy az nem kugli, hanem a föld. Mert a föld kerek, mint egy kugli, oszt' maga körül forog. Már most . . . meglehet, hogy ezt csakugyan a kollégiomban hallotta, dehát — mért nevetted ki magát vele idehaza ? ! Mi becsületet hoz a házra az, hogy a vén Csendom a vékonyát fogja a nevetéstől és a falu szájára adja az egész dolgot ? !

Hát a többi gyerek ? Kalcsi, Zsanét, Sándor meg Pikó ! Melyikből van valami haszon ? ! Egyikből sem. Laji szegény, az volna még köztük a legjobb szívű, dehát . . . azzal meg nem sokáig gyerekeznek már. A doktor azt mondja : pecsenyét kéne neki adni, meg vinni valamerre a hegyek közé és . . . bizony a doktornak nagy igazsága van. Lám a savószemű Májer fia is ilyen betegségben volt tavaly ; akkor elvitték valamerre és mikor két hónap mulva hazajött, olyan volt, mint egy vasgyúró.

Bolondság ilyesmire még csak gondolni is. Mit tehet ő a nyolc hatos napszámmal ? Ha mindet odaadná, akkor se volna elég. De hát a többivel addig mi lenne ? ! Bizony . . . olyan a szegény ember gyereke, mint a

sűrűn kelt tengeri : egyik nem hagyja nőni a másikat. Tán nem is volna baj, ha az Isten ritkítana rajtok egy sort, hogy amelyik oztán megmarad, jobban hozzáférközhessen a tálhoz. A Májer fia megmarad, Lajit meg . . . elviszi a jövő őszi falevél. Miért ? Csak azért, mert nincs pénz.

A fáradt ember szemére rántotta a kalapot és tovább küszködött a sárban. Észre se vette, amint egy öreg, szomorú nótát dűnnyögött magában :

Héjj, a gazdag győzi ezüst pénzzel, bankóval,
A szegény meg siralommal, jajszóval !

Felért a kövesútra. Mindjárt otthon lesz. Ki várja őt otthon ? Senki. Csak a nyolc hatost várják, amit hoz. Az asszony is csak azt, egyesegyedül csak azt.

Mert Jenei meg a társa nem voltak egymáshoz való pár cseléd. Alig volt nap, hogy ne veszekedtek volna. Jenei sokat túrt, sokat szenvedett, mikor pedig megúnta, jól elverte az asszonyt. De ilyenkor még jobban szenvedett. És ez így ment vég nélkül és bizonyos, hogy nem is lesz vége soha.

Mindez átment a hazatérő ember lelkén, aki közben alig vette észre, hogy a faluba ért. A ruhája egészen átázott és a fogai vacogtak. Most már jobban kezdett sietni, hogy minél előbb fedél alatt legyen.

Egyszerre a Májer korcsma előtt állott. Ugyszólván soha se szokott bemenni, de most betért. Leült a kecskelábú asztal végére. Egyszerre két pohár pálinkát rendelt és mohón kiitta egymásután.

Jól esett. Az ital gyorsan melegítette a belsejét. Érezte, amint az izmai elernyednek és az elcsigázott testben szinte pillanatok alatt úrrá lett a szesz. De ez is jól esett. Az asszony, a kölykök . . . az örök baj, amin hazafelé jövet rágódott, eltűntek előle. Érezte az állati jóérzés melegét. Kéjes lustasággal tömte meg pipáját. És érezte, amit évek óta nem érzett, hogy megelégedett, boldog.

A korcsmában rajta kívül még csak két ember volt. Nagyon örült, hogy idegen mind a kettő. A falnak vetette a hátát és eleresztette a gondolatait. Azok kóvályogtak, szétmosódtak a semmiben. Elmúlt vagy egy fertály és ő csak ült tovább, bár közben határozottan érezte, hogy éhes.

Egyszerre csak . . . megdobbant a szíve. A korcsmából a házba vezető ajtó kinyílt és az ajtóban megjelent egy pirosképű gyermekarc. A Májer-fiú volt, akiről azelőtt gondolkozott. A gyerek megállott a küszöbön, végignézett a vendégeken s a szeme egy percre találkozott a Jeneiével. És ekkor elmosolyodott, olyan furcsának találta az embert, aki mereven előrehajolva nézett rá. Ennek pedig nehéz volt a feje, de a ködöt mintha elfújták volna a lelkéről. Úgy állott előtte a beteg fia, mintha csakugyan ott lett volna a másik, az erős mellett.

A gyermek egy pár lépést tett előre, azután meggondolta magát és visszafordult. De Jenei utánakiáltott :

— Kis fiam ! Kis fiam !

A két másik vendég felkapta a fejét és vihogni kezdett. Nyilván azt hitték, a pálinka szól belőle. De volt a hangban valami, amit a gyermek — úgy látszik — megérezett, mert megfordult és csodálkozó mosolygással vagy három lépést tett feléje.

— Gyere csak ide egy kicsit, kapsz pénzt — folytatta az ember. A fiú készségesen jött és megállott előtte.

— Te a multkor beteg voltál, úgye ?

— Tavaly.

— De most már nincs semmi bajod !

— Nincs.

— Egészséges vagy ?

— Egészséges.

— Teljes tökéletesen egészséges ?

A gyerek elkacagta magát :

— Teljes tökéletesen.

Jenei erre magához kapta és erőszakos szilaján csókolni kezdte a két orcáját. A fiú megriadt és igyekezett magát kiszakítani. Ebben a pillanatban lépett be a korcsmáros és amint meglátta a gyereket, rákiáltott :

— Takarodj az üzletből, te gazember kölyök !

Ez gyorsan elszaladt. Jenei utánanézett.

— Na nem bánom, eredj hát — mormogta.

Rendkívül izgatott volt. Amikor megcsókolta a gyereket, egészen úgy tűnt fel neki, mintha a magáét, a beteget csókolta volna meg. — Olyan a bőre, olyan lágy, olyan finom, mint az én kis szomorú gyerekemé — villant át a lelkén ; a Lajié, aki bevégzi a jövő őszre, ha meg nem menti valaki . . . Kicsoda ? !

Egyszerre, mint egy sík földből meredő szikla — előtte állt a gondolat. És mintha ezer hang ordította volna, hogy merje, hogy akarja, összerázkódott. Gyorsan utána kiáltott a korcsmárosnak :

— Májer úr !

— Na mi kell ? — fordult vissza a sváb.

— Úgye a maga gyereke tavaly fürdön volt ?

— Igen.

— Mennyibe jött ? — kérdezte az ember elfulladva az izgalomtól.

A korcsmáros elgondolkozott.

— Száznegyven forintba körülbelül.

— Száz . . . negyven !!

— Igen. Miért kérdi ?

— Olcsóbban nem lehetett volna ?

— De talán.

— Na úgye ? ! Tán lehetett volna százból . . . nyolcvanból.

— Na százból esetleg. Kend akar küldeni valakit ? — kérdezte gúnyosan.

A favágó arca elsötétedett.

— Én ?! Nem, csak úgy kíváncsiságból.

A sváb újra el akart menni, de Jenei visszatartotta.

— Várják még. Hát . . . mit gondol, adnának nekem annyit kölcsön : — dadogta akadozva.

— Honnan tudjam én azt ?

— Hát . . . maga tudja, hogy én becsületes ember vagyok. Maga . . . nem adna ? — nyögte ki szemlesütve.

— Én ?! — kiáltott a sváb felháborodva. — Én adjak, akinek egy garasa sincs ?! Magam is alig tudok élni, a családom úgyszólván éheznek. Alig várom, hogy eladhassam ezt a korcsmát és más megélhetés után nézzenek. Hallja, ilyeneket ne mondjon ! Hiszen koldus vagyok, tönkrement ember vagyok.

— Azért vett a mult esztendőben két telket — vágott vissza keserűen a favágó.

— Na jó, hisz úgy se kéne. Itt a pénze a pálinkáért. — És kiolvasta az ital árát.

Amaz egy szót se szólt, leseperte a pénzt az asztról és elment. Jenei meg ott maradt összezúzva. Homlokát a tenyerébe hajtotta.

— Hát nem lehet . . . nem lehet. Ki adna neki ? Mire adna ? Meg ha adnának is, miből fizetné ki ? Nem . . . nem lehet.

Sokáig ült így ; azt lehetett volna hinni, hogy alszik. Hanem egyszerre csak felpattant, mintha puskaporral vetették volna fel. Sietve szedte a cók-mókját és köszönés nélkül kiment a kocsmából. Még hallotta, hogy odabenn nevetik.

— Azt hiszik, részeg vagyok — gondolta magában, miközben vitte a boldogságát és ujjongani szeretett volna. Kári most kapja meg a nyolcvan forintot a kollégiomban, talán már meg is kapta. Még ma küld neki levelet. Jó fiú az, holnapután itt lesz a pénz. A különbözet . . . a húsz forint . . . meglesz. Nem tudta, honnan, de érezte, hogy meglesz. Szinte futott hazafelé. És amikor a templom elé ért, megállott egy pillanatra a zárt ajtó előtt és a feje a mellére csuklott. Aztán még gyorsabban loholt tovább.

A kapunál állott és . . . egyszerre nagy szeretettel gondolt a családjára. Egy pillanat alatt átgondolta azt a szép órát, ami most rá vár. Bemegy, lerakja a szerszámot és eszik. Az asszony azalatt elmondja a mai ujságot. Ha ez megvan, odasettenkedik Laji, elkezd kuncsorogni a meséért. Ő meg végignyúlik a vackon és rákezd a három kívánságról szóló mesét.

Jenei majdnem minden este ezt mesélte a fiúnak. Tudott ugyan mást is, az emberélf farkasról. Hé Boriskáról meg Árgirusról, de úgy intézte, hogy a három kívánság lehetőleg minden nap előkerüljön. Laji egyforma buzgalommal hallgatta mindeniket, de a három kívánságnál . . . ott valami más is történt. Mert amikor arra került a sor, hogy a szál kolbász felragadt a szegény ember orrára, akkor a gyerek komoly, szomorú arca egyszerre kiderült, mint valami varázsütésre. Ilyenkor az

egyik kis kezét — úgy egy arasznyira — az orra elé emelte, aztán kétszer-háromszor belemarkolt a levegőbe, ahol elképzelte a kolbászt és ilyenkor nevetett, hangosan nevetett, sokszor egy jó miatyánknyi ideig is. Ez pedig az apjának megért mindent . . . mindent. Ilyenkor mindig azt érezte, hogy ezért a kacagásért érdemes volt egy napig húzni az igát.

Amíg ezt elgondolta, keze a kilincs madzagján volt. És még mindig nem húzta le a madzagot, visszalépett. Csak most vette észre azt a vastag hangú erős sírást, ami belülről hallatszott. Sándri megint bömböl — gondolta bosszúsan.

Sándri hat esztendő, nagybélű, nagyszájú kölyök volt. Erős, mint egy vasék és hihetetlenül vakmerő, kész minden rosszra. Ha pedig elkezdett bömbölni, azt ember nem bírta ki sokáig; védekezni se lehetett ellene, mert ha ilyenkor ütötték, földhöz verte magát és csak annál jobban ordított.

Jenei végre belépett.

— Adjon Isten — dörmögte és lerakodott.

— Adjon Isten jó estét — felelt az asszony; a többi is morgott rá valamit.

A gazda leült.

— Laji hun van? — kérdezte.

— Benn a nagy házban — felelte a felesége. — Olyan esett-féle volt máma, hát lefektettem.

— Alszik?

— Alszik.

Jenei kedvetlenül gondolta el, hogy e szerint a három kívánságból ma nem lesz semmi.

— Hát ez mért ordít? — vágott a fejével Sándri felé.

Az asszony nem felelt, hanem elkezdett gyorsan elé s hátra serte-pertelni a konyha körül, mint akinek nagyon sok dolga van. Látszott, hogy a kérdést hallatlanná akarja tenni. Ez felborsolta Jeneit.

— Azt kérdeztem, mért bömböl! — ismételte türelmetlenül.

A másik látta, hogy itt már szólni kell.

— Hát . . . bevágta egy kővel a Kürthy úr ablakát — hadarta és a fia elé lépett.

A gazdának megfelhőzött a tekintete. Nemcsak a csiny bosszantotta, hanem a Kürthy név is külön. Mert a Kürthyék portája az ő kertje lábujában volt és Kürthy folyton csábíttatta Jeneit, hogy adja el neki a kertet. Jenei mindig visszautasította az ajánlatot, de érezte a kísértésben rejlő veszedelmet és a földhöz való kétségbeesett ragaszkodás miatt halálosan gyűlölte a gazdagot, a kísértőt. Ez az érzés most is kiült az arcára.

Nem sokáig tartott a csend, az asszony Lidi felé fordult.

— Hozd ki csak apádnak azt a levelet.

— Miféle levelet? — érdeklődött az ember.

— A Káriét. Az majd jó kedvet csinál kendnek.

A levél előkerült, a lány elkezdte olvasni. Mindnyájan Lidire figyeltek, még Sándri is leszelidült szipogásra. Azt nem látta senki, hogy a gazda képe hogyan telik meg vérrel. A sok cifra szó megett az volt a levélben, hogy Kári megkapta a nyolcvan forintot és már el is költötte. Vett rajta téli rokkot, miegymást.

A szegény ember megsemmisült. — Igy hát vége mindennek — gondolta. Aztán a buta, zsibbadt megsemmisülésből valami elkeseredett, nagy düh szállott belé. A pálinka is a fejében zúgott még. Úgy érezte, vége, ha valakin ki nem öntheti a dühét. Végignézett a családján és szeme a síró gyereken akadt meg.

— Nem megmondtam neked százszor, hogy a kölyköt ne ereszd közel az urakhoz ! fordult vak dühvel az asszony felé.

A hangtól mindenki megrezsent. Sándri gyorsan az anyja háta megé szaladt, az asszony pedig sápadtan, rémülten állott ott.

— Már kifizettem az ablakot ! — felelt gyorsan, a rögtöni félelem zavartságával.

— Kifizetted ? ! — ordított az ember — te fizetted ki ? ! Mibül ? Kinek a keserves verejtéke árából ? !

A sarokban volt egy száraz somfabot, egy perec és már ott is volt a Jenei markában.

— Elébem azt a kölyköt ! — buggyant ki a düh az ember szájából. Félelmes pillanat volt ez. Sándri, a szerencsétlen, a helyett, hogy hallgatott volna, még jobban elkezdett sivalkodni. Az asszony pedig kiegyenesedett, az ő szemében is ott villogott már valami nagy, félelmes düh és elszánás. Szemben álltak egymással.

— Elő a megől a szoknya megől ! — ordított az ember ; az asszony meg előrelépett.

— Ne bánts a gyermekemet !

— Te, vigyázz, eredj, amíg szépen vagy ; ide azzal a kölyökkel !

— Ne merje bántani, ne merje ! — ismételte az asszony.

A másik pedig ott állott a bottal. És tudta, hogy most olyat fog ütni, amit levezekelni talán sok hosszú esztendő se lesz majd elég. De érezte azt is, hogy ütnie kell, feltétlenül, tétova nélkül, hogy szabaduljon a kintól, ami rajta van.

Nekihuzalkodott és egy-két pillanatig úgy maradt mozdulatlanul, karikás szemmel. Közte és az asszony között egy vézna, nagyszemű, sápadt gyerek állott, piszkos, szakadozott ingben. Laji volt, aki felébredt a zajra és kijött a nagy házból, a nélkül, hogy észrevették volna.

Az ember bambán leengedte a botot. Az asszony pedig reszketve lépett a fiúhoz, kezét annak fejére téve.

— Eredj vissza fiam, apád . . . nem haragszik — mondta szakadozottan. A gyerek felnézett, intett a fejével, hogy jól van, azzal csendesen visszament.

Jenei leült a kis székre, tenyerébe temette az arcát és sirt hangtalan rázkódással. A többiek értetlenül, döbbenve néztek rá.

II.

Nagyon sokáig tartott ez a mozdulatlan dermedt hallgatás. Végre Jenei felállott és bement a nagy házba.

Laji már aludt újra. Az apa szeretett volna ráborulni a gyermekre, hogy kisírja magából a nagy keserűséget. De moccanni is alig mert, hogy fel ne költse. Óvatosan végignyúlt a vackon. Hallotta, mikor amazok odakinn a szalmát a földre borították. — Nem jönnek be hálni — gondolta és ez most kellemes volt neki. Ugy érezte, hogy gyűlöli az egész családját.

Sokáig nézett a sötétbe; a gondolata bután, konokul egy pont körül forgott. — Nem lehet megmenteni, elpusztul. — Ezt ismételte százszor s akármire gondolt, végül újra ide tért vissza.

Még hallotta — bár bizonytalanul — amikor egyet ütött a toronyóra. Hanem a fárasztó napi munka megtette a magát, az elcsigázott ember az ébrenlét öntudatát kezdte lassan veszíteni. Szempillái leragadtak, a fél karja lefittyent az ágyról és . . . a következő pillanatban már — mogorván, lassan bandukolt kifelé a munkába.

Amint megy, mendegél, egyszer csak látja, hogy messziről valami setétellik előtte a keresztútnál. Közelebb megy, hát csak elálmélkodik, mert egy kis szekeret lát megrekedve a sárban. Ébenfából volt a jármű. Ketten ültek benne: a tündérr király meg a felesége. Két emberelő farkas volt belefogva a hámba. A szép fekete ébenfa kerék agyig beragadt a fertelmes kotuba és nem mozdult semmi erőlködésre. A tündérr királyné sirt; a király káromkodott, mint a jégeső, csipkedte a farkasok hasát az ostorral. Végül pedig a kasfarba hajította a koronáját, két marokra fogta a megfordított ostort és a nyéllal kezdte püfölni az állatokat. De a szekér úgy állt ott tovább, mint a Sion hegye és nem akart mozdulni se té, se tova.

Jenei mogorván nézte őket, de nem csodálkozott egy cseppet sem. — Bizonyosan álmodom az egészet — gondolta, miközben tovább gázolt a sárban. Nemsokára odaért, ahol a kocsí küszködött. Tétovázni kezdett egy pillanatig: ne álljon-e meg, ne segítse-e ki őket a latyakból. Már jóformán lépett is arrafelé, amikor megint mást gondolt és felszegte a fejét:

— Hát engemet segít a jó Isten?! — mormogta. — Pedig neki csak akarni kellene! — És most már ellenségesen nézett a királyra, aki mozdulatlanul, kérdően tekintett vissza rá. Éngem ugyan fikszerözshatsz! gondolta magában a favágó és sietősre fogta a lépést, mint akinek drága az ideje. A szekér a háta mögött is volt már és előtte szabad az út. De csodálatos, hogy miközben ment, továbbra is magán érezte a király tekintetét. Tudta: most a hátát nézi, most a tarkóját, most meg már a vállán

keresztül annak a fának a tetejét. Nem bírta ezt sokáig; megállott, azután lassan visszafordult.

A király ugyanúgy állott még, a tekintete állhatatosan ott függött a szegény emberen. Jenei odament és lassan belecuppogott a sárba. Ugyanakkor még jobban megtelt a lelke keserű méreggel: — Na, megint átázik egy bolond szegénynek a csizmatalpa — gondolta magában — még pedig miért?! Azért, hogy egy nagy úr tisztán mászhassék ki a sárból, amibe maga bolondjára mászott bele. — Összeráncolta homlokát, azzal megkapta a kis kocsit a két löcsnél fogva és inkább kilökte, mint kitette a gyalogútra.

A felhérc nagyot reccsent, a királyné sikoltott, a király meg el-sötétült arccal nézett az emberre. Ez pedig fél háttal volt már és igyekezett köszönés nélkül minél hamarabb odébbállani. De egy kemény parancsoló hang visszarántotta.

— Megállj csak! — szólt rá a tündér.

Az ember kedvetlenül megállott, de csak úgy félvállról pislogott a kocsira.

— Te az imént még itt akartál engem hagyni a sárban, azután meg egyszerre visszafordultál. Miért fordultál vissza?

— Mi közöd hozzá! — mordult fel az ember dühösen. — Nem elég, hogy kihúztalak?!

— Nem bizony — felelt a király. — Engem nem az érdekel, hogy mit tesznek az emberek, hanem az, hogy miért teszik, amit tesznek. Hát... miért fordultál meg?!

— Miért?! — kérdezte vissza epés dühvel a favágó. — Hát azért, mert... magam se tudom, miért. Azért, mert én egy jó marha szegény vagyok, aki világléletében csak a más szekerét tologatja a sárból. Hát most már tudod, hogy miért.

— Ha így van, akkor kár volt hozzá is nyúlni a szekérhez — válaszolt élesen a király. — Ha tudtam volna, hogy nem szívesen csinálod, nem fogadtam volna el tőled.

Jenei csúfondárosan elröhentette magát.

— De ezt már csak akkor mondod uram, amikor a szekér ki van tolvá a sárból. Hallottam már ilyet mástul is: az asszonytul, Litykátul meg a többitül.

— Ha hallottad, akkor meg is érdemelted — felelt amaz.

— Hát ők meg akkor mit érdemelnek... az a lány meg az anyja meg mindegyik! Arrul beszélj, hogy azok mit érdemelnek!

— Ahhoz neked semmi közöd! — válaszolt hidegen a király. — Ez épen az egyik nagy átkotok, hogy mindig más felett akartok ítélni. Pedig mondom neked, hogy két csillag nincs egymástól olyan reménytelenül messze, mint két emberi lélek.

— Nagyon cifra beszéd ez, uram! nem favágónak való beszéd. Mondd meg inkább, mit akarsz még velem, azután engedj utamra.

A király elgondolkozott.

— Hát . . . a szekereket mégis csak kihúztad a sárból. Meg akarlak jutalmazni. Mit kívánsz ?

Jenei dacosan felrántotta a vállát.

— Semmit — felelte sötéten.

— Semmit ? Ne bolondulj meg, én nagyon gazdag vagyok.

— Azt látom a ruhádról, azért nem kell tőled semmi. Én már ismerem a gazdagokat. Borra való nekem nem kell. Ahhoz meg, hogy engem talpraállítsanak . . . ahhoz egy külön Isten kéne.

— Gondold meg, azt ajánlom. Tudod, hogy jön a tél.

— Jön, tudom, jön — felelt az ember és elkomorodott.

— Hát . . . ragasztottál már legalább egy pár hízót ?

A favágó ajka keserű mosolyra fordult.

— Van egy rossz görcs malac, akár ne is volna — legyintett. — Ha megszúrom, két hét alatt megfalgják. Nyolcan vagyunk, uram.

— Tudom, ismerlek mindnyájukat — válaszolt a király. Épen azért mondom, hogy kívánj valamit. Kívánj egy véka tengerit a hízónak, vagy . . . nem bánom, akár két vékát is — tette hozzá némi meggondolás után.

Jenei gondolkozott egy kissé. Az öröm egy pillanatra átsuhant az arcán, de aztán annál jobban elsötétült az.

— Ha csakugyan ismersz, akkor tudod a soromat is — mondta — meg tudod azt is, hogy elég volt már . . . ideje letenni. Nekem borra való nem kell. Ha király vagy, hát állíts talpra, de egészen, érted ? ! Holmi tengerivel meg egy-két ingyen szép szóval az én szememet nem lehet kitolni.

— Hát mondd ki, hogy mit akarsz — ismételte a király.

A szegény ember szembe nézett vele és . . . megint csak vállat rántott.

— Semmit. Én rajtam nem lehet segíteni.

— Mindenkin lehet segíteni, aki maga is szabadulni akar — válaszolt komolyan a tündér.

Jenei egyszerre vad, gúnyos nevetésbe tört ki.

— Lám csak, már is eszembe jutott valami, amivel még lehetne segíteni rajtam is.

— Halljuk — szólott kíváncsian a másik.

— Megmondjam ? Csakugyan akarod, hogy megmondjam ? !

— Mondd csak meg.

— Hát tudod, hogy hat gyerekem van, meg egy disznóm. Ha megcsinálnád, hogy fordítva legyen : egy gyerek, hat disznó, akkor meg lennék elégedve. Ezt tedd meg, te híres ! Vagy ha nem tudod megtenni, akkor hordd el magad a nyavalyás szekereddel együtt !

Mindezt a kacagástól szinte fuldokolva mondta. Hanem amikor elmúlt ez a nevető roham, akkor egyszerre váratlanul összetört az ember. Zavartan, tétován állott ottan és nem bírta ki a király tekintetét, aki sokáig nézett rá szánalommal és megvetéssel.

— Komisz ember vagy te Jenei — szólalt meg egy idő múlva.

— Na te se vagy épen valami finom király — vágta vissza a favágó. — Az igazi tündér ilyenkor egy palotát szokott adni aranyból, vagy olyan bukszát, amelyikből mindig jön a pénz, de nem két véka tengerit. De úgy látszik, amilyen a király, olyan az ajándéka.

— Én gazdag vagyok, nagyon gazdag — válaszolt a tündér nyugodtan. Olyan kincseim vannak, amelyekhez fogható gazdagság nincs a világon. Én téged a világ leggazdagabb emberévé tehetnék, ha... érdemelnéd. De nem érdemled. Aki a jót morogva teszi, aki az égnek gondosan felszámolja, ami jót tett és lesi érte a jutalmat: az rosszabb annál, aki nem csinált semmit. Hidd el nekem, te két köből tengerivel nagyon jól meg vagy fizetve. Az én kincseimre te nem vagy méltó.

— Miféle kincsekről beszélsz?

— Nálam van minden, ami boldoggá tehet — válaszolt ünnepélyesen a király. — Nálam van a feleséged szíve, a gyermekeid szíve. Ne merj nevetni! — kiáltott fel haragosan, amikor látta, hogy amannak az arca gúnyos fintorra húzódik. — A feleséged szíve, tudod-e, mi az? *Tudod-e, hogy az Isten annyi kincset adott minden asszony lelkébe, amennyi elég egy férfit akár száz életen át boldogítani?*

— Na, nem igen vettem ezt únála észre! — felelt az ember gúnyosan.

— Nem, mert sohase érdemelted meg ezt a kincset, nem hoztad ki a lelkéből. Elszáradt melletted az asszony lelke. És te vagy az oka, hogy virágot nem hajtott. Emlékszel, amikor elvetted? Elvetted, mert kívántad a fiatalságát, a testét, ő pedig eladta magát neked, mert nem volt jobb szerencséje. Már az összekelések bűnben fogant. Közétek állott a bűn, azután már egyike se tudott a másik lelke után nyúlni. Így mérgeztétek meg a gyermekeitek lelkét is. És jött a megszokottság, most már gyávák voltatok rálépni a másik útra, hát hurcoljátok tovább az életet, cél és öröm nélkül.

— Más se él jobban! — vágta vissza dacosan a favágó. — Esendő a szegény uram, marja egymást a nincsenért. Ezt nem lehet kikerülni, a világ már így van teremtve.

— Hazudsz! — vágott közbe haragosan a tündér. Könnyű volna ügye a magatok mocskát rákenni a világra. Mi az a világ? Majdnem azt mondhatnám: semmi, látszat, köd. És tehetetlen azokkal szemben, akik a saját szívükkel rendben vannak. Magatoktól reszkessetek, ne a világtól. Az a seb, amit a világ üt rajtatok, három nap alatt gyógyul; mindenki csak maga ölheti meg magát. Itt vagytok ti példának családostól. Megölitek magatokat a semmiért. Csak egyszer, egyetlen egyszer kellene szembenéznetek az ördöggel: nem, ti inkább szenvedtek, marjátok egymást. Miért kell ennek így lenni?

— Hiába, már elegendem van a családból — vágta Jenei dacosan.

— Hát akkor miért nem hagyod őket faképnél?! Egyedül

kényelmesen tudnál élni. Ők se halnának éhen ; az asszony meg Lidi kereshetnek, Klári is fenntartja magát a kollégiumban. Miért nem hagyod őket ott?

Csend lett. Jenei kedvetlenül elfordult, a király pedig elnevette magát :

— Hát én majd megmondom neked, hogy miért. Azért, mert szereted őket, a lelked összenőtt velük egészen és nem tudnál nélkülök egy hétig se meglenni. Te ezt nagyon is jól tudod és csak azért állítod az ellenkezőjét, mert szégyelled, hogy jó embernek születted. Ilyen fajta bolond is rengeteg van a világon.

— Na jó, de hiszen az imént még azt mondtad, hogy komisz ember vagyok.

— Ez az ! Ez a bajotok éppen — bólintott a tündér. Egyszer komiszak vagytok, máskor meg jók vagytok : emberek vagytok. Ezért nincsen a számotokra út, amely valahová vezetne.

— Na jó, jó. De elég is lesz már a szép beszédből — gúnyolódtott a favágó. Nekem menni kell : áldjon meg az Isten, uram.

— Megállj még egy szóra — intett a király. — Csak arra felelj még : hát Lajival mi lesz?!

Jenei megdöbbsent. Csak nehezen sikerült összeszednie magát ; zavartan felelt :

— Nem értem, mit akarsz kérdezni, uram ! Különben is az asszony vigyáz rá, én reggeltől estig a munkában vagyok. Honnan tudnék én róla valamit? ! Miért kérdezed ezt én tőlem?!

— Ez a kérdés már régi — szólott a tündérkirály. — Legelőször így kérdezték : Avagy őrizője vagyok-e én az én atyámfiaimnak? ! A szegény ember összerendült.

— Gyilkosnak tartasz? ! — kiáltotta magánkívül. — Nem félsz az Istentől, aki látja, kikért húztam én az igát világeletemben? ! Nem elég az, amit teszek, amit már idáig tettem?

— Nem, nem elég ! — válaszolt a király határozottan. — Még sokkal többet kell tenned, százszor többet ennél.

— Dehát mit akarsz többet? Rajtam már nincs mit venni. Miért nem parancsolod meg inkább a gazdámnak, hogy adjon tízszer annyi napszámot? Ez volna az igazi.

— A gazdádhoz nekem semmi közöm. Annak a szíve halott már régen : megölte a pénz. Én csak az élő szívűekhez szólok, halottakhoz nincsen szavam. Neked kell áldozni, egyedül csak neked.

— Akkor mondd meg, hogy mit csináljak.

— Azt én meg nem mondhatom, azt magadnak kell kitalálnod. Van Mózesed és vannak prófétáid : hallgasd azokat.

A favágó lesütötte a fejét :

— Látom, a vesémbé látsz — mondta halkan. — Hát jó, legyen a kert a Kürthyé, ha Laji megmarad.

— Én nem mondtam egy szóval sem, hogy akkor megmarad ! —

válaszolt ridegen a tündérkirály. — Én csak azt mondtam, hogy áldoznod kell.

— Na és . . . ha hiába?! — kérdezte akadozva Jenei.

— Aki mérlegel, az nem méltó, hogy áldozzon — válaszolt mereven a tündér.

— Eh! — kiáltott dühösen a gyötört ember. — Mit akarsz hát tőlem tulajdonképen?

— Azt, hogy gondolj a gyermekedre. Gondolj a kis meleg, finom testére, amit a te bűnöd miatt emészt a láz. És gondolj a csókjára. Mert te öled meg a gyermeket a nagy okosságoddal, a mérlegelő fősvénségeddel. Ő pedig apjának nevez téged, csókolja az orcádat, csókáldást hint rád naponként. Gondoltál e valaha erre, te nyomorult, józan, fontolgtató ember?!

Amaz sápadt volt.

— Mire jó az ilyesféle beszéd, uram? — kérdezte fájdalmas szemrehányással. — Én ember vagyok, nem tudok csodát tenni. Féreg vagyok én, mit szóljak bele abba, amit a sors zúgat rám? Hagyj menni tovább, mert levonnak egy hatost a járandóságból, ha elkések.

— Jól van, beszéljen hát a vér! — kiáltott a király és intett egy öreg tölgyfa felé. Jenei arra nézett és rémület fogta el. A fa mögül Laji lépett ki. Ugyanazon piszkos szakadozott ingben volt, mint rendszeren; az arca maszatos. De a karjai fölött két hófehér szárny tündökölt; finom, lágyhajlású szárny, amelynek pihéit meg-meglendítette a szellő. Lassan jött a fiú, vagy inkább libegett arrafelé; talpai nem érintették a sarat. Vagy négy-öt lépésre aztán megállott és lázas, kerek szemeivel ránézett az apjára, akinek a szíve akadozni kezdett a rémülettől.

Mozdulatlanul, riasztó csendben állottak egy ideig, aztán Laji lassan felemelte a karját és halkán megszólalt:

— Isten áldjon meg apám! Nekem már el kell menni — mondta nyugodtan. Meglendítette a szárnyait és repülni kezdett fel egyenesen a kék magasságok felé. Úgy lobogott odafenn, mint egy nagy fehér tűz. Az apa káprázva nézett utána, majd a tündérkirályra pillantott, aki felfelé tartott karjával búcsút intett a magasságokba.

Jenei homlokára csapta a tenyerét. Elsötétült előtte minden. A következő pillanatban felült az ágyon. Egész teste reszketett az izgalomtól, verejtékes volt a homloka. Világos reggel volt már.

III.

Nemsokára kilépett a pitvarba; ott találta az egész családját. Amint észrevették, nagy csend támadt. Félelmes volt az ember, amint egy darabig mozdulatlanul állott az ajtó mellett. Alakja fél fejjel látszott magasabbnak, mint máskor, arca sápadt volt, szemei karikásak.

Igy állott egy darabig, aztán elindult. Az ajtótól azonban visszaszólt reszkető, de erős hangon:

— Hallgassatok ide, hé! Azt akarom mondani, hogy átmegegyek Kürthyhez még most rögtön és eladom neki a kertet úgy, ahogy tavasszal kérte: kétszázötvenér'. A pénz arra kell, hogy elküldjem Lajit a fürdőbe, ahol a Májer fia volt. Így muszáj ennek lenni. Hát . . . jó lesz, ha beléegyeztek, mert letöröm a derekát annak, aki a szándékom elé kerül!

Halotti csend volt a válasz. A favágó döngve rántotta be maga után az ajtót.

De nem telt el egy fertály, megint visszajött. Az előbbi félelmes erő nem volt már sem az alakján, sem a tekintetében. Összeesett, megtört minden ereje. Zavartan kereste a szavakat, amelyek lankadtan, rimánkodva keresték a meghallgatást.

— Halljátok, én azt akarom, hogy meggyógyuljon a kicsi, hiszen láthatjátok: nagyon beteg. Hát egyeztetek belé . . . nem úgy, hanem jó szívvel. Nagyon szeretném . . .

Szánalmas, szinte gyámoltalan volt a rimánkodó ember. Lidi kegyetlenül elnevette magát és megoldódott a nyelve azonnal:

— Megbolondult a vén ember! ki akarja alólunk rántani a gyékényt! — rikoltott és mérges, gúnyos pillantását körülhordozta a többiekben, keresvén a támadáshoz a társakat. De mindenki hallgatott. Az asszony ránézett a Laji sápadt, gyűrött arcára, aztán lesütötte a szemét. Az ember pedig most már a feleségéhez fordult:

— Mári, te nem mondasz erre semmit? — mondta bátortalanul.

Amaz még mindig az ölébe nézett.

— Maga tudja legjobban, mit kell csinálni, én szívesen ráhagyom, ha maga úgy látja jónak — felelte csendesen, azzal átment a nagy házba. A dolog ennyiben is maradt, de a hang, amivel ez a pár szó mondva volt, ott maradt, ott rezgett tovább a férfi lelkében. Ez foglalkoztatta akkor is, amikor Kürthy úrral beszélt az eladás tárgyában.

Egy-kettőre ott volt a pénz Jeneinél. Örült a gazdag, nem bírta eltitkolni, milyen jó vásárt csinál. Csak olyankor jött kissé zavarba, mikor a favágó mosolygó arcába nézett. Minek örülhet olyan nagyon ez az együgyű ember? — gondolta bosszúsan. Jenei pedig tovább mosolygott, csak akkor komorult el egy-egy pillanatra, amikor a gazdag vonásain észrevette a kielégített kapzsiság undorító kifejezését. Ez is egyike a halottszívűeknek, akikről a tündérkirály beszélt! — gondolta és őszintén sajnálta Kürthy urat, aki azelőtt epés irigységének állandó tárgya volt.

A favágás régen ment már olyan könnyen, mint ezen a napon. De a nap gyorsan elrepült, egyszerre csak utolsót hasított a balta. És az esteli árnyak elhozták a sötét gondolatokat is. Jenei fázós lélekkel, komoran indult hazafelé. Vajjon mire megyek haza?! kérdezte és megdidergett valami rossz előérzettel.

Még alkonyatra hazaért. Benyitott a kapun és . . . itt fogadta az

első meglepetés. Az udvar szépen fel volt seperve, ami hónapok óta nem történt már meg és a disznótúrás éktelen nyomai gondosan elsimítva gereblyével. Jenei megállott egy kicsit. A kínzó kételkedés eltűnt a lelkéből. Friss, erős lépésekkel sietett a ház felé.

Benyitott a pitvarba. Derűs világosság simogatta körül. A frissen törölt lámpaüveg csillogó tisztasága elűzte a nagy nyomasztóárnyakat, amelyek máskor megszoktak terülni a falon. Más volt a tűzhely, a fal, a bútor, más volt minden. Az egész helyiség felett megterült a szegények gyönyörű, szívemelő fényűzése, a tisztaság.

Egyet csikordult a belső ajtó, megjelent az asszony. Az ünneplő szoknyájában volt, gondosan kicsinosítva rajta minden. Fiatalabbnak látszott vagy tíz esztendővel. Zavartan köhécselt és kerülte az ura tekintetét.

— Na hé, hát rád szedted az inneplőt? ! — szólott Jenei jókedvű kötekedéssel.

Mári belepirult.

— Magának is mindenhova áll a szeme, csak oda nem, ahova kéne — válaszolt zsörtölődve. — Tudhatná már, hogy rendes ember nem jön be sáros lábbal a házba. Na, ne menjen most már ki, hanem nyujtsa ide a lábát.

Egy darab ronggyal szépen, simogatva letörölte a sáros lábat.

— Ne bántsod hé, majd megcsinálom én magam is — szabadkozott Jenei.

— Maga? ! Ugyan mit akar maga? ! Hiszen olyan élehetetlen, hogy tán lélekzetet se tudna magától venni !

Ha a szó után értünk, nagy gorombaságokat kellett ezen az estén Jeneinek végighallgatni. Dehát... van a szavakon túl valami, ami valódi, boldog értelmükre fordítja le a tökéletlen emberi hangokat és utat vág egyik szívből a másikba.

Jenei ezen az estén megkapta az első hitvesi csókot — huszonhárom esztendei együttélés után.

IV.

Harmadnap délután kellett Lajinak elindulni arra a nagy útra, amit az orvos követelt. Úgy végződött, hogy az anyja menjen el vele odáig.

Jenei kikísérte a fiát meg a feleségét. Laji gondtalan mosollyal bámulta az állomásépületet és tapsolt a berobogó vonatnak. Az apa pedig aggódva nézte a gyermeket, a belsejét kínozza, roncsolta a rettentés kérdés : nincsen-e már későn, nem hiábavaló-e minden? ! Annyira lekötötte a lelkét ez a töprengés, hogy csak arra riadt fel, amikor az asszony elköszönt tőle és csókra nyujtotta oda a kicsit.

Jenei magához szoritotta a gyermeket.

— Visszajősz-e kis fiam... egészséggel? — kérdezte tőle aka-

dozva. De az nem is figyelt oda, hanem egy idegen emberre bámult, aki épen kihajlott a kocsí ablakán.

Egy perc még . . . aztán elhalt a vonat dübörgése, a favágó egyedül maradt az állomáson.

Elindult hazafelé. És amint ment hallgatva, egyedül, az árnyak és a kétségek egyszerre csak előcsúsztak a lelke homályos zugaiból és körmeik közé kapták a szívét : — Hátha hiában volt minden? ! Hátha a gyermek ott az idegenben hal meg és még a sírja is a másé lesz? ! Sohase érezte a vér kapcsát olyan ellenállhatatlan erővel, mint ebben a percben. Emlékek, szavak röpködtek a lelkében, gügyögő, meleg szavak, amiket valaha Lajitól hallott. Lajitól, akit nem fog látni most már hetekig . . . vagy talán soha többé.

Megrázkódott ennél az utolsó gondolatnál. — Nem, ez nem lehet. Hogyha ezt megengedi az Isten, akkor . . . összecsikorgatta a fogait, összeszorította a két öklét és . . . a következő pillanatban riadtan, rémülten tekintett széjjel, meg fel az ég felé. — Legyen meg a te akaratod ! Legyen meg ! — mormolta alázatosan és lehúnyta a szemeit. Csipő, ideges fájdalmat érzett bennük : lázas volt.

Nemsokára beért az erdőbe. És amikor összeborultak feje fölött a fák, egyszerre elsötétült körülötte minden. Előtte komor szürkületi homályba veszett a gyalogcsapás és ugyanakkor a lelkébe is még jobban megfészkelte magát a sötétség. Egy darabig bárgyún, gondolat nélkül cammogott tovább, de azután — mint a sötétből a villámlás — megint előhasított a lelkéből a nagy, eleven fájdalom. Úgy érezte, hogy ha egy, csak egyetlen egy lélek volna most, akinek elmondhatná a keserűségét, akkor menekülhetne ; de így belezuhan a nagy egyedüliség kétségeinek poklába. — Az Istenbe kell . . . fogózni — gondolta és megderült felette egy pillanatra a levegő, de aztán megint erőtlennek, nagyon erőtlennek érezte magát. A kezét összekulcsolta :

— Uram ! Valami csudát ! Nem bírom tovább egyedül, egy csudát ! — mormolta hívő makacssággal. Aztán maga elé nézve, összetörten gázolt tovább a sárban.

Egyszer felnézett és . . . úgy maradt ott, mint egy bálvány, megakadt a lépő lába. Vagy ötven lépésre tőle benn az erdőben egy fehér alak állott. Az erős szürkületben nem lehetett biztosan kivenni, de úgy látszott, hogy az ég felé néz és az egyik karjával int felfelé valami repülő alak után. Jenei homlokára csapta a tenyerét :

— A tündér ! — kiáltott és elkezdett rohanni arrafelé. Vagy tíz lépés után lihegve megállott :

— Bolond volnék már? — kérdezte tétován, bizonytalanul. — Vagy . . . megnézzem mégis, odamenjek mégis? !

Elszánt, kemény lépésekkel odament. Félrehajtotta az utolsó bokor ágait is és . . . ott volt egy kis kerek tisztáson. Mozdulatlan, eszmélkedő csodálkozással nézett a tisztás közepére, a csodára, amely ime előtte állott.

A csoda, a fehér alak pedig egy kis törpe bokor volt. Nyomorult kis bokor, amelynek még megmaradt lombjait fehérre szítta a dér, összetépázták a hideg, goromba szelek. A fél ága le volt törve és mint egy szürke rongy, mocskosan, sárosan lógott lefelé a nyirkos avarba. Megcsúfolt, megigázott, megrabolt kis árva növény volt, de mégis élő, új tavaszt váró. A törzse szívósan, ezer gyökérrel kapaszkodott belé az áldott, erőt adó televénybe; egyetlen ép ága pedig makacsul, ernyedetlen, diadalmas erővel mutatott fel... fel... az örök, kék magasságok felé.

Fehér Gábor.

ROHANÓ ÉG NYUGALMA.

*Némul a ménes rézcsengője a pusztán,
hanyatt terül a vén csikós,
nézve, Hadak útján mint villog a patkó
és Sánta Kati hogy biceg,
cipelve a szilkét a serény Kaszásnak,
meg a Fiastyúk mint kotyog,
s hogy ballag a Göncöl egynémi nagyúrral,
ki lágy rugókon szundikál.*

*Ó, pásztorok, én is figyelem ájtattal
a Tejút tompa foltjait,
az Orion ködét, a gyűrűs Szaturnuszt,
s mi tartja össze, nem tudom
szép Cassiopeia tágrajzu belűjét —
s ki örködik, hogy a Halak
horogba nem úsznak — s hétjegyű Arcturus
gyerek-ujjal irt, nagyfejű
paripa-ábrája neki nem iramlík
az ég csillámló pázsitán.*

*Támasztalan ürben surran a Mindenség.
Őrjöngenek a csillagok,
mint szigorú táncban fanatikus dervis,
keringve köldökük körül.
S szilaj robogásuk látványa szemünkben:
ingathatatlan nyugalom.*

Juhász Géza

ZICHY MIHÁLY.

Megjegyzések egy könyv margójára.

TAVALY, amidőn a magyar társadalom Zichy Mihály születésének századik évfordulóját ünnepelte, a Szinyei-társaság emlékünnepeyén elmondott beszédemben alkalmam volt rámutatni arra, hogy mily súlyos tartozásban vagyunk Zichynek európai látószögéből is kiemelkedő személyiségével szemben. Jóllehet Zichy halála óta több mint húsz esztendő mult el, a centenáriumiig senki sem oldotta meg azt a feladatot, hogy ennek az emberileg és művészileg érdekes egyéniségnek életrajzát felkutassa és megírja, hogy alkotásairól kimerítő lajstromot készítsen, művészetének egyes fázisait megállapítsa, alkotásmódját és az európai művészethez való viszonyát jellemezze. Kétségtelen, hogy e feladatokra vállalkozás nem csekély munkát jelentett. A legnehezebb talán tömérdek művének kinyomozása és katalogizálása, hiszen rajzainak és vízfestményeinek jórésze már életében is szinte megközelíthetetlen magángyűjtemények féltveőrzött kincse volt, amelyekhez vezető, amúgy is kétséges szálak az orosz forradalom óta teljesen elszakadtak.

És annál nagyobb a tartozásunk, mert a kellő történelmi távlat ma már kétségtelenül megvan az értékelésre. Az a kor és irányzat, amelynek bámulatos termékenységu fia és lelkes harcosa volt, régen lezárult; sőt befejeződött a rája következő, az impresszionizmussal végződő stíluskorszak is, amely egészen más utakon járt, más szépséget keresett és talált, mint a Zichy Mihályé, úgy hogy az egymással szembeforduló nemzedékek viselkedésének megfelelően gyakran igazságtalanul ítelt el benne sok olyasmit, amiért az előző nemzedék még lelkesen rajongott. És amennyiben aprólékos életrajzi adatoknak néha különösebb jelentőségük is van egy életpálya eredményeinek értékelő összefoglalásánál, bizonyos, hogy a késedelmeskedéssel napról-napra több veszett el belőlük, ami szintén arra intett, hogy elérkezett egy kimerítő Zichy-életrajz ideje.

Ennek a nagy, nehéz, de a rája termett emberhez mindenképen méltó feladatnak megoldására vállalkozott dr. Lázár Béla, aki egy majdnem két és félszáz negyedrétdoldas szövegű művet szentelt Zichy Mihálynak. Könyvét az *Athenaeum* adta ki olyan szép és nemes kiállításban, amely valóban díszére válik a magyar könyvpiacnak. Közel kétszáz kép, köztük 151 mélynyomású egészoldalas műlap díszíti a munkát.

Az életrajzi részben Lázár igen sok, eddig ismeretlen adatot dolgozott fel. A művész unokájának, Csicsery-Rónay Istvánnának tulajdonában nemcsak Zichy műveinek jókora sorozata, hanem sok ezer darabra rugó levelezése is hozzáférhetővé vált; ezenkívül az Ernst-múzeum és a Nemzeti Múzeum levélgyűjteményét is felhasználta és egyéb kutatásokat is végzett. A művészeti anyag kiegészítésében nagy segítségére volt az Ernst-múzeum kiállítása is, mely 1927 tavaszán a magángyűjteményekben őrzött és legtöbbsnyire csak kevésse ismert Zichy-alkotásoknak akkora tömegével ismertette meg, amely

ha lényegesen új vonásokkal nem gazdagította is a Zichyről alkotható képet, az összefoglalást mégis könnyebbé tette.

A több mint százoldalas életrajzi rész nagy szeretettel és lelkesedéssel kíséri Zichy életének folyását és kétségtelenül megvan az a nagy érdeme, hogy még vonzóbbá és rokonszenvesebbé teszi ezt a nagyszerű művészetet, mely az európai társadalmi és szellemi élet hegytetőin játszódtott le. Az eddig tudottnál is erősebben kidomborodik belőle Zichy fanatikus rajongása a művészetért és az az állandó küzdelem, melyet családi viszonyaival és a cári udvarban való megkötöttségével kellett folytatnia, hogy lényege legbensejét művészi formákban teljesen szabadon is kifejezhesse. De nemcsak ezt, hanem a korabeli művészeti viszonyokat is élénk figyelemmel kísérte Lázár, hogy az embert s a művészt is pontosan beleilleszthesse korába.

Ez már átvezette őt Zichy szellemi horizontjának szemléletéhez, ami a művész gondolati jellegű felfogásmódjánál nagyon fontos vonatkozás, mert művészetének elemzéséhez ezen az úton jutunk el a legkönnyebben. E feladat megoldásával Lázár nyolcvan oldalon át foglalkozik. Sok érdekes szempontból tárgyalja Zichy Mihály művészetét, melyet nyilvánvalóan igen magasra, a legnagyobbaké közé helyez. Lázár nagyon lelkes ember, akit témája majdnem mindig teljesen lenyűgöz s ez a tisztánlátásban néha meggátolja. Nem egyszer eszünkbe jut a weimari bölcs mondása: *Keine Nation gewinnt ein Urtheil, als wenn sie über sich selbst urtheilen kann.* Olyan ellentmondások merülnek fel, amelyek gyakran erősen módosítják azt a képet, melyet a lelkes csodálat és csapongó rajongás Lázárral rajzoltatott. Nézetem szerint Lázár elragadtatásában gyakran túllőtt a célon, amire képzőművészetünk fényes történetének egyáltalában nincsen szüksége. Felfogásom tehát sokban eltér Lázárétól, részben módosítja, részben kiegészíti azt. Egységének megóvása végett minden polémia mellőzésével legyen szabad azt összefoglalóan elmondanom.

Válasszunk egy közismert kiindulópontot, tehát elsőben is emlékezzünk vissza azokra a rajzokra, melyeket Madách Ember tragédiájához készített. Ezekben adott legtöbbet önmagából, ami azonban nem azt jelenti, hogy ezek volnának legsikerültebb alkotásai. Bennük van Zichy Mihály kalandos kultúrumszomjával, ki nem elégíthető pompaszeregetével, elméjének soha meg nem szűnő nyughatatlanságával, mohó, majd néha visszafojtva lobogó érzékiségével. Megnyilvánul bennük képzeletének erős irodalmi megkötöttsége, gyakran jelentkezik szónoki hajlandósága és nem egyszer kissé szinpadias komponálásmódja is. Uri és parancsoló egyénisége, amely szenvedést és töprengéseket nem igen ismert, mert mindent — magától értetődően — készen és befejezeten kapott. Választékos szépségkultusza, mely kissé általános és megismétlődő szépségtípusokhoz vezette. Megfigyelhetjük ezeken a lapokon rajzának lendületességét, eleganciáját, de egyúttal ama határokat is, amelyek elválasztják őt a képzőművészet legnagyobbjaitól. Azt a hajlandóságát, hogy a mult valahogyan közelebb állt hozzá a jelennél, az elgondolt közelebb a közvetlenül látottnál.

Zichy minden ízében romantikus lélek volt. Nem tartozott ugyan az önmagukkal meghasonlók és a világgal szembefordulók közé, de nyughatatlan volt és folytonos változatosságot kereső. Teljesen benne élt önálló formateremtésre még alig vállalkozó korának ideges nyughatatlanságában, amely a témák hajszolt változatosságával és nem a kifejezőmódok újszerűségével elégítette ki magát. Mohón végigkalandozta úgyszólván minden idők művészeti és életkinceit. Egyformán otthonos volt a Kelet és Nyugat, az ó-kor, a legújabb

idők és a középkor formavilágában. Ismer és tud mindent; mindenhez simuló egyéniség, akinek hajlékonysága kezdetben sokkal nagyobb önálló formateremtő erejénél. Rendszerint ritka jelenség, hogy egy pregnáns művészegetiség bármely korszak stíluselemeiből egyforma változatossággal és könnyedséggel merítse eszközeit, Zichynél, aki elsősorban is illusztrátor volt és kevésbé közvetlenül saját érzékeléseiből alkotó művész, ez nem volt akadály.

A gótika, a reneszánsz, a görög vagy akármilyen más milió egyforma folyékonysággal rajzoló ábrázolóra találnak benne egy bizonyos határig. Addig, ameddig XIX. század történelmi iskolája el tudott jutni, annak a nyughatatlan és folytonos külső változatosságot hajszoló szomjúságnak kielégítéséig, amely új stílusalkotás helyett az élvezni vágyó mohóságával minden elmult művészetben egyformán tudott gyönyörködni. Történelmi volt, visszatekintő, egy kissé szinpadias is és mindenre régi formát vagy kosztümöt húzott, de hétköznapi élete friss szenzációit csak ritkán engedte közvetlenül magához.

Zichy Mihály művészete is ilyen másodlagos kultúrművészet volt, bár kétségtelenül a legjavából való. Szinte el sem képzelhető visszaemlékezések mások művészetéből és az irodalomból vett impressziók nélkül. A művészetiek egyrészt ornamentikát, sőt gyakran stílust is adtak neki, mert egészen téves egyik rajongójának az az állítása, hogy mindent csak önmagából merített és senkihez sem hasonlított. Kaulbach és Delaroche igen nagy hatással voltak rá; arcábrázolásain pedig minden időben meg lehetett látni, hogy az első művészeti oktatást a kissé merev, száraz és festőietlen biedermeier művészekről nyerte.

Teljesen körülhatárolt olyan egyéni különállásig, amely mindenkitől egészen különválasztotta és minden alkotását kényszerűen felismerhetővé tette volna, különben is csak férfikora delelőjén jutott el. Amikor *Gautier* 1858-ban, midőn tehát Zichy harmincegyéves volt, Szentpétervárott időzött, minden rajongó lelkesedése mellett is Zichy egyes rajzai között tárgyban és felfogásban akkora különbséget vett észre, hogy azokat bátran különböző kéztől származóknak lehetett tartani.

Zichy Mihály elsősorban kétségtelenül rajzoló volt. *Petrovits* Elek helyesen mutatott rá, hogy Zichy az egyedüli multszázadbeli művészeink derékhadából, akinek gazdag formaképzőereje főleg a rajzban keresett kielégítést. És valóban nagyjelentőségű és a magyar művészet történetéből ki nem hagyható alkotásokhoz Zichy Mihály csak a grafika terén jutott el. Csak kevésé volt festő. Festményei rögtön elárulják, hogy a festőiség nem volt a művész erős oldala. Az olajfestés kifejezőmódjának óriási regiszterét nem tudta kihasználni és míg grafikájában a fény és árnyékközi átmenetek pompás skáláját teremtette meg, olajfestményein száraz és kifejezéstelen. Festményei grafikai elképzelések, amelyekhez a szín csak utóbb járul, úgyhogy legtöbb olajfestménye fehér-fekete reprodukcióban csak nyer, ami a festőiség eszközeit szuverénül használó művésznél épen fordítva szokott lenni. Nála a színekhez is fogalmi élmények kapcsolódtak. Palettájának színeihez egyízben egy kis rögtönzést készített, ahol nem a színek közvetlen érzéki benyomásai toltak elébe, hanem az a gondolati szimbolizmus elevenedett meg benne, amelynek művészi formákba való öntését élete legnagyobb céljának tartotta.

Mert mindazokban az alkotásaiban, melyekben lelkét összefoglalni törekedett, mindenképen kora eszméinek közvetítője akart lenni: a tizenkilencedik század művészetének gondolati iránya valósult meg benne. Miként barátja, *Gautier*, ő is arról ábrándozott, miképpen lehetne a festészetet és az irodalmat egy új, megkapó egységgé forrasztani. De amíg abban, hogy az irodalom festői-

ségre törekedett, nem sok veszedelem rejtett, addig az irodalmiság a képzőművészetben már jóval több kockázattal járt. A témák kimeríthetlen gazdagságát nyújtotta a művészeknek, de viszont arra csábította őket, hogy egymásik, eszközeiben egészen különböző művészet szolgálatába álljanak és kizöklentette őket a csak képzőművészeti eszközök teljes felhasználásából, a közvetlen művészi érzékelés tisztára csak festői megoldásából.

Kétségtelen azonban az, hogy Zichy Mihály nagy művészi fantáziával simult azokhoz az olvasmányokhoz, amelyek alkotókedvét felgyújtották. A legszebben a tizenkilencedik század romantikájához és ebből is legtökéletesebben ama gondolati irányhoz, amelynek a mi irodalmunkban Madách állított örökbecsű emléket. Madách megírta és Zichy egész életén át rajzolta az Ember tragédiáját. Zichy is erősen hajlott arra, hogy örök törvényeket keresen az élet jelenségeiben. Nem az esetről-esetre jelentkező sajátos formák érdekelték, hanem a belőlük kiolvasható törvényszerűség. Innét nagy előszeretete a tipikus ábrázolásmód iránt és nagy hajlandósága az allegorizálásra. Innét képzeletének erős elvontsága is, amely elsősorban gondolati élmények körülrajzolására és nem a minden meggondolástól független, érzéki szenzációk nyújtására törekedett.

Zichy Mihály végigélte Byron meghasonlottságát, átérezte vele azt a lázadó küzdelmet, amelyet ez a XIX. századbeli ember nagyobb szexuális szabadságért folytatott. Töprengett Madáchcsal együtt az emberi élet értelmének legvégső kérdésein, átélte a végtelen emberi vágyak és véges emberi eszközök tragikus különbözőségét. És ezért gyakran nagyon kesernyés volt világfelfogása. Nem a mindig új és új formákba öltöző Ádámnak életvágyával és optimizmusával nézte az életet, jóval több volt benne Lucifer fanyar kiábrándultságából.

Ez a fanyarság részben a társadalmi élet legmagasabb pontjain mozgó nagyúrnak jóllakottságából is fakadt, aki kedvére dúskálkodhatott az emberi élet örömeiben. Pénz, siker, megbecsülés, hatalom, szerelem korlátlan mennyiségben kínálkoztak neki, csak kezét kellett utánuk nyújtania. Európa leggazdagabb és legfüledtebb fejedelmi udvarának élete vette körül, melynek vaskezéssel nyugodtra simított felszine alatt Nyugat civilizációjának leplébe öltözött Kelet barbárságának sóvár ösztönei küzdöttek. Nagyúr volt, a külső pompa és csillogás szenvedélyes élvezője, akinek kellett a nagyvilágiasan pompázó élet állandó forgataga; kellett az udvari ünnepek, a lakomák dőzsölései, a regényes vadászatok s kellett a korlátlan gazdagság, amelynek részese, de legalább is állandó tanuja volt. S ha alulról felhangzott néha az elnyomott milliók nyomorfakasztotta tiltakozása, ez a disszonáns akkord könnyen és véglegesen feloldódott az emberi szabadság eszméjével való ama kacérkodásban, melynek minden udvari életben vannak még uralkodói vérből származó képviselői is. Mert hiszen, ha mélyére nézünk Zichy Mihály sokszor hangoztatott radikálizmusának, a művészetében gyakran felbukkanó szabadelvűsködését aligha lehet valami meggyőződéses forradalmiságnak tulajdonítani, legtöbbször csak a katolikus hierarchia ellen irányul, de nem vez tudomást a cári Oroszország politikai, társadalmi és gazdasági elnyomásáról. Nem több az az udvari életben élő és élesen látó nagyeszű ember életismereténél, mely megláttatja vele az emberi szenvedést is, de igazi lázadásra nem biztatja fel, legfeljebb elítélő szavakra fakasztja. S ha valahol, akkor épen az udvari életben volt alkalma megfigyelni az emberi gyöngeségeket, ahol hatalomért és érvényesülésért mohón árult el mindenki mindent és mindenkit, a

legkönnyebben pedig önmagát. Nem a forradalom hangja csap ki Zichy rajzai-ból, hanem az emberi élvezetekbe néha belefáradó nagyúr jóllakottsága, akiben olykor önvád formájában támadnak fel mások szenvedései. Inkább csömör ez, mint lázadás, melynek multával az udvari ember tovább forgatja az élvezetek mámorító serlegét.

Mert annyi bizonyos, hogy Zichy Mihálynak művészete legjáva alkotásaiban a mámorok és szenvedélyek művészete volt, amitől nem csekély belső feszültséget nyert. Ami gondolati művészeknél a legnagyobb veszedelem szokott lenni, hogy a szimbolizálás, allegorizálás végül is sápadtan hideg absztrakcióvá sorvasztja művészetüket, az Zichynél csak ritkán következett be. Életéről nem kellene tudnunk semmit, hogy csupán rajzai alapján is megállapíthassuk, mennyire az érzékek örömeinek is élő művész volt alkotójuk. Forróbb és sóvárbabb erotika egy magyar művésznek munkásságában sem található.

Meztelen nőalakjai, amelyekből, különösen a háttal felénk fordulókkal, mintegy művészi kézjegyeként, számos rajzán találkozunk, nem a meztelenül élő és másként el sem képzelhető istenségek megközelíthetlenségével hatnak. Érzett és tudott meztelenségükkel kínálkozó gyönyörű női testek, a szerelem minden csábításával kacérkodók. Nem egy másik, meg nem közelíthető földöntúli világba helyezettek, sőt bűnösségük tudatát úgy hordják magukon, hogy vágyat és szenvedélyt fakasszanak abban, aki rajtuk felejt szemét.

A női arcokra nem sok gondot pazarolt, ezek rendszerint kissé sablonosak nála. Annál jobban törődött a karok, vállak, csipők és combok lágy hajlásaival, amelyekkel örömet, bánatot, csüggedést és sóvárgást épen olyan pompásan ki tudott fejezni, mint sok-sok évvel később az a nagyszerű francia szobrász, ki beszélgetéseiben felejthetetlen szavakat szentelt a női test szépségének, mely a lélek minden rezdülését vissza tudja tükröztetni. Gyakran visszatért ugyanahhoz a típushoz: inkább magas, mint alacsony női test volt ez, melynek felsőrésze fejletlenebb a normális testalkatnál, karcsúra ívelt lábszárakon álló, hullámosra hangsúlyozott csipőkkel, rövid derékkal, keskeny, hosszúkás kezekkel. Arisztokratikus jelenség ez a nő, a semmittevésnek remekre kitenyészített példánya, csak szépségnek és szerelemnek élő. Rendszerint kissé hideg és büszke rabnő, de olyan hatalmas, hogy koldulásra és megalázkodásra kényszeríti az előtte fetregő férfit.

Ekképen Zichy Mihály erotikájának, különösen a nyilvánosság elé szánt lapokon, van valami fanyarmódon kiábrándult íze, amely azonban távol van a szakításnak ama fokától, amely némely nagy külföldi grafikus művészetében megnyilvánul. Vannak azonban Zichy Mihály grafikus művészetének bőségesen olyan erotikus lapjai is, melyek nem a nagy nyilvánosság számára készültek. Aprócska, idegesen összekuszálódó vonalakból összerótt, bámulatos erejű feljegyzések ezek, melyekből teljesen hiányzik az a patetikus előadásmód, az a gyakran színpadias beállítás, amely a közvetlenséget némely híres alkotásáról letörölte. Ezek a rajzok legtöbbször silány reprodukciók útján pusztán erotikájuk miatt lettek hírhedtekké, holott csupán bámulatos művészi kvalitásaik révén kellett volna híressé válniok.

Érdekes és izgató feladat volna végigelemezni Zichy Mihály rajzainak stílusváltozásait. De ez már túlhaladná ennek az összefoglalásnak kereteit. Csak annyit jegyzek meg, hogy befejezettség szempontjából az összes átmenetek megtalálhatók munkásságában. Pillanatnyi feljegyzések látott dolgokról, elképzelt kompozíciók töredékei, vázlatosan felnagyolt ábrázolások csakúgy előfordulnak benne, mint teljes kidolgozottsággal az utolsó részletig megvaló-

sított ábrázolások. Teljesen különálló, egy egész lapot betöltő képek vagy megrajzolt szövegek keretszerű befoglalásai.

Ha frissesség és erő szempontjából válogatunk közöttük, nehéz lesz választásunk. A pillanatnyi feljegyzések között épen olyan megkapó ábrázolások vannak, mint a képszerű teljességgel kidolgozottak között, Zichy gyakran ezekbe is át tudta menteni az első intuició erős lendületét.

Nagyon élesszemű megfigyelő volt és megfigyeléseit a megőrzés nem koptatta el. Legtöbbnyire emlékezetből rajzolt, de ezek az emlékek elevenek maradtak benne és átalakító képzeletéből sok erőt tudott hozzájuk kölcsönözni. Nyugvó és mozgalmas helyzeteknek egyaránt meglepő ábrázolója volt. A mozdulatok megjelenítésében rendszerint a régi mesterek nyomán járt, egy-egy drámaira kiélezett momentum előtt rögzítette a mozgásra készülő testrészeket. Az impresszionizmus mozgásábrázolásai még távol állottak tőle, különben sem szerette a bizonytalan konturokat; nem sokat bízott rá a nézőre, mert befejezetten törekedett nyujtani azt, amit kifejezni akart.

Zichy Mihállyal egy mindenképen érdekes és a maga különleges jelentőségében egészen egyedülálló művész jelent meg képzőművészetünkben. Azé a művészé, aki a művészet eszközeivel a gondolkodás eredményeit is elénk akarja varázsolni. Valójában ő a legkiválóbb magyar gondolati képzőművész, akinek festészetünkben épen olyan különleges szerep jutott, mint irodalmunkban Madách Imrének.

S ha képzőművészetünk legnagyobbjai, Munkácsy, Szinyei, Paál mellé nem állíthatjuk is őt, mert önálló teremtő ereje jóval kisebb volt, mégis egyik legérdekesebb jelensége képzőművészetünk történetének.

Farkas Zoltán.

Reményik Sándor újabb verseiből.

GONDOLOK VALAKIT.

Gondolok valakit,
Akivel összefügg az életem.
Lehet: nem ismerem,
Lehet, nem fogom ismerni soha,
Lehet, hogy egy más csillagon lakik.
És mégis összefügg az életünk
Rejtelmes, örök rendelés szerint.

Nekem kárhozni kell,
Romolnom napról-napra, —
Hogy napról-napra üdvözüljön ő.

Nekem vélkezni kell,
S a vélkem súlya alatt roskadoznom, —
Hogy ő állhasson a szentség fokán.

Nekem szenvedni kell,
Őrlődnöm gyöttrő nyughatatlanságban, —
Hogy Isten békéje vele legyen.

Nekem nehéz követ kell hordanom
A szívem helyén, — hogy könnyű legyen
Az ő szíve és szárnyas és szabad.

Nekem a téllenségnek mocsarában
Kell vergődnöm, — hogy ő oltárt emeljen
A munkának s titáni templomot.

A föld nehéz és kesernyés szaga
Kell, hogy körüllebegjen engemet, —
Ő csak úgy érzi rózsák illatát.

A mindenség roppant lépcsőzetén
Egy lépcsőfokot le kell szállanom, —
Hogy ő hághasson egy lépcsőfokot.

Mikor ő a világ-zenitre ér,
S én a nadíron szétmorzsolva fekszem:
Akkor telik be kettőnk végzele.

LÁTHATLAN IJÁSZ.

A fantáziám madaraira
Lappangva les egy láthatlan ijász,
Hervadó lelkem ős-bozótja közt
Áll, térdel, fekszik, de alig hibáz:
A sápadt égből kék vér harmatoz.

És hullanak az ős-bozótba vissza
Átszegett szívvel a gyors madarak,
Csak a nyilvessző még sebesebb szárnya
Mutatja fölmeredve hallgatag,
Megtört pályán az induló irányt.

RAKÉTA-HAJÓ.

Valaki ma értem imádkozott.
Nem, nem bírom másképp megérteni
Az édes enyhülést, mely elfogott.
Valaki értem jól imádkozott.

Imája roppant kezdő-sebességgel
Megragadott és végtelenbe vitt,
Sötét sorsommal bűgva befutotta
Az Isten-lávól fény-mérföldjeit.

Mellette naprendszerek múltak el,
Mint vonat mellett éjjel házikók, —
Jézus kikötő-szive várta már
Az értem kilőtt rakéta-hajót.

És szóltak ottjenn: Jól van, hát legyen.
Függesztessék fel ma este a fátum, —
Egy órára, míg a nap lemegyen,
Legyen neki szabadság, kegyelem.

S egy óráig, míg a nap lebukott,
Áldottam gyöngyházfényű ég alatt
Az ismeretlen rakéta-hajót,
Mely értem Isten trónjáig haladt.

TORNÁDO.

O . . . ! Embrionális állapotban levő amerikai városka. Az őserdőben épült fűrészgyárból keletkezett. A vasúti vonal, mely kezdetben csupán több környékbeli favállalat termékének elszállítására épült, Wisconsin állam egyik jelentőségteljes közlekedési vonalává fejlődött. Az erdők kiirtása után lebontott fűrészgyár körül bútór- és bőrgyárak épültek. Az utcák ki lettek tűzve, a vízvezetéki csövek lefektetve, a csatornahálózat kiépítve, a villanyosáramot vezető sodronyok kifeszítve, csupán a házak állottak szórványosan.

A Brown Brothers-féle bútorgyár több alkalmazottjával egyedül álló, villaszerű deszkabódében laktam. A házikó bekerített telek közepén épült, de a kert talaja még fel sem volt törve. A későbbi virágágyaknak szánt területet a ledöntött fák tuskói foglalták el, melyek az egész vidéknek a stumpland, magyarul tuskóföld bélyegét adták.

Elbeszélésem kezdete az «Indian summer» évszakába esik. Észak-Amerikának legszebb idénye. A forró, tulajdonképeni nyár után következik az indiánok nyara, amikor a nap sugara már csak kellemes meleget terjeszt anélkül, hogy perzselne. A vegyes állatú erdők különböző fái hervadásnak induló lombjaikkal az összes színekben pompáznak. Hófehér nyárfák, aransárga hykori, egy bíborszínű kőrifaj, a túlevelűek sötétzöldje és sok más rikitó színű és a legkülönbözőbb árnyalatban pompázó lomb együttevve oly grandiózus mintát alkotnak, amelyet a keletnek legmerészebb fantáziájú szőnyegszövője sem tudna megálmodni.

Ezt a képet a nagy tó túlsó partján elterülő, még lábon álló, őserdő mutatja. A keletkező várost azonban már csak stumpland veszi körül. De az Indian summer napsugara ezt, a különben kétségbeejtően egyhangú tájképet is bearanyozza, kedvessé, barátságossá teszi.

Mrs. Hall, egy fadóntás közben elszerencsétlenedett favágó özvegye, ezen a gyönyörű szombati napon a boarding house lakói részére a lunchot a nyílt verendán tálaltatta.

Ah-Fu, a copfos mindenese, behozza a párolgó levest, melyet a viaszkosvászonnal terített asztal mellett helytfoglaló társaság vígan kanalaz.

Az asztalfőn ülő háziasszony jobbán Nancy, a bútorgyár gépirókisasszonya, foglal helyet. Szép nő. Igazi «Irish girl». Mozgékony, mint a higany. Mindenkinek udvarlását szívesen fogadja. De meg vagyok győződve, ha a férfiak nem udvarolnának neki, úgy ő udvarolna a férfiaknak. A tavon túl elterülő őserdő egyik tisztásán gazdálkodó farmer-

nek egyetlen leánya. Igazi vadvirág, mely azonban a kultúrával már annyira érintkezésbe lépett, hogy mohó kíváncsisággal szeretné mielőbb megismerni és végigélni annak összes gyönyöreit. Vágyainak netovábbját New-York, a kelet fényes metropolisa képezi, hová lehetőleg gazdag férj karján szeretne bevonulni. Egész lényének pillangószerű könnyedsége fölé azonban egy esemény emelkedik, mely személyének fajsúlyt és tartalmat adott. Az utolsó járvány alkalmával a helyi körházban önfeláldozó hősiességgel ápolta a betegeket.

Az asztalnál mellette ülő Hans Gerber, jobban mondva Dr. Hans Gerber, állítólag neki köszönheti életét. Beszédje és minden taglejtése azt a végtelen tiszteletet és hálát látszottak kifejezni, melyet állítólagos megmentőjével szemben joggal érezhetett. Aki a félszeg németet, kit a természet különben sem ruházott fel Adonis külsejével, alaposabban megfigyelte, azonnal észrevehette, hogy a hálából fakadó tiszteleten kívül a szép leány iránt más érzelmektől is át van hatva. A félnék udvarló típusa, akit az önbizalom hiánya megfoszt attól a bizonyos agresszivitástól, mely a férfierejének és értékének teljes tudatában lévő ifjút könnyedén és biztosan vezeti a szerelemnek virágos, de gyakran rózsatövisekkel is telehintett útjain.

Dr. Hans Gerberrel a gyár ugyanazon munkatermében dolgoztam. Köztünk az együttérzésnek egy bizonyos neme állott fenn, mely az amerikai viszonyok által kézi munkára kényszerített intellektuellek között szokott keletkezni.

Hazájában filológus volt és talán bizonyos sikerekre is visszatekintethetett. Erre főképp az a körülmény engedett következtetni, hogy mindenkitől, kivel bizonyos mértékig összebarátkozott, azt kérdezte, hogy indogermán nyelvek eredetéről írt könyvét elolvasta-e. Ilyen emberre természetesen nem akadt sehol, mert könyve, mely állítólag a tudós kritika purgatóriumának tisztító tüzén sikerrel átesett, valószínűleg örökre az olvasatlanság nirvánájába süllyedt. És mivel, mint a legtöbb halandó, saját hazájában ő sem lehetett próféta, abban a reményben jött át az új világba, hogy az emberek ott filológiai tevékenységét több megértéssel fogják kezelni. Most életének ezen nagy tévedése fölött, miután a cipőtakarítástól az edénmosogatásig a pályatévésztett szellemi munkás egész kálváriáját kellett végigszenvednie, alkalma volt furnirok enyvezése közben gondolkozni. A szellemi munkakörben való elhelyezkedés reményéről azonban nem tett le. Sőt napnap után kedvező elintézését várta folyamodványának, melyben egy newyorki könyvtárban való alkalmaztatását kérte. Ez rá nézve, az anyagi előnyöktől eltekintve, legforróbb vágyának beteljesedését jelentette volna, mivel Nancy megígérte neki, hogy az esetben hozzá megy feleségül és vele New-Yorkba költözik.

Ezek azonban egyelőre csak a jövőbe vetett hiú remények voltak. Nancy pillanatnyilag sokkal inkább az asztalnál vele szemközt ülő Sam Fraser iránt érdeklődött.

Ez az angol-szász szép típusnak egyik legfeltűnőbb képviselője. Szintén a Brown-féle bútorgyárban dolgozott. Engem a vadászat és a halászat hozott vele össze. Ha a gyenge kéregcsónakban szigonnyal a kezében felemelkedett, hogy azt valamely óriási hal hátába dőfje és az Indian summer sárga napsugara téglaszínű üstökét úgy megvilágította, hogy minden hajszála mint egy lángocska piroslott, Amerikának első felfedezője, a Vöröshajú Erik jutott eszembe.

Ilyen vállalkozó szellemű Vikingnek a véréből egy jó adag Sam ereiben is csörgedezhetett. Atyja egyike volt az első úttörőknek, akiket a mult század negyvenes éveinek végén az aranyláz Kaliforniába hajtott. Kétszer meggazdagodott és ugyanannyiszor szegényedett el, míg végre egy strike alkalmával Montanában a rendet helyreállítani akaró sheriff golyója le nem terítette. Sam életének legnagyobb részét a tengeren töltötte. Majd egy fókavadász-hajón volt a Beering-szoros környékén, majd egy kopra- és gyöngykereskedővel a déli tengeren. A kubai háborút mint önkéntes küzdötte végig, azután visszament a tengerre, hol a hajóosztási vizsgát tette le. Atyja halála után bajbajutott családját segítette és ez utolsó fillérjét emésztette fel. Most Brown Brothers-nél addig akart dolgozni, míg egy Klondyke-i utazáshoz a szükséges pénzt meg nem szerzi.

Onnét aztán nem térne vissza, míg egy vitorlás hajó vételárát meg nem takarítja, mellyel önállóan, a saját szakállára, mint kapitány és tulajdonos a déli tengerre jönne vissza, hogy ott native trade-el (bennszülöttekkel való kereskedelemmel) foglalkozzék.

Cseppet sem csodálkoztam azon, hogy Nancy őt a jelentéktelen külsejű Gerber mellett előnyben részesíti, amit azonban Sam szemmel láthatólag nem becsült meg annyira, mint vetélytársa. Nem állíthatnám, hogy a leány bájai hidegen hagyták, de érdeklődése talán tisztán az együttlét idejére szorítkozott.

Sam Fraser nem volt olyan anyagból gyúrva, mint Chateaubriand hősei, vagy Eötvös báró Karthauzija, kiknek életét és cselekedeteit kizárólag szerelmi momentumok irányították. Az ő stílusát Jack London örökölte meg, kinek alakjait céltudatos akarat vezeti, mely a zord természettel való küzdelemben, minden szentimentalizmustól menten mozgatja az acélos izmokat.

Ily emberek felett a szerelmi momentumok minden más meg gondolást háttérbe szorító teljes kizárólagossággal sohasem uralkodnak. Náluk ez is csupán egyike azoknak a tényezőknél, melyek az élet irányítására bizonyos, a körülményekhez viszonyított befolyást gyakorolnak.

Samnak közvetlen célja Klondyke volt. Nancy csak akkor jöhetett volna komolyan szóba, ha a vele való egyesülés aranyásási terveit nem borította volna fel.

Weekend! Szombaton délután kezdődik és ha az idő szép, angol-szász országokban a vállalkozókedvű fiatalság ezt arra használja fel,

hogy nagyobb kirándulásokat tegyen. Így a mindennapi élet egyhangúságából kikökenve, lelkiileg és kedélyileg is résztvesz abban az üdülésben, melyet szokatlan és talán új benyomások a változatosság után sóvárgó fiatal léleknek nyújtanak. Nálunk is Weekend-hangulat uralkodott, midőn asztalbontás után a háziasszony Samhez és hozzám fordulva arra buzdított, hogy lőjünk egy szarvast és fogjunk egy pár szép halat. Ezt igen gyakran meg szoktuk tenni. Ellátásunkért rendszeren ilyenformán fizettünk. Az elejtett vadat és halat az igazi amerikai üzleti szellemnek megfelelően legpontosabban lemérve dollárokból és centekből számoltuk el.

Mindketten a gyors elhatározások emberei voltunk. Azonnal megtettük az előkészületeket. Előszedtük winchestereinket, a horogbotokat és a tóra vittük a könnyű kéregcsónakot, melyben vadászati és halászati felszerelésünket és elemzősiánkat elraktároztuk.

Nancy és Gerber a Weekend eltöltésére vonatkozólag még semmiképpen sem határoztak. Nem is határozhattak, mert szerelmes állapotuk szabad elhatározási képességüktől megfosztotta őket.

Gerber azt leste, hogy Nancy hova fog menni, hogy hozzá csatlakozhassék. Nancy ellenben ugyanúgy volt Sammal szemben. Ezért Gerbernek azon ajánlatára, hogy menjenek a délutáni vonattal együtt Milwaukeeba, se igennel, se nemmel nem akart válaszolni. Ellenben folyton arra kapacitálta Samet, hogy velük tartson. De erre az én barátom igen csekély hajlandóságot mutatott, mert Milwaukeeban pénzt költött volna, ő pedig jelenleg makacssággal határos céltudatossággal takarékoskodott, hogy még a tél folyamán Klondykeba mehessen.

Midőn Nancy látta, hogy Sam vadászni megy, Gerber legnagyobb bánatára végkép lemondott Milwaukee-ról és egészen határozottan kijelentette, hogy «dear old dad»-nál, ahogy apját szokta nevezni, fogja a weekend-et eltölteni.

Gerber ellenben lehorgasztott orral ballagott az állomásra, hogy Milwaukeebe utazzék, hová newyorki alkalmaztatásának ügyében okvetlenül el kellett látogatnia.

Nancy rendszeren nem nagyon ragaszkodott a szülői házhoz. Ezen nem is lehetett csodálkozni, ha az ember az apját, az öreg O-Neille-t ismerte. Mogorva, magányt kedvelő öreg «Irish man» volt, ki, mióta felesége, Nancy anyja meghalt, alig hagyta el a «Dear-skin-lake» tó partján, az erdő szélén épült farmját. Szép tehenészete volt és főleg vajköpüléssel foglalkozott, melyet a környékbeli ipartelepeken igen jól tudott értékesíteni. Egy öreg néger, valamikor régen az ő apjának rabszolgája, és egy finn béres voltak az alkalmazottai, kikkél kis gazdaságát rendben tartotta. Állítólag igen gazdag volt, de azért Nancy-nak, mióta házát elhagyta, egy centet sem adott. Roppant rossz néven vette a lányától, hogy nem nyújt segédkezet a gazdaságban.

Ez alkalommal is Nancy csak azért ment ki a farmra, mert tudta,

hogy Sam az esetben, ha valamit lövünk, be fog térti az apjához, mert az öreg egy-egy szarvas elszállítására egyfogatú szekérrel rendelkezésünkre bocsátotta. De nem ingyen, mert a használat minden megkezdett órájáért egy bizonyos díjat pontosan ki kellett fizetnünk. Becsületére legyen azonban mondva, hogy minden alkalommal, ha betértünk hozzá, a viszonyokhoz képest a legbősebben megvendégtelt.

Nancy igen szeretett volna a mi csónakunkban a tó túlsó partjára jönni, de ez lehetetlen volt, mert könnyű ladikunk, rajtuk és poggyásunkon kívül egy harmadik személyt úgy sem bírt volna el. Azért nehéz szívvel megvárta «Brutus»-t, a négert, aki az öreg O-Neillenek el szokta vinni a postáját. Neki kényelmes nagy csónakja volt, melyben egész biztonságban át lehetett evezni a tavon. A túlsó parton pedig az egyfogatú kocsival, az úgynevezett buggy-vel, elvitte a pár kilométernyi távolságban levő farmig.

Amint a gyenge kéregcsónakban északnyugati irányban kezdtünk evezni, a saját személyes biztonságunkra nézve is aggodalmaink támadtak. A gyenge alkotmány annyira elmerült a vízbe, hogy a széle alig arasznyira emelkedett a tó színe fölé. Szeles időben a felkorbácsolt hullámok kis lélekmentőnket azonnal megtöltötték volna vízzel. Az idő azonban teljesen szép és szélcsendes volt, úgy hogy a legnagyobb hullámokat egy-egy, a vízből kiugró hal verte fel. Ugyanis a túlsó parton való kikötés után egy másik, sokkal haldúsabb tó felé igyekeztünk, melynek partján este és kora reggel szarvas is szokott mutatkozni. Oda pedig csak úgy juthattunk el, ha a csónakot az abba elraktározott összes felszereléssel együtt a hátunkra véve az erdőn keresztül átvittük.

Amíg áteveztünk, sok kanalascsőrű kacsát láttunk, de a nyílt vizen egyetlenegy sem lehetett volna lőtávolságra megközelíteni, amit különben meg sem próbáltunk. Ahelyett Sam inkább a hosszú zsinórra szerelt csukahorgot, jobban mondva a forgó kanalat eresztette a vízbe, mely a gyorsan haladó csónakból húzva nagyszerűen működött. A kristálytisza vízben a tengelye körül forgó kanalacska, melyhez az erős kettős horog volt erősítve, úgy nézett ki, mint egy gyorsan úszkáló ezüstpikkelyes halacska, mely az amerikai tavak haltigrisének, a hatalmas maskilongenak a figyelmét azonnal magára irányította. Mint a kilőtt torpedó, úgy iramodott a vélt zsákmány után, mely hatalmas szájában egyszerre eltűnt és ott, ahol azt bekapta, a víznek örvényszerű fodra jelezte a nagy pikkelyes rabló támadását. A következő pillanatban már berregve szólalt meg a rugóra járó kis tekercs, melyre a hosszú zsinór volt rácsavarva. Kezdődik a sportnyelven «struggle»-nek nevezett küzdelem. Ilyen nagy halat addig, amíg erejének teljes birtokában küzd életéért, nem lehet egyszerűen a csónakba emelni. Nincs az a halász-zsinór, mely egy ilyen kísérletnél el ne szakadna. A hal súlyát elbírja, de a hal hatalmas farkcsapásai, melyek a vízben propeller módjára működ-

nek, oly húzóerőt fejtenek ki, mely az egész horgászszerszámot veszélyezteti. A tapasztalt horgász ezért zsákmányát a zsinór hosszúra eresztésével egy ideig futni engedi, hogy azután megrövidítve ismét közelebb hozza. Ezt a játékot a hal elfáradásáig mindaddig úzi, míg lehetőleg csekély ellentállással a csónak közelébe kényszeríti, hol azután a kézi-hálóval, az úgynevezett catcher-el a vízből kiemeli.

Midőn egy ilyen sportintermező lebonyolítása után a partot elértük, a fáknek a tó sima tükrére vetített árnyékai már igen hosszúra nyúltak. A víz felületét ezernyi lehullott, minden színben pompázó lomb borította. De a fák még mindig a megszáradt levelek szindús palástját viselték. A tó felől nézve az erdő lombátrának belseje azonban roppant sötétnek látszott.

A csónakot a partra húztuk és miután a benne lévő terhet egyenlően elosztottuk, a vállunkra vettük. Hogy a meglehetősen nagy súlyt jobban elosszam, a jobb vállamon nyugvó ladikot a bal válra vetett evezővel támasztottam alá.

Igy pontosan nyugati irányt tartva nekimentünk az útnélküli vadonnak.

Az erdőben még nem volt sötét, de az est árnyékai már mindent félhomályba kezdtek burkolni. Az amerikai rengeteg a miénkhez képest azért is tesz sötétebb benyomást, mert a fák törzsei közt levő teret egy igen sűrű, alacsony, cserjeszerű törpefenyőfaj borítja, melybe csak a tó partja felé igyekvő vad tört egyes csapásokat. Virágos rétek, füvel borított tisztások egyáltalában nincsenek. Ezen a vidéken a teljesen sík talajt sűrű szálfazsálya borította, mely csak számos, többé-kevésbé nagy kiterjedésű tó által volt megszakítva. A tájékozódás roppant nehéz, úgy hogy még a bennszülött is csak iránytű segítségével tud eligazodni. Ennek a komor képnek egyedüli változatosságát az a körülmény adja meg, hogy lépten-nyomon más fanemekkel találkozunk az ember: sötétszínű tűlevelűekkel, hófehér törzsű nyírfákkal, szürke nyárfákkal, simakérgű bükkfákkal.

Az amerikai erdőbe a majdnem teljesen hiányzó éneklőmadarak helyett a rengeteg mennyiségben előforduló mókus hoz némi élénkséget és változatosságot. A fák koronáiban fűgén szaladó mosómedve sem ritka. A földön pedig lépten-nyomon rátalál az ember a tövises disznóra, mely hollétét tövisekkel véghezvitt csörömpöléssel jelzi. Ez az állat már teljesen kipusztult volna, ha egy, az indiánoktól átvett népszokás nem védené a kiirtás ellen. Senki sem bántja, mert csak az esetben szabad megölni és ízletes húsát elfogyasztani, ha az ember az erdőben eltéved és más táplálékra nem tehet szert.

Ez a szokás állítólag igen sok embert mentett meg az éhenhalástól, mert a tüskés disznóra az erdő sűrűjében lépten-nyomon rá lehet akadni.

Mire azonban mi súlyos terhünkkel az egyik tó partjától a másikhoz átjutottunk, az út utolsó részét teljes sötétben kellett megtennünk. A kézilámpás fényénél az iránytű után igazodva haladtunk előre mind-

addig, míg a tó tükre mint egy, előttünk kiterített, simára csiszolt, acéllap nem tűnt fel.

A teljes csendet csak egy-egy kivetődő hal vagy a pészmapocok csobbanása szakította félbe.

Itt letettük a csónakot és egy terebélyes Hamlok-fenyő tövében raktuk meg a tábori tüzet. Szerény vacsoránk elfogyasztása után a fenyőgallyakból megrakott fekhelyeken végignyújtózva, a nap fáradalmi után nem kellett bennünket álomba ringatni.

A tó felett húzó kanalaskacsák kelepelése és a vadludak gágogása ébresztett fel álmunkból.

A pislogó parázsra száraz gallyakat raktunk és a pattogó tábori tűz mellett megsütöttük szalonnánkat és megfőztük reggeli teánkat.

Azután csónakba ültünk és lassan siklottunk tova az erdővel benőtt part mentén.

Az evezést itt egyedül Sam végezte.

Az indián canoe (olv. kanu) mozgatása és irányítása akkor, amikor halászó és cserkésző vadászok ülnek benne, nem egykönnyen elsajátítható ügyességet és tapasztalatot kíván. A csónak farába, alig pár centiméternyire a víz színe felett, egy nyílás van vágva, mely rendes körülmények között egy faháncsal befűzött és szurokkal leragasztott kéregdarabbal van lezárva. Ezen keresztül nyúlik egy három arasznyi hosszú fakanálnak a nyele, melyet a kormányos úgy kezel, mintha egy hálnak a farka volna. A vadász lefekszik és azzal a kis lapátocskával, melyet angolul *stalking paddle*-nak, azaz cserkészevezetőnek neveznek, zajtalanul és a vízfodrok felkavarása nélkül úgy hajtja előre a ladikot, mintha az a víznek valamely láthatatlan áramlata által tovasodort fatörzs volna.

Ily módon még a tavon úszkáló óvatos ludakat is meg tudtuk közelíteni. A kanalascékek pedig aránylag könnyen kerültek puszkacsó elé, mivel egyik tóból a másik felé húzva közvetlenül a fák koronái felett repültek. Mire tavunk felé értek, egyesek csak akkor vették észre ottlétünket, amikor már közvetlenül a fejünk felett lebegtek és a puszkacsóból kipattanó tűzsugár a halálos sérétet feljűk repítette. Egy kétarasznyi halfaj pedig, amely leginkább a mi márnánkhöz hasonlít, oly falánksággal vette be a horgot, hogy egy órai mártogatás után már annyit fogtunk, amennyit rozoga csónakunk rajtunk és poggyászonkon kívül épp hogy elbírt.

Amikor a nap már annyira felemelkedett, hogy sárga sugarai a fák koronája felett elhaladva a tó vizét érték, bevontuk a horogbotokat és a vizimadarakra való lövöldözést is abbahagytuk. Most arról kellett gondoskodnunk, hogy az egész heti élelmezésünket és ellátásunkat biztosító szarvast ejtsük el. Ezek az állatok ilyenkor szoktak a tó partjára jönni, hogy néha nyakig vízben gázolva kedvenc eledelüket, a vízi növényeket legeljék.

Mindketten a csónak fenekére feküdtünk és csupán a pereme felett kémlelődvé vizsgálattuk a partokat.

Egy kis szél is kerekedett, mely a tó felszínét felfodrozta.

Sam ennek nagyon örült, mert a legelővigyázatosabb evezéssel együttjáró hullámocskák így teljesen észrevehetetlenné váltak.

Nem soká kellett a partot figyelniünk, mert egyik kisebb öböl bejáratánál távcsővel egészen jól meg lehetett különböztetni egy Virginia szarvas alakját. Térdig állott a vízben és a part közelében búján tanyázó növényeket legelte. Ennek a megközelítéséről azonban le kellett mondanunk, mert szél alatt volt és így jövetelünket megszimatoalta volna. Már azon tanakodtunk, hogy miképen jussunk egy nagy kerülővel a szél alá, midőn ép ellenkező irányban, tehát szél felett egy másik példányt fedtünk fel. Ez sokkal közelebb volt és igen szép aggancsokat hordott. Megközelítése annál is könnyebbnek látszott, mivel nekünk hátat fordítva legelt.

A csónak odaterelésének feladata, melyet a szél ellenkező irányban tetemesen megnehezített, egyedül Samra hárult. Én hason fekve figyeltem a vadat.

A megközelítés nagyszerűen ment és tökéletes sikerre vezetett. A vízi legeléssel elfoglalt szarvas a canoera, melyet nyilván egy, a tó felszínén úszkáló fatörzsnek tartott, rá sem hederített. Negyven lépésnyi távolságból bátran felültem a csónakban és egy lövéssel kivégeztem. Azonnal összeesett és el is süllyedt, de mivel a víz sekély volt, az elejtett vad kézrekerítése csepp nehézséget sem okozott. Övig érő vízbe ugrottam és agancsánál fogva hancskötéllal a csónak farához kötöttem, melyről a fent leírt cserkészevezőt leszereltük. A csónakba nem emelhettük, mivel az halakkal már majdnem túl volt terhelve. Azért így, magunk után húzva, lassan a reggeli elindulási helyünkig eveztünk vissza, ami annál is könnyebben ment, mivel most a szél irányában haladtunk.

Midőn kikötöttünk, már dél felé járt az idő. Csak most következett legnehezebb feladatunk: a zsákmány hazaszállítása.

Sammal elhatároztuk, hogy a szarvast azonnal elvisszük az úgynevezett «military road»-hoz, azaz katonautóhoz, mely tőlünk öt kilométernyire volt. Régi, keveset használt ösvény, mely az úgynevezett «Fort William»-tól az indián rezervációig vezetett. O-Neille azonban egyfogatú szekerevel azért farmjától odáig el tudott dőcögni, hogy zsákmányunkat elvigye.

A szarvast, mely nagyságra nézve teljesen megegyezett egy jó európai dámszarvassal, kezdetben egy rúdra fűzve ketten vittük. Hamarosan azonban rájöttünk, hogy sokkal könnyebben haladunk, ha a súlyt kettéosztjuk és mindenki külön viszi a maga részét. Ezért a szarvast megnyúztuk és két részre vágtuk. A kisebbiket a bőrbe csomagolva, botomra kötve a vállamra vettem, míg Sam a maga részét szintén karóra fűzve vitte.

A military roadnál, miután a húst egy fára akasztottuk, elváltunk. Sam a farmhoz sietett, én pedig táborozási helyünkre tértem vissza,

hogy többi zsákmányunkat elrendezzem és az elszállításához a kellő előkészületeket megtegyem.

Táborunkat könnyen találtam meg, mivel jövet egyes fáknak a törzséről egy-egy kéregdarabot a fejszével csaptam le. A törzsek sötét-színű kérgén okozott sebhely fehérsége már messziről látható volt. Visszamenet a fák másik oldalát csaptam meg, hogy esetleg az esti sötétségben lámpással is visszataláljunk.

Mindenekelőtt megsütöttem pár halat a tűz parázsában, hogy éhségemet csillapíthassam. Azután a halak legnagyobb részét a sátorlapba csomagoltam. Ép egy erős embernek való málha volt. A holmi többi részét a csónakban kell majd vinnünk, úgy ahogy a mult este elhoztuk.

A délután hátralevő részét alvással és pihenéssel töltöttem el.

Soká nézegettem a mókusokat, gummiparittyával pedig egy elővigyázatlan vadtyúkot, úgynevezett partridge-ot, sikerült elejtenem.

Már teljesen besötétedett, midőn a táborig tűzhöz közeledő hangokat hallottam. Sam és Brutus, az O-Neille-féle néger jöttek. Előrelátásomat nagyon dicsérték, hogy a fák kérgét megcsaptam. Ők is csak ezen a nyomon találtak a tűzhöz. Az úton Nancy várt az egyfogatú kocsival. A szarvast már felrakták. Most a csónakot, a halakat és a többi poggyásunkat kell elvinnünk.

Nem soká késlekedtünk. Brutus a hátára vette a halakkal telt ponyvát és elől ment a lámpással. A kifelé vezető utat most nem volt nehéz megtalálni, mivel a jelektől eltekintve annyi ide-odamenés által már egy kis csapást, jobban mondva nyomot kitapostunk. Sam és én vittük a csónakot és az abban elhelyezett többi poggyászt.

Sötét éjtszaka volt, amikor O-Neille farmját elértük. A szarvast és a halakat levittük a pincébe, azután mi fehérek a háznak nagy, hallszerű szobájában a terített asztalnál foglaltunk helyet. Brutus, a néger, kiszolgált. Vacsora alatt senki sem szólt egy szót sem.

Az igazán éhes emberek nem érnek rá beszélni. Sült hal, szarvaszelet, tejes kávé és pompás vaj képezték az étrendet. A finn béres az étkezés befejezése után azonnal az istállóba ment, ahol lefeküdt. Brutus is mielőbb a konyhába vonult vissza, hol hangos horkolása árulta el, hogy az igazak álmát alussza. Mi a házigazdával és Nancyval még egy ideig együtt maradtunk.

A beszéd Samnak legközelebbi terveire terelődött. Klondyke, hajóvásárlás. Az ügy O-Neillet roppantul kezdte érdekelni. Az északi sarkvidék közelében felfedezett aranybányákról abban az időben terjedtek el Amerikában az első hírek. Hihetetlen kincsek fekszenek a föld felszínén. De az első télen az éhenpusztultak és megfagyottak számát alig lehet négy számjeggyel kifejezni. A kapzsiság azonban további ezreket és tizezreket csábít a Yukon folyó partjára. Dawson citybe, az éhhalál, a fagy, a mocsarak és a még rettenetesebb szűnyogok országába.

O-Neille a gyors elhatározások embere. Egy csapásra akar meggazdagodni. Kijelenti, hogy Sam klondykei utazását hajlandó finanszírozni, de ő is vele akar tartani. Ha egy vállalkozásba pénzt fektet, akkor annak minden mozzanatát ellen akarja őrizni. Sam erről hallani sem akar. Mindenesetre egyedül megy, mert egy ilyen vén ember már csak akadály. Ha másképp nem lehet, lemond minden segítségről és megmarad eredeti terve mellett.

Tárgyalás közben az öreg felfedi vagyoni állapotát. Hiszen ennek az embernek nem is kellene Klondykebe menni. Amúgy is oly gazdag, hogy élete végéig fényűző, gondtalan életet élhetne és leánya jó partinak tekinthető. Ezt úgylátszik maga Nancy sem tudta, mert a tárgyalás folyamán tett ily irányú kijelentéseket izgalomtól kipirultan, tágra nyit szemekkel hallgatja. Végre arról kezdenek tárgyalni, hogy nem lehetne-e a klondykei úttól egészen eltekinteni és az O-Neille által előlegezendő pénzt közvetlenül egy hajó vásárlásába befektetni.

Sam a déli tengeren folytatandó «Native trade»-ről, mint valószínű aranybányáról beszélt. Én mindinkább kezdtem belátni, hogy nekem az egészhez semmi közöm és hogy éjjeli nyugalمامat tulajdonképpen egy oly beszélgetés meghallgatására áldozom fel, mely intim családi tanácskozássá készül átvedleni. Nancyt eddig ugyan egy szóval sem említették, de az öreg és a fiatal Yankee már oly formán beszéltek, mintha az üzleti összeköttetésnek családi kapcsolatok létesítése által való szorosabbá tétele magától értetődő dolog volna.

Brutus Samnak és nekem a szabadban vetett ágyat. A farm közepében két, több mint egy méter vastagságú, nyárfának a törzse feküdt. Még nem értek rá, hogy feldarabolják. Másfél ölnyi távolságban majdnem egymáshoz párhuzamosan voltak elhelyezve és amint a döntés után földre zuhantak, több, már régebben kivágott fa tuskója közé szorultak. Ebbe a közbe hintett a néger két fekhelynek való szénát, melyet két pókróccal takart le. Az egész fölé kéregcsónakunkat fenékkal felfelé borította, úgy hogy esőzés esetén az a megázás ellen is védelmet nyújtott volna. Ez azonban teljesen felesleges elővigyázati intézkedésnek látszott, mivel időközben kitisztult és az egész égbolton csillagok ragyogtak.

Nemsoká alhattam, midőn arra ébredtem fel, hogy Sam is a mellettem elkészített szénafekhelyre heveredett. De nem aludt el. Sőt egy idő múlva felült és figyelt.

Az oldalamon feküdtem és a csillagos eget néztem. A göncöl-székér állásából leolvastam, hogy éjjel már elmulhatott, de azért Sam még mindig nem készült lefeküdni.

Halk füttyöt hallottam.

Sam óvatosan felkelt, pokrócát a hátára vette és abban az irányban, ahonnan jött, eltávozott.

Hová mehetett?

Az ő dolga. Nekem semmi okom sem volt, hogy kíváncsiságommal cirkulusait zavarjam.

De nem is voltam túlságosan kíváncsi.

Valószínűleg nem ment a konyhába, hogy Brutussal töltse az éjtszakát.

Behúnytam a szemem és újra elaludtam.

Távoli zúgásra és ropogásra ébredtem fel. Midőn szememet kinyitottam, nem tekintettem az éjtszakának koromsötétségébe. Virradni kezdett és a világosan szürkés égboltozaton a csillagok fénye már nagyon elhalványodott. Most egyszerre úgy tetszett, mintha az égen egy felhő vonulna végig. De az nem lehetett vízpára. Ez a sötét valami, ami a csillagok fényét elnyelte, olyan volt, mintha egyes szétszaggatott darabokból állana, melyek örült sebességgel rohannak végig az égen. Azután megakadt a szemem egy, a láthatáron égfelé meredő fenyőfán. De ez hirtelenül derékban bicsaklott össze és felső része vízszintes helyzetbe került, melyben meg is maradt. Csak a rajta végigfutó rezgések árulták el, hogy nem úgy nőtt, amilyenek ebben a pillanatban láttam, hanem valamely óriási természeti erő tartja abban a helyzetben leszorítva, melyből acélrugók erejével működő rostjai nem tudják újra eredeti állásába visszaegyenésíteni. De ebben a pillanatban a két ledöntött fára fekhelyem fölé tetőként elhelyezett kéregcsónak mint egy papírsárkány emelkedett fel és repült. Hogy hová, azt nem láthattam, mert a fejem felett nem volt már átlátszó levegő, hanem az orkán ereje által felkapott, a szél irányában tovasodort és repített levélmilliárdoknak folyama, melybe mindenféle vastagságú ágak, derékba tört fák szilánkjai, föld, homok és kődarabok vegyültek. A virradat fakó fényét pillanatnyilag teljes sötétség nyelte el, néha-néha a kivilágosodásnak igen rövid időszakjai voltak észlelhetők, amikor a tomboló vihar mintegy lélekzetet véve, ellanyhult, hogy a következő pillanatban a világosságot elfojtó hordalékfelhőket fokozott erővel újra felkavarja.

A lábon álló fák zúgásába és a derékbatörtek recsegésébe a földön hempergő fatörzsek dübörgése vegyült és az egész olyan fenségesen borzalmas harmóniába olvadt össze, amelyet talán Wagner Richard lelke álmodhatott, amikor az «Istének alkonyá»-nak zenéjét írta és instrumentálta. Saját helyzetemmel pár pillanat alatt teljesen tisztában voltam. A vastag törzs, melynek szélárnyékában feküdtem, minden veszély ellen tökéletesen megvédett. Attól sem kellett tartanom, hogy a szél helyéből kimozdítja és ránhempergeti, mert több helyen a gyökerekkel erősen a földbe kapaszkodó fatuskók közé volt beszorítva. Csupán a felettem hihetetlen erővel száguldó szélnek szivattyúzó ereje vált érezhetővé, mely a takaró gyanánt szolgáló pokrócot ép úgy, mint a csónakot magával vitte. Az ágyaljnak kitevített széna szintén elrepült. Ezért a szél rettenetes nyomása alatt recsegő-ropogó fatörzsökhöz annak hosszirányában simultam hozzá ;

és nyugodtan vártam, míg ez az istenitéletszerű idő kitombolja magát. De akkor azt vettem észre, hogy nem vagyok egyedül. Kezem meleg bundát érintett, amely egy közvetlenül mellettem védelmet kereső mosómedvéé volt. Rajtam pedig néhány mókus minden ijedtség és félelem nélkül sétálgatott. Mintha a közös veszedelem az embert a vadállattól elválasztó összes gátakat egy pillanat alatt ledöntötte volna, hogy a Noe bárkáján uralkodó idillikus állapotokat legalább rövid időre újból helyreállítsa. Hogy ez az állapot meddig tarthatott, azt most már nem tudnám megmondani. Soká semmiesetre sem feküdtem annak a fának a tövében, hol a vihar gyengülésével a levegőben repülő tárgyak, főleg a falevelek, majdnem egyszerre a földre potyogtak. A két fatörzs közötti űr is megtelt az erdő különböző színű lombjának a tömegével, mely engem a szó legszorosabb értelmében maga alá temetett. Midőn a fa alól kimászva megint körülnéztem, a magasból a leveleknek hihetetlen mennyisége még mindig kavarodva potyogott le. A förtelmes orkánt azonban már aránylagos szélcsend váltotta fel.

Mindenekelőtt meggyőződtem arról, hogy legdrágább kincsem, a puska, melyet az egész kataklyzma alatt pillanatra sem eresztettem ki a kezemből, megvan. Töltényem azonban csak annyi volt, amennyi a tizlövetű winchester tárában megmaradt. Többi felszerelésem, horogbotom, hátizsákom, kalapom, mind, mind eltűnt. Szerencsémre teljesen felöltözve aludtam, csupán a mokaszinomat tettem kezem ügyében a törzs mellé, hol azt némi keresés után a lomb alól kiástam. A mosómedve és a mókusok eltűntek. A veszély elmulásával a régi, bizonyos distancia betartását követelő viszony újra visszatért. Az O-Neille-farm felé indultam. De alig ismertem rá a környezetre. A tornadó, ahogy Amerikában ezeket a viharokat nevezik, az erdőben egy széles, mérföldekre terjedő nyílást szakított, melyben egyetlen fa sem maradt állva. De még a derékbetört és gyökerestül kitépott fák sem maradtak meg a helyükön, mivel a szél ereje azokat is magával sodorva, mindenfelé szétszórta. A földet helyenként a szél ereje által mozgatott fák, melyeknek törött ágcsontjai mint egy óriási borona fogai működtek, szántotta fel. A farmnak és a melléképületeknek alig lehetett a nyomát felfedezni. A lakóházból csupán az alapfalaknak egy része és a kőből falazott tűzhely maradványai látszóttak. A tűzhely közelében pedig az öreg O-Neillenek betörés- és tűzbiztos safe-je maradt meg, melyet azonban a szél szintén lefektetett, de hatalmas súlyánál fogva nem bírt a helyéből kimozdítani. Arrá gondolni sem mertem, hogy valaki, aki az éjtszakát a házban töltötte, életben maradhatott volna. A szél által tört nyílás jobb- és baloldalán az erdő érintetlenül állott. A felkelő nap sugaraiban az indián summer tarka lombköpenyében úgy pompázott, mintha a mult éjjel semmi sem történt volna.

A pusztító vihar irányát követve a farm romjaitól a tó szélé-

hez jutottam. A magas partról, a majdnem sziklakemény, homokkő-szerű földre egy lépcső vezetett a víz széléig, hol O-Neillenek a csónakháza volt, amelynek egyik erős, iszapba vert cölöpéhez, nagy csónakja volt kikötve. Midőn a magaslatról a tavon végignézttem, alig hittem szememnek. A víz az innenső partot majdnem egészen elhagyta, úgy hogy ott, ahol eddig rendszeren a csónakházig ladikkal hajózható mélység volt, egy iszapos földnyelvpár száz lépésnyire nyúlt bele a tóba. A tavat alig lehetett látni, annyira el volt takarva a tönkretett erdő roncsaival. Az orkán a vizet az innenső partról teljesen a túlsóra taszította át. Milyen szökőárat okozhatott ez a lapályos helyeken. O . . . városka sem maradhatott ettől megkímélve. A lépcsőn lemenve a csónakházat rendben és majdnem érintetlenül találtam. Jobbra-balra tőle a vihar által a magas partról ledobott fatörzsek feküdtek, de a szerencsés véletlen ezt a kis, fenyőfakéreggel befedett, bódét csodálatos módon megvédte. A szél árnyékában meghúzódva szerencsésen megmenekült ebből a pusztító kataklizmából. A csónak is érintetlenül feküdt ott az elfújtt víz után megmaradt iszapon. Midőn a csónakházba értem, legnagyobb meglepetésemre ép egészségben ott találtam Nancyt és Samet.

* * *

Pár órával később a víz visszatért a helyére. Egyedül ültem csónakba Nancyval, kit O . . .-ba vittem vissza. Sam, kinek egész felszerelése a házban pusztult, az én winchesteremmel maradt vissza, hogy a pénzszekrényt őrizze. Ő tapasztalatból tudta, hogy a tornádók nyomában martalócok szoktak járni, kik az elpusztított farmokon még esetleg megtalálható értékeket igyekeznek megkaparintani. Különösen a közeli rezerváció indiánjaitól kellett tartani, kik az általuk imádott «fire-water» (tüzes víz) megszerzéséért mindenre képesek. Nancy már azért sem maradhatott, mert alig lehetett valami enni-valóra szert tenni. Ma reggel éhségünket mi is egy tövisesdisznó nyáron sült húsával, meg néhány hallal csillapítottuk, melyeket a szárazon maradt tóparton szedtünk össze.

Nancy, mint Sam menyasszonya tért vissza O . . .-ba. A vihar csak a városkának egyik sarkát érte, hol néhány, egy-egy ház által jelzett utcát tört raptyává. A mi boarding house-unk ellenben, eltekintve attól, hogy a tó szökőárja a hall-ba is behatolt, nem szenvedett semmiféle kárt. A copfos Ah-Fu megérkezésünkkel ép a szükséges tatározásokat végezte be.

Mrs. Hall roppantul aggódott miattunk. Nancyt elárasztotta csókokkal és kérdezősködésekkel és midőn mindent megtudott, egyszerre kondoleált és gratulált. Most már úgyszólván örömanának érezte magát, mert az árván maradt Nancy lakodalmát csak az ő házában lehetett megülni.

De a leány lelkiállapota sem részvétre, sem nászöröme nem volt

beállítva. A ritkán látott «dear old dad» elvesztésén könnyen túltette magát. A legnagyobb bajt azonban Sam okozta. Vele semmikép sem tudott zöldágra vergődni. Arról hallani sem akart, hogy a hirtelenül öröklött szép vagyonnal New-Yorkba költözzenek. Vörös üstöke alól a Sanfranciskóban vásárlandó vitorláshajó, a Pomotu-, Gilbert-, Sandwich-szigetek és Samoa gondolatát, a kopra és gyöngykereskedelem rögeszméjét semmikép sem lehetett kiűzni. Az egészben pedig a legborzasztóbb az volt, hogy jövődöbéli feleségétől megkövetelte, hogy ezeken az utakon elkísérje és vele az összes fáradaimakat és esetleges veszélyeket megossza.

Nem! Erre Nancy semmiképen sem volt kapható. Ez a gondolat könnyekkel töltötte el szép kék szemét.

De azért egy cseppet sem haragudott, midőn az esti homályban karomat karcsú dereka köré fontam és míg kitörő keserűségének vallo-másait végighallgattam, minden tölem telhető módon igyekeztem megvizasztalni. Szép pásztorórákat két vendég betoppanása zavarta meg.

Dr. Hans Gerber, aki boldogságtól sugárzó arccal tért vissza Milwaukeeből, mivel new-yorki alkalmaztatásának az ügyét sikerült nyélbeütnie, most azért jött, hogy Nancyt a neki tett ígélet beváltására kérje fel. Midőn a közelmúlt eseményeit megtudta, természetesen a kérdésnek azonnali fessegetését nem tartotta tapintatosnak és illendőnek.

Mr. Harper, egy chicagói lapnak tudósítója, a tornádó pusztításairól a helyszínén szerzett tapasztalatok alapján érdekes riportokat akart írni. Az éjtszakát Mrs. Hall boarding house-ában szándékozta eltölteni. Az amerikai a szemfüles, de amellet vakmerő és elszánt riporternek a mintaképe. Nancyt és engem, kik a katasztrófának legközvetlenebb tanúi voltunk, a kérdések özönével ostromolt. A leány szemmelláthatólag sikerült maga iránt kedvezően hangolni. Én egy kicsit úntam. Korán lefeküdtem. A többiek még soká tárgyalták az eseményeket.

Másnap korán reggel Harperrel együtt egy motoros csónakkal keltünk át a tavon, hogy a tönkrement O-Neille-féle farmon tartózkodó Samot az általa őrzött szekrényvel együtt hozzuk át. Gerber dr. otthon maradt, hogy Nancyt vigasztalja, amire az szemmelláthatólag nem volt túlságosan rászorulva.

Este már Sammel és a pénzszekrényvel, melyet emeltyűk segítségével nagynehezen raktunk csónakba, O...-ban voltunk, hol azt jogos tulajdonosának, Nancynek, adtuk át.

A tornádónak azonban még egy emberélet esett áldozatul.

Dr. Gerber azon a napon, melyen Nancy Harperrel megesküdütt és őt New-Yorkba követte, főbelötte magát.

Sam ellenben Harperrel barátságosan megegyezett.

A nagy vagyont képviselő pénzszekrény megmentéséért a fiatal

férj és örökös oly szép jutalmat fizetett, hogy a klondykei útiköltéség nem okozott több gondot.

La donna e mobile.

De azért addig, amíg a puskát és horogbotot kezelni tudjuk, sem én, sem Sam, nem fogjuk magunkat egy nő kedvéért elpusztítani.

Maderspach Viktor.

TAVASZI SÉTA A KERTBEN.

*A kertbe most, kisfiam, halkán lépünk,
hogy rózsaszín álma a barackfáknak
fel ne riadjon, amint belépünk.*

*Intsd a kezedet, jaj, le ne tépjen
egy gyümölcsígérő pici virágot;
mohó kacsódra majd én is vigyázok.*

*Hallgasd csak, — mily édesen döngicsélnek
mézgyűjtő kedvvel a karcsú kis méhek;
lám ők is itt vannak, ők is élnek...*

*Amott egy ágon egész elámult
fültyös jókedvében egy kicsi cinke:
— barna a kabátja, sárga az inge. —*

*De nézd csak?! ... szalag van egyik lábán;
ez a mi cinkénk, — amelyik a télen
bekocogtatott az ablakablán...*

Fekete Lajos.

SZEGÉNYSÉG.

(Mutatvány a Napkelet novellapályázatából.)

SZEGÉNYEK voltunk bizony. Olyannyira azok, hogy ebédnél este nyolc óráig száz gond között s száz töprengésből épült ki a vacsora s a másnap pláne oly távoli volt, hogy majdnem hogy úgy szoktuk megálmodni, miként is lesz a holnapi megélhetés. Csak lefeküdtünk, néztük a sötétet, hallgattunk, míg anyánk egyszer csak meg nem szólalt :

— Tejes levest csinállok holnap meg gerslit piritott hagymával.

Mert ő szokta rendszeren kitalálni. Mikor mi már rég kétségbeestünk, ő mindig talált valamit, amivel levette a terhet szívünkről. S ez oly természetes volt, annyira megszoktuk, hogy később mi már nem is gondolkodtunk. Rábíztuk. Mikor aztán kimondta, egyszerre megnyugodtunk. Ezek a mondatai olyanok voltak, mint mikor szétfujja a felhőket a szél. Kiragyogott a nap. Lehúnytuk a szemünket s egyszeriben elaludtunk. Hogy miből lesz, azt el is feledtük kérdezni tőle.

Hanem egyszer aztán ő is megakadt.

Gersli volt akkor is vacsorára, de kint a konyhában egy marék liszt se, egy kanál zsír se, még csak tej se volt, mert a tejesnek akkor már hat hete nem fizettünk s ő jónak látta megszüntetni a szíveséget. Így hát vajmi nagy találós kérdés volt a másnap. Anyánk leágyazott csöndesen, lefeküdtünk s megint csak következett a találgató nagy hallgatás. A hold úgy ragyogott, hogy a gombostűt is meg lehetett volna a padlón találni; a legények harmonikáztak, a falu intelligenciája kint sétált a major előtti promenádon, mi meg csak hallgattunk a csodálatos éjszaka s a más emberek vidámságának súlya alatt. Csak hallgattunk és vártuk, mikor szólal meg anyánk.

A toronyban egymásután ütötte el az óra a negyedeket, a hold fénye már elérte a kályhát, lassan a szemközti falra mászott s anyánk még mindig csak hallgatott. De fent volt, mert néha fordult.

— Édes! — szóltam neki.

— No — felelt csöndesen — mit akarsz?

— Fent van?

— Fent.

— Hát mi lesz holnap? Még nem jutott eszébe semmi?

Édes megveregette a párnát s nevetve felelt :

— Ejnye már, de türelmetlen vagy. Még alig feküdtünk le. Várij. Hát vártunk. Megint eltelt félóra is, már a mosdó tükrén ragyogott a hold s még mindig nem szólt anyánk.

— Még mindig nem talált ki semmit, édesanyám? — kérdeztem.

— Jaj, fiam — felelte — nem olyan könnyű az. Te azt hiszed, hogy az csak úgy megy. Hogy csak akarom és megvan. Dehogy. Az ember fekszik, nézi a falat és úgy tesz, mintha semmi, de semmi nem volna a világon körülötte. Csak a ti lélekzeteteket hallgatja. Aztán ahogy lélegeztek — olyan az, mint a muzsika — egyszerre csak, mint a villanás, ad az Isten egy gondolatot, hogy ez legyen. De olyan gondolatot, ami máskor eszébe se jutna az embernek. Akkor aztán ki-mondom. Hát ezt ki kell várni, fiam.

Igy beszélt. Megnyugodtam és vártam. Éjfél is elmúlt, a sétálók rég hazamentek, öcskös is aludt már, csak mi virrasztottunk édessel csöndben. Az óra ketyegett, a szű rágta a deszkát, az éjtszaka nagy csöndben szitálta a mese lisztjét a falu fölé, a lomb meg-megzörrent s a magtártetőn ragyogott a harmat. S én egyre vártam anyám szavát. S az csak nem jött.

— Hát semmi nincs még, édes? — kérdeztem szomorúan.

Anyám sóhajtott.

— Mára nehezen ad az Isten — mondta. — Pedig tudom, hogy lesz. Egész biztosan jó valami gondolat. Csak ma nehezebben. Mára sokat kell várni rá.

Dehát nem jött meg, hiába vártuk.

— Majd megálmodom, fiam — mondta bizakodva. — Mára egész bizonyosan úgy fogom megálmodni. Aludj csak nyugodtan.

Dehát meg se álmodta. Ugyan hogyan is tudta volna megálmodni, mikor semmi, de épen semmi nem volt a konyhán s épen egyetlenegy emberünk se volt már, akihez fordulhattunk volna.

Reggel hát csak néztünk egymásra reggeli helyett. Édes sokat tett-vett, megtisztított minden edényt, megsöpörte a folyosót, kihúzta a tűzhelyből a hamut, mintha bizony főzni készülne s általában nagyon elfoglalta magát. Nem is értettem, hogy lehet egy konyhában ennyi foglalatosságot találni. Minket nem is vett észre. Míg a tűzhely előtt guggolt, foga közt még dúdolt is, mint hajdanában, mikor még szép volt az élet. De valahogy olyan furcsa volt ez a nóta. Volt benne valami, ami hasonlított a síráshoz.

Mikor aztán már minden tiszta volt és nem talált semmi tenni-valót, odaült közénk a konyhaasztalhoz. Megveregette nagy fekete haját s a tűzhelykotrástól előbb rászállt hamu hullott róla az asztalra, mintha szitálnák.

— No, nézzétek csak — mondta — ez a ronda hamu hogy belepte a hajamat.

S nevetett rajta, hogy mi is ne vessünk.

Hanem nekünk nem volt kedvünk a nevetéshez. Én morcosan

regényt olvastam, öcskös gubbasztva ült a stokedlín s szívta a fogát. Éhesek voltunk.

Anyánk odakönyökölt közénk s nézte az asztalt sokáig.

— Hát, gyerekek — mondta aztán — mára nem tudtam kitalálni semmit. A jó Isten tudja, hogy lehet, de az éjjel minden gondolat elkerült.

☞ Szájához nyúlt, mint szokta, ha rejtegetni akarta az arcát s kinézett az ablakon. Azon át ki lehetett látni a majorudvarra s láttuk, hogy Ambrusné, az igáskocsis felesége, húzza ki a kemencéből a paraszat s mielőtt betenné a kenyereket, három nagy lángost süt meg lapáton.

Anyánk nézte ezt egy darabig, nézte s egyszerre vidáman a homlokára csapott.

☞☞ — No, nézzétek csak, lurkók! — nevetett fel. — Megvan már! Hát reggelig kellett várni erre a huncut gondolatra. Kisfiam — mondta öcskösnek — egy-kettő, vidd csak át Ambrusnénak a diódarálót. Tegnap kérte. Mondd, hogy ott maradhat nála, ameddig tetszik, nekem nincs szükségem rá. De szépen beszélj ám. S majd meglátod, bikfic, jó asszony az, majd meglátod, biztosan megkínál. Kapsz jó kis meleg lángost.

Öcskös vigan loholt el a diódarálóval.

— Te meg — mondta nekem leleményességén örülve — te meg, öreg, tudod mit? Menj le Gornerékhez. Jut eszembe, hogy ott ma barackot főznek be.

S egyszerre olyan vidáman csengett a hangja, mintha megütötte volna a főnyereményt. Pedig magáról el is feledkezett. Ilyen asszony volt ám az én édesanyám. Egyszerre megtalálta a kedvét, ha a percet rendbehozta.

De én ekkor már nagyon harapós és nagyon gyűlölködő voltam. Engem a nincs mindjárt kétségbeejtett s mindjárt lázadoztam.

— Nem megyek — mondtam dacosan s oktalan haraggal eltelve anyám ellen. — Nem megyek én sehová. Én nem várom meg, míg a számba dugnak valahol egy falatot. Inkább haljak éhen. Dögöljön meg az egész világ!

Nem is mentem. Összeszorítottam a szám s olvastam.

— Jaj, te gyerek — sóhajtott anyám — mi lesz tebelőled, ha te ilyen gögös vagy? Meg kell alázkodni, fiam. Anélkül nem lehet élni. S egyik sarokban talált hirtelen valami babrálnivalót.

Öcskös később zsiros szájjal jött meg s elujságolta, hogy fél lángost kapott. Simogatta nevetve a gyomrát. Úgy néztem rá, mint a vasvilla. Nagyon gyűlöltem. Nem azért, mert evett, hanem, hogy ki tudta vágni magát a koplalásból. Bevettem magam a szobába s olvastam dühvel és lázadozva. Haragudtam mindenkire, útáltam mindenkit, meggyónom, talán anyánkat leginkább.

Később ők is utánam lopakodtak s leültek egy másik részén a

szobának. Hallgattunk, de feszült a lelkünk, mint a széltől dagasztott vászon. Anyánk érezte s csillapítani akart.

— Majd lesz valami — mondta biztatva. — Mára már egész bizonyosan lesz valami segítség. Tudjátok, ahol nagy a szükség, ott közel az Isten...

De bennem féktelen láng lobogott s úgy néztem anyánkra, hogy benne akadt a szó.

— Közel! — vicsorgattam. — Közel! Ugyan hát hol? Mutassa meg! Melyik az Isten? Ez a szekrény? Vagy ez a szék?

S odébb rúgtam a széket.

— Te — mondta anyám — te, gyerek, ne káromkodj.

S úgy nézett rám, hogy ettől a szelidségtől egyszerre fojtogatni kezdett az indulat.

De elfordultunk egymástól s lefojtott tűzzel égtünk belülről. Anyánk az ablaknál ült, öcskös a díványsarokban, én a kályha mellett s nem szóltunk egy szót sem.

Mult az idő, tizenegy óra lett, majd lassan dél; emberek siettek el ablakunk alatt vállra vetett kabáttal, a szövetkezetnél húzzák le a redőnyt, a téglagyárnál ebédre bűgött a kürt s az öreg Tatarek, a sekrestyés, delet harangozott a toronyban. Oly édesen csengett a kisharang a rekkenő nyári verőben, mintha üvegből lett volna.

Mindannyian hallottuk a harangszót, de egyikünk sem szólt egy szót sem. És a viláért se néztünk volna egymásra. Csak mindannyian megmozdultunk. Minden egyszerre találtunk ültünkön valami igazítanivalót. Anyánk másik könyökére támaszkodott, öcskös megcserélte egymásra tett lábait, én beljebb húztam a székeimet. Ez volt a dél. Aztán hallgattunk tovább.

Anyánk közben felkelt, kiment meg bejött kétszer is szótlantul. Aztán ő is könyvet vett elő s olvasott. Öcskös végigfeküdt a díványon s nézte a mennyezetet. S az idő múlt. A szövetkezetben már régen kinyitottak, a magtárban már régen dolgoztak az emberek s a segítség, melyet anyánk oly bizakodva várt, csak nem akart megjönni. Négy óra lehetett és már kegyetlenül kínzott az éhség. Ó, voltam én azóta is éhes már, hogy nem értem rá enni vagy épen aznap nem volt miből, de az semmi se volt. Mert elgondolhattam, hogy elvégzem a dolgom vagy eljön a holnap a garasokkal s ehetem mégis. Akkor kínzó az éhség s akkor rettenetes, mikor tudja az ember, hogy nincs remény, sehonnét sem lehet egy falatot sem elővenni és nem lát kiutat sehol. Ez a nyomorúság, melynek nincs tulsó partja. Akkor felforr az ember vére s az eleven húsba belemarna kétségbeesett indulatában.

Csak ültem, ültem, gyúlt bennem az ádáz gyűlölet, már nem is tudtam, mit olvasok, csak faltam lázadva a betűket s egyszer csak kirúgtam alólam a széket s odavágtam a könyvet az asztalra.

— Hát mikor jön az Isten? — kiabáltam fékeveszetten sikítva. — A maga Istene mikor jön, édesanyám? Akihez olyan szépen imád-

kozott? No hát mikor löki ide az asztalra az ebédet? Mi? Az Isten! Az a nagyságos Isten! Nekem ne emlegessék többet! Nekem ne mondjanak Istent többet, mert üvöltök: ordítóztam, ahogy a torkomon kifért.

Aztán kirohantam a szobából, bementem a fáskamrába s a mosókatlanra dőlve keservesen sírtam.

Nagy Mária Terézia-kori épület volt a major, abban laktunk. Köves folyosóról nyílt a lakásunk; két szoba, konyha s a folyosó másik végén még két szoba volt. Ezekben laktak az uradalmi segéd-tisztek. De akkor háború volt, katonák voltak azok is, hát lakó nélkül s üresen álltak a szobák.

Sokáig sírtam ott a fáskamrában, míg szürkületkor arra neszeltem fel, hogy szekerek állnak meg előttünk, kicsapódik a folyosóajtó, léptek neszeznek végig a köveken s a segéd-tisztek szobájába emberek hordanak valamit.

Kimentem.

Anyámmal s öcsémmel együtt értem a folyosóra; őket is kihozta a kíváncsiság. Már erősen sötét volt, a béresgazda égő gyertyával a kezében állt s az emberek zsákokat hordtak a szobákba s borították ki tartalmukat a földre.

— Mi az, Stecina? — kérdezte anyám csodálkozva a gazdát. — Mit csinálnak itt?

— Hát, kezét csókolom — felelt az — egy kis ravaszság ez. Mert hogy rekvirálás lesz, ide hordunk be egy vagon búzát, hogy a magtárban kevesebbet találjanak.

S nevetett, mint aki becsapja a fináncot.

De anyánk arcán égi fény gyulladt, mintha Istent látná s úgy elkezdett zihálni a melle, hogy azt hittem, valami baja támadt. Szaggatottan vette a levegőt, behunyta a szemét hosszan s remegett a keze.

— Ide hordják? — kérdezte sokára.

— Ide — mondta a gazda. — Jobb helyre nem is vihetnénk. A tekintetes asszony nem árulja el, sőt épen is vigyáz majd inkább, hogy hiba ne essék.

— Hát jól van, István, — mondta akadozva édes — jól van — és alig bírt magával — csak hordják hát... és én nem szólok, tudhatják... csak nyugodtan végezzék el...

Betámolygott a szobába s ott a díványon omlós forró zokogás zuhogott ki belőle.

Aztán oda húzott bennünket maga mellé.

— Gyerekek, — esett nekünk és csókolgatott, ahol ért, az arcunk, a kezünk, a ruhánk — gyerekek! Itt a jó Isten! Látjátok, megjött a jó Isten! Nem hiába vártam. Nem hiába bíztam én benne. Úgy-e, mondtam, hogy ma okvetlenül meg kell jönnie!

És veregette az arcunkat és ugrált ülve a díványon és megigazította öcskös nyakkendőjét.

— Így szépen, kicsim — mondogatta. — Így. Ne légy ilyen taráta. Szépnek kell lenni az ilyen nagy legénynek. Hisz téged már a lányok is megnéznék. Bizony. És most már ezután jók legyetek — mondta fontoskodó szeretettel s végtelen örömeiben egyre csacsogva — most már nem szabad ám csúnyákat mondani, engedetlennek lenni. Te nagy lurkó — fenyegetett meg ujjával nevetve — káromkodni meg aztán pláne nem szabad ám. Nem szabad szidni a jó Istent. Hisz nem vagy te rossz, csak hirtelen a véred — mentetetett, egyszerre találván okot a feloldozásra.

Néztem rá csodálkozva s így hirtelen nem értettem az egészet.

— De hát miért ez a nagy öröm, édesanyám? — kérdeztem. — Hisz alig tud beszélni, nagyira örül.

Rám nézett ragyogó szemekkel, melyekben még fénylett az előbbi könny.

— Te — sikított egy aprót — te, gyerek, hát nem érted? Hát ezt nem érted? Jaj, Istenem, hát ide nézz, — ugrott fel s turkálni kezdett a mosdófiókban türelmetlenül — hát ide nézz, lurkó! Tudod, mi ez? — s egy feketére rozsdásodott kulcsot tartott a szemem elé. — Tudod, mi ez? Kulcs! *Annak* a szobának a kulcsa! Hát most se érted, te... te csacsi?... Hát — nevetett — hát ki veszi észre, hogy abból a rengeteg búzából egypár mázsa hiányzik?... Ha abból egypár mázsa nem lesz?... Hát kinek tűnik az fel? És mi élünk. És nem kell minden este törni a fejünket... és mindig meglesz a mindennapi... cipő lesz... ruha lesz... nem érted?...

A nyakamba ugrott és csókolgatott és öcsköst magához fogta és úgy örült. Nagy szeretetébe úgy betakart bennünket, mint egy csodálatos palástba.

— Vége a gondnak. Mert ki tudja, meddig tart még a háború és rekvirálás mindig lesz, mert kell a katonáknak az élelem. Ez a búza hát itt marad, míg vége nem lesz a háborúnak.

Ilyen messzire építgetett már.

— Milyen jó az Isten! Milyen nagyon jó! — áradozott. — Gyerekek, minden este imádkozunk hozzá és megköszönjük a jóságát.

És hát este imádkoztunk.

És a háború valóban sokáig tartott és egyre rekviráltak és a búza ott maradt a másik szobában.

És mi abból éltünk. Anyánk minden este, mikor már sötétedett, beosont a szobába, — mi addig őrt álltunk az ajtóban — megtöltött egy tizkilós lenzacskót s elvitte egy kofaasszonyhoz eladni. Volt egy lánykori kis fekete gallérköpönyege, ezt vette mindig magára; a vállára erős spárgából tartót tett, ebbe helyezte bele a telt szütyőt, mert kézzel a hosszú úton nem bírta volna; letakarta magát a gallérjával s a sötét alatt vitte, vitte, osont vele és kerülte az ismerősöket. Olyan volt, ahogy cipelte a zsákot, mint egy szent. Mikor elment az ablak alatt, mindig bekopogott. De csak csöndesen, félve, mert akkor még csak

ment és ki tudja, mi történhetik, míg oda ér. Ezer veszedelemmel volt tele az út odáig. De mikor már jött, mikor már sikerült, akkor hosszan megverte az ablakot s mi akkor már örültünk, mert akkor már jött a holnapi nap: krumpli, kis liszt, cukor, tej, gersli meg egy kis hús és hujjártunk öcskössel. S mikor édes kiteregette a zsákmányt, kirakta egyiket a másik után az asztalra, utána — jó Istenem — gyakran már ott jártunk a tervezgetésben, hogy én gazdatiszt vagyok, mindenem van bőségben, édes jókat főz a konyhán s azon is megdölgökdögtünk, hogy vajjon elég lesz-e, ha száz-százötven libát tartunk majd, meg tíz-tizenkét disznót.

Csodálatos szép esték voltak ezek. Olyan aranyos, békés és tiszta volt minden körülöttünk, olyan szép és ragyogó a világ, mint az Isten szeme. Édes oly boldog volt, oly kedves, oly puha. Mint a madarakat tartott a tenyerén s etetett bennünket s áldott jóságában, végtelen szeretetében lopta, egyre lopta a búzát, nap-nap után, hétről-hétre s ez olyan rendjén volt, hogy mindennap hálát adott érte az Istennek.

Igy volt eleség, így lett a lábunkra cipő, így lett a testünkre ruha; így járhattam én anyám mérhetetlen önfeláldozásából a pajtásaimmal legényesen kuglizni a vasuti vendéglőbe; így pazarolhattam én is — mert olyan édes tékozolni, míg fiatal az ember — így udvarolgathattam én kis bukétákkal s így állhattam meg, tizenhétéves nyurga kamasz, cigánnyal néha éjtszakánként az Annuska ablaka alatt s húzathattam a nótáját:

Babonás két szép szemednek...

Igy ám... Ki tudja ezt s ragyogó betűkkel ki írja fel, hogy az Isten ráejtse megatott könnyét anyánk drága fejére, hogy egyszer már boldog legyen?

Igy volt. Pedig de nagyon nehéz lehetett szegénynek s pedig de nagyon hálátlan voltam érte!

Sokáig ment ez így. De mert minden farsangnak megvan a bőjtje s örök törvény, hogy minden örömeért százszorosan meg kell fizetni az embernek, nálunk se lehetett másként.

Már akkor talán négy-öt hónapja is tartott ez az állapot, mikor egyik nap aztán egy nagyon közönséges, de nagyon ijesztő dolog történt.

Jó ebéd után bent ülök a cimbalomnál, játszogatok, füttyörészek, mikor anyám bejön hozzám, egy levelet tart a kezében és sápadt, mint a fal, de mosolygást erőltet az arcára. A székbe kapaszkodik, a falba meg a cimbalomba, attól félek, elesik s az a kínos mosoly egyre ott az arcán, mintha ráfagyott volna, egyre mered rám s ahogy nyújtja a levelet, táncol a kezében s az ina roskad.

— Te... te — mondja s úgy fordul ki a szó a száján, mintha szélütött lenne — fiam, nézd csak... édes fiam... mi ez?... Én nem tudom... nem látom elolvasni... Nem tudom, miért... a betűk... összefutnak...

S egyre nevet, valami borzasztó fintorral egyre mosolyog és a szemei bambák szinte, rémséges ijedtek és könyörgők... Homlokán ragyog a verejték...

— No, mi az, édes? — kérdem. — Mi baj van? Mi van abban a levélben?

S onnét ültömből elveszem tőle s olvasom.

Ferdített, mocskos írással, vastag tintával írva ez állt benne:

«Igen tisztelt asszonyom, én nagyon tudom az élett nehéz, de a tisztesség se kutya. Vajon mitt szólna az uraság ha egyszer megkérdezném tőle hogy naccsád honnan horgya a Barbacsnéhoz mindennap a buzát és honnadj veszi. Nem akarom bántani, de a tisztesség se kutya hát jó lesz vigyázni.

Egy Jóakaró».

Ez volt benne. Vastagon, ragadós tintával, hogy csurgott belőle az emberi utálatosság. Volt nálunk egy púpos, görbe suszter, egy nyálkás gnóm, mai napig is azt gyanítom, az írta ezt a mocskot.

Anyám még mindig mosolygott, azzal a rémséges, fagyott mosolygással meredt rám; láttam, szédült körülötte a világ, szemei körül cseppekben ült az izzadtság, szája vértelen volt és remegett s bent a szemeiben olyasmi ült, mint a téboly.

— Ú... úgy-e — szakadozott fel a szó belőle — ez... ez itt — odahajolt fölém s együtt olvastuk — segítsd csak... mondd csak, fiam... ez itt... ez csak... tréfa, csak...

Reszketett minden ízében s szájából kicsurrant kabátomra vékonyan a nyál. Úgy állt ott, mintha egy ítéletes kéz letépte volna róla a ruhát s védtelen, kiszolgáltatott mezítelenségében ott állna szemek csúfoló zápora, szájak köpködő gúnyja előtt leköpvé és beszennyezve úgy állt, mint egy kirúgott szolgáló, meggyalázva, fájdalmasan és tébolyig űzve. S könyörgött egész lényével, esengően könyörgött, hogy mentsem fel, fogjam magamhoz s szóljak egy jó szót neki. Várta, hogy nyujtsam neki a kezem, hogy megkapaszkodhasson bennem s mert, hogy mindent értem tett, lehessen tiszta a jóságomban.

S én?

Én ahelyett, hogy megszerettem volna, ott ültem feszesen és irgalmatlanul. A szám hidegre szorult s szívemben keménység támadt. Nem tettem róla. Nyilván a jellememben van valami fogyatkozás, de ahogy néztem ezt a feldúlt arcot, a nyálat, ahogy vékony fonálban kicsurrant s lógott a szájából, az egész alakot, ahogy minden emberi méltóságból kivetkőzve, alázatosan, sárba is elbújni készen rettegve kúszik s keresi a helyet s a vele együtt vétkezőt, ahol menedéket találjon és büntelen lehessen, egyszerre — gyónom itt — elfogott az utálat, a düh s szörnyű idegen és szennyes lett előttem az anyám. Egy asszony, aki lopott s aki milyen utálatosan meg van most ijedve, hogy a körmére égett a bűne. Egy pillanatra ugyan eszembe jutott, hogy értem tette, de rögtön eltoltam tőle magamat s azt mondtam magamban:

miért tette? Én nem kívántam. Én nem vettem rá. Sosem mondtam, hogy tegye. Magától tette, amit tett. Nekem semmi részem benne. Egyszerre tisztáztam magamat én, aki tulajdonképen mindennek oka voltam s lenéző, a tiszták és vagyonosak távoltartó göggyével álltam vele szemben. Kidobtam a levelet kezemből a cimbalomra, hogy pendültek a húrok s elhúzódtam rám támaszkodó keze alól.

— Hát ez igaz — mondtam kegyetlenül.

Odaálltam a suszter mellé s abban a pillanatban már éreztem, hogy rossz vagyok.

Anyám megingott.

— Mi? ... Mit mondasz? ... — kapta meg dadogva a fejemet s úgy nézett rám, mint egy hirtelen rémre. — Mit? ...

Nekem sziszegtek a szemeim, ahogy ránéztem. Valahol az életem alján végtelen kín támadt, vinnyogó feszesség, de most már kellett, hogy megüsssem, kellett, hogy levágja a szavam, a tarkóm táján volt valami hasítás bennem, ez szürkált, gyötört, hogy mondjam s rosszindulat csiklandozta a szemeimet.

— Hát igen, — mondtam — el kell ismernie, hogy igaz. Lopott.

— Jaj! — mondta azzal a torz, nevető fintorral rám meredve s leestek a kezei. — Jaj, hát igaz? ... Hát te is? ... Igazán? ... Nem tréfa? ...

Bennem végtelen csömör volt, melyben az egész világ fulladozott.

— Nem — sziszegtem a szót ellenséges gyűlölettel. — Nem! Jó lesz, ha vigyáz és abbahagyja, mert ... — mentem az ajtó felé és hozzátettem, hogy tetőzzem az aljasságot — mert a csendőrök ...

De az utálat a torkomig ért már s az ajtónál elfogott valami kétségbeesett, kínzó, szégyenkező indulat, rémséges kín, az örök becselenség kínja s egyszerre üvöitenem kellett, sikítanom kellett, verni kezdtem az ajtót, döngetve s szántszándékkal a csontos részével ütöttem az öklömnek, hogy hasítson át a fájdalom rajtam, hogy testi kínom legyen ...

— Jó lesz vigyázni! ... Vigyázni! Vigyázni!! Héjj!! Az Istenit, vigyázni hát!!! Jajjjj!! ...

Csépeltem az ajtót, aztán kiszaladtam és nem tudom, mi történt azután odahaza.

Késő éjtszakáig jártam a határt s nyomoruitabb voltam a legutolsó kutyánál. Vert a lelkiismeretem, mint a korbács s ami utálatosság, undokság és aljas szemét csak van a világon, az mind az én életemet nyomta. Júdás érezhette így magát. Jaj, ha akkor sírni tudtam volna! De az Isten elveszi ilyenkor a könnyet az embertől. Csak jártam s égő szemeim menedéket kerestek. Mit csináljak? Mivel tegyem jóvá? Mivel engeszteljem meg?

Bent bandukoltam már a faluban s a szövötkézet előtt találkoztam a cigányokkal.

— Tóni! — kaptam meg a primás kezét. — Tóni, nincs most

pénzem, egy krajcárom sincs, de mennyit adtam már nektek. Gyertek velem, holnap mindent megfizetek.

A cigány rám nézett furcsa képpel, aztán elvigyorodott.

— Szerenád lesz, fiatal úr? — kérdezte. — Szerenád?

— Az, — mondtam lihegve — csak gyertek!

Odaállítottam őket két sorba az ablakunk alá, megálltam előttük s édesanyám nótája felzengett a csöndes éjtszakában:

Felleg borult az erdőre...

A hold csodálatosan ragyogott, a gyerekek szépen játszottak s ott a halk éjtszakában akkora volt szívemben a fájdalom, mint az egész világ.

— Édesanyám! — kiáltottam be. — Édesanyám, hallja-e?

Egyszerre megjelent az ablakban a feje; folyt szeméből a könny.

— Jaj, te gyerek, te gyerek — mondta. — Egész délután kerestelek.

Aztán pénzt dugott ki.

— Nesztek, — mondta a cigányoknak — menjetek. Köszönöm a nótát.

S rám nézett.

— Gyere be, fiam — mondta csöndesen.

És én bementem. Odafeküdtem melléje az ágyba s ahogy drága húsa érte a testemet, ahogy belőle szakadt tagjaim ráfonódtak, egyszerre elfogott a sírás s két áldott melle közé bújva sirtam, hogy azt hittem, megfulladok.

— Édesanyám — mondtam könyörögve — ne haragudjék. Én olyan szerencsétlen vagyok.

Fejemre tette a kezét s a holdfénytől világos szobában könnyes szemmel messze nézett. Jó volt, végtelen jó s úgy éreztem, az egész világ felett lebeg s a világ minden értelme hozzá fut össze.

— Semmit sem akar az ember, fiam — mondta — ami rossz. Semmit. Az ember csak a jót szereti s mindig a nap felé fordul. De kell ám a rossz. A szegénység, a kín, a vétek. Ez mind lépcső. Ezeken lép az ember, ezeken ismeri meg magát s ezeken járva tanul meg jónak lenni igazán. Ne mondd hát, hogy szerencsétlen vagy. Csak ember. Most már te is. Mind azok vagyunk. De a lélek őrködik felettünk és ez a fontos s mikor már süllyedünk, felemel bennünket. Menj hát az ágyadba, fiam s aludj békeséggel.

Így bocsátott meg nékem anyám, így avatott emberré, így nyiltak rá szemeim a világra s így indultam el egy uton valami messze cél felé, hogy megkeressem az embert egyetlen igaz értelmében: jóságában és szeretetében.

Dallos Sándor.

NEONACIONALIZMUS.

Midőn gróf Klebelsberg a neonacionalizmus fogalmát felvetette, sokan megütődtek azon, hogy a nemzeti eszme átalakulására figyelmeztetett, mert szerintük a nacionalizmus minden korszakban egy és ugyanaz, változásairól beszélni nem lehet. Az így vélekedők a nacionalizmusnak főként érzelmi tartalmát vették tekintetbe, de még erre sem áll meg ellenvetésük. Az érzelmek állandóan módosulnak a gondolati elemek befolyása által. A vallásos élmény nagyon különböző, aszerint, amint pusztán ösztönökön, vagy dogmatikus meggondoláson alapul, a hierarchiát, az egyházi intézményeket csodáló, vagy a hitben esztétikai kielégülést kereső lélektípusban fogamzik meg. S amint az egyéni lélek, úgy egy-egy korszak szelleme is a maga beállítottága, gondolati előfeltevései szerint különféle formákba önti a közös érzelemanyagot. A nemzeti érzés — bár lényegében azonos marad — a korviszonyoknak megfelelően színeződik, új feladatok szolgálatában áll, új érzelmi alátámasztást nyer, más és más frazeológiával fejeződik ki. A nemzet önmagáról alkotott képze, a «nemzeti» fogalma szükségszerűen változnak és változásuk visszahat az érzelmi tényezőkre.

A háborút közvetlen megelőző években, a nemzeti érzés részben színtelenné, verbálissá, tartalmatlanná vált, részben tragikus csüggedéssé súlyosodott. (Ady.) A két jelenség egymásból folyt és közös oka a nemzeti gondolat elsekélyesedése volt. Azok a gondolati formák, amelyekbe a múlt század közepén és végén véglegesnek látszó határozottsággal ágyazódott be a nacionalizmus, lassankint elvesztették életadó, ösztönző erejüket. A XIX. század elejének leg szebb elvei az új század küszöbén már csak valójukból kiforgatott vagy betegessé túlzott schémák voltak, lendítői helyett megkötői a nemzeti fejlődésnek.

Az elsekélyesedést a liberális eszmék szükségszerű elkopásán túl főleg a nacionalizmus negatív oldalának érvényesülése, a függetlenségi ideológia egyeduralma okozta, amint arra gróf Klebelsberg rámutatott. A legnagyobb baj az volt, hogy a történetírás és publicisztika a maga időleges politikai szemléletét visszavetítette a magyar múlt jelentékeny területére, saját fogalmaiban találva meg a magyar történet minden értelmét és célját. Középkori kultúránk jelentősége háttérbe szorult, újabb évszázadok fejlődése a negyvennyolcas események felé sietett, a Habsburg-házzal való kapcsolatunk csak meg-megújuló szabadságharcot jelentett szemükben. A nemzeti történet sokszínűsége egy színre korlátozódott, a nemzeti karakter néhány egyszerű jelszóban összegeződött, a magyarság nagyjelentőségű szerepe Európa egyik leghatalmasabb dinasztiájának szolgálatában teljesen értelmetlen alakot öltött. A multat, amelynek hagyományai oly fontosak a nemzeti jellem kialakulásában, nálunk elborították a «modern» gondolatok.

Multunk értelmének elhomályosodásával kapcsolatos volt történelmi osztályaink fokozatos kiesése a nemzet öntudatából. Az arisztokrácia — amely ugyanakkor, midőn a maga tipikus tulajdonságait változatlanul a legújabb

időig megőrizte, szellemi és gazdasági rugékonyságával egyedül tudott a változott gazdasági, kulturális, politikai körülményekhez a maga zárt osztálymivoltában alkalmazkodni — támadottból lassankint komolyan nem vett tényezővé vált. Az egyéniség kultusza elfeledtette, hogy egy ország nemzetfenntartó rétegében nem egyes, bármilyen kimagasló szellemek a döntő fontosságúak (bár épen az arisztokrácia minden külső-belső színvonalcsökkenése és a mostoha kortendenciák ellenére napjainkig termelt ki magából ilyeneket), hanem az életformák egysége, az alapsajátságok és a világszemlélet állandósága, a reakciók egyformasága és a konzervatív alapösztönök mellett az elkerülhetetlen változások felismerése és végrehajtása. Osztálytulajdonságok és nem egyéni érdemek adják meg egy nemzet erejét.

A rendi állam felbomlott, helyét a nemzeti foglalta el. A «nemzeti» fogalma pedig, amely addig territoriális-történeti egységet és a vezető osztály konkrét sajátságait jelölte, határozatlan nemzetiségi gondolattá alakult, végig nem gondolt politikai célkitűzésekkel. Első és eredményében legvégzetesebb következménye az új koncepcióknak a magyarországi nemzetiségek öntudatra ébredése volt. A 40-es évek végén a magyar nyelviség újfajta programjával kapcsolatban a nemzetiségek minden vádoló érve, támadó fegyvere már megvolt. (L. Szekfű és Kornis idevágó munkáit.)

A nemzeti karakternek feledésbe merült arisztokratikus jegyeit a század-közép népi jegyekkel pótolta. Arany költészetében és Arany nemzedékében e népies-nemzeti vonások megtalálták a maguk tökéletes kifejeződését. A következő nemzedékben már nem volt meg az életformát teremtő képesség, csak csökönös ragaszkodás a meglévőhöz és annak képtelenné torzítása. A nemzeti sajátságok összeszűkültek. A magyarság egyre jobban a magyar paraszttal azonosodott, akinek alakja Aranyék reális-pontos körvonalai helyett bizonytalan, csak érzelmi és hangulati asszociációkat keltő képzetté vált. A kimeríthetetlen gazdagságú parasztlélek, a minden értéket magából megteremtő paraszt őserő lett az irodalom kedvenc témája és jelszava. Polgári osztály nem volt, polgári szellem nem alakult ki (csupán német-zsidós pótlékaiban); mintaképpé egy olyan réteg vált, amelyiknek magának van mintákra szüksége.

Elkerülhetetlen következményként sorvadó izlés, témaszegénység, elkorcsosult társalgási nyelv, stereotíp jellemek szűrítették el az újabb magyar regényt, fojtották meg a megszületendő drámát. Móricz Zsigmond, majd Szabó Dezső és fiatal követőik már csak egy változatot ismertek, egyetlen élményforrásból merítettek és egyetemesen magyarnak hitték szűkkörű szemléletüket.

A népi karakterre összezsugorodással járt újabban az exotikumok népszerűsége; városi ember a népben elsősorban a különöst élvezi. Külföld felé is ezeket mutogattuk. A magyarság mindenkor ismert volt európai értékeiről és most kétségbeestünk, hogy nem tudnak furcsaságainkról. Ma már rájöttünk, hogy éppen az exotikumok azok, amelyekben legjobban hasonlítunk más kis nemzetekhez, amelyek tehát legkevésbé érzékeltetik eredeti sajátságainkat. Az öntudathanyatlás következtében az izoláltság érzése egyre fokozódott, kultúránk belső értékébe vetett hit megrendült, nemzeti életünk céltalannak tűnt fel. Ez vezetett egyrészt Ady tragikus pátoszához és nyugatéhségéhez, másrészt a gyengébbeknél az idegent válogatás nélkül befogadó tipikus balkanizmus-hoz. Európa összetörőn magasodott felénk, de csak, mert magunk süllyesztettük magunkat a provincializmus színvonalára.

A bajokból önként adódnak a feladatok. Tágitani kell a nemzeti öntu-

datot, meg kell szabadulnunk a népi igézettől, bele kell vonnunk a magyarság képletébe az arisztokratikus vonásokat. Jöjjön a szellemtörténész, aki méltányolja az európai művelődésben páratlanul álló jelenséget, hogyan szívódik fel a már halott latin kultúra egy nemzet gondolkodásába, érzületébe, hogyan formálja jellemét, fogalmait, megismerteti latin neveletésünk számos, ma még alig sejtett következményével. Jöjjön a történész, aki a magyarság európai szerepére mutat rá, a nemzetgazdász és a bölcselelő, aki a nemzetiség helyett újból a nemzet értelmét állítja előtérbe, rehabilitálja történeti arisztokráciánkat, jöjjön a kritikus, aki leszámol az irodalmunkat bénító előítéletekkel és tisztultabb izlés alapjait fekteti le, jöjjenek az írók, akik ennek jegyében dolgoznak — és a neonacionalizmus megszületett.

Halász Gábor.

Stieve Frigyes : Németország és Európa 1890—1914. Kézikönyv a világháború előzményeinek történetéhez a legfontosabb okmányokkal és három térképpel. Németből ford. dr. Szepessy László. Budapest, 1928. Pfeifer.

A háborúban résztvettek közt alig van nemzet, melynek fiai elfogulatlanabban írhatnának a világháború előzményeiről, mint mi, magyarok. Azok a nagyhatalmak, amelyeknek versengése idézte föl a pusztítást, már nem ellenségeink. A cárok birodalma megsemmisült, Németországhoz fegyverbarátság emléke fűz. Anglia, Olaszország őszintén kibékült velünk, sőt szinte szövetséges számba megy; Franciaország igen távol fekszik tőlünk arra, hogy érzelmeinket iránta ellen-szenv fűthetné.

Az elfogulatlanság nem jelentheti az érdeklődés hiányát, mégis sajnálatos tapasztaljuk, hogy aránylag kevés magyar nyelvű munka foglalkozik ezzel a kérdéssel. Ennélfogva jogos örömmel üdvözölhetjük a jelesebb idegen művek magyarra fordítását, melyek irodalmunkban a hiányt pótolni hivatottak.

Stieve munkája nem terjeszkedik ki az összes kérdésekre, hiszen föladata Németország szerepének megvilágítása, így nem teszi fölöslegessé olyan munkák kiadását, amelyek a többi nagyhatalom szerepével foglalkoznak behatóan. Alapvetésre, sőt általános tájékozásra is alkalmas Stieve munkája, hiszen Németország az események és tárgyalások középpontjában állott.

Az események és a tárgyalások való-ságos dsungelnt alkotnak. Európai hatalmak küzdenek egymással; céljuk legtöbbször látszólag valamely idegen világrészben fekvő, földrajzi tan-könyvekben is alig található tartomány megszerzése, eszközük gyakran kisebb államok viszályainak szítása.

Eközben szövetséges nagyhatalmak összeveszéshez jutnak közel, egymás háta mögött igyekeznek új szövetséget keresni, váratlanul megbékülnék, sőt szövetségessé válnak olyan hatalmak, amelyek farkasszemet néztek egymással.

A nagy dsungelből világosan emelkedik ki két alapvető megállapítás: a központi hatalmaknak nem volt háborús céljuk, ennél fogva háborúiserveik sem lehettek. Pedig lehetett volna háborús cél: Lengyelország és Ukrania fölszabadítása, vagyis Oroszország földarabolása. Ez megszabadította volna Németországot a két felöl való fenyegetéstől, de Németországban valami sajátos kegyeletérzés uralkodott Oroszországgal szemben. Az a kormány és az a Bismarck, amely a szívébe törődés politikáját követte volt Ausztriával szemben a német egység megvalósításáért, az egységnek biztosítására nem akart a monarchisztikus elv egyik főképviselője ellen támadni.

Tabu maradt Oroszország Bismarck utódai előtt is a japáni háború alkalmával, mikor Anglia jóakarátú semlegességére lehetett volna számítani, Vilmos császár a japániakat ingerelte maga és birodalma ellen.

A központi hatalmak békés politikájának egyik bizonyossága az, amit még most is nagyon kevesen tudnak: a központiak katonai inferioritása az entente-táborral szemben. Minket megtevesztenek a nagyszerű sikereket, amelyek a német hadsereg a háború folyamán elért. Ezeket a nagyszerű sikereket a német hadsereg nem szám-beli túlsúlynak köszönhette, nem is pusztán a mozgósítás gyorsaságának, hanem a kezdő haditerv nagyszerűségének és Hindenburg zsenialitásának. A német haderő ⁹/₁₀-részét vetették az első hetekben Franciaország ellen,

ottan tehát győztek eleinte a németek, mert számszerű fölényben voltak; haderejüknek $\frac{1}{10}$ -része vonult az orosz határra, s ott a számszerű fölényben levő oroszokat Hindenburg nagyszerű vezetése fékezte meg. Katonai fölkészültség tekintetében a központiak elmaradtak; francia kézikönyvekből ez csakúgy kiolvasható, mint az elterjedt német statisztikai művekből.

A Hachette-cégnél megjelent Atlas de poche tanusága szerint a francia hadsereg létszáma 1904-ben 587.000 főnyi, a német csak 520.000-nyi volt. A német Hübner-Juraschek fordítva mutatja ki a békeállomány nagyságát és valószínűleg ez a helyes; eszerint a német haderő a bajor hadsereg beszámításával 606.000-nyi, a francia pedig a szabadságoltak levonásával 520.000-nyi, de a *taakosság számához viszonyítva a német haderő így is kisebb volt a franciánál*. Az orosz haderő nyomasztó adatairól fölösleges beszélni: *az entente katonai fölénye jóval a világháború előtt kétségtelen volt és ez a fölény nem csökkent a háború kitörésének pillanatáig. A kezdő sikerek okát megemlítettem, a későbbi sikerek és az évekre nyúló ellenállás titka az, hogy a német gyárilpar fejlettebb volt, mint a francia; az angol ipar hatalmas teljesítőképességét ellensúlyozta az, hogy a háború elején a németek megszállták a nagyszerű belga és észak-francia bánya- és ipari vidéket. Ezek segítségével bírták a központi hatalmak a technikai versenyt olyan sokáig; ahol volt gyár, ott azt be lehetett rendezni háborús célok szolgálataira. Munkaerőt a hadifogolytömeg adott.*

A magyar olvasó kedvéért szükséges volt kiterjeszkednem erre a kérdésre, mert még ma is általánosan elfogadott tényként szerepel az az *óriási tévedés, hogy a központi hatalmak katonailag jobban föl voltak készítve a háborúra, mint az ellentábor*. A «nagyobb békebeli fölkészültség», amelyet Klebsberg Kuno említ egyik néhány nappal ezelőtt megjelent cikkében, nem úgy értendő, hogy a mi haderőnk, hadianyagellátó iparunk fejlettebb lett volna, mint a Creusot- és Putilow-művekkel dicsekvő francia vagy orosz haderő és hadiipar, különösen, ha ehhez az angol ipart is hozzávesszük. A «nagyobb felkészültség» csak azt jelenti, hogy fejlettebb közlekedési eszközeink és fejlettebb iparunk könnyebben volt

háborús célok szolgálatába állítható, mint az ellenfeleké. *Szigorúan katonailag lényegesen gyöngébbek voltunk az ellenségénél.*

Stieve érinti ezt a kérdést, t. i. a központiak katonai fölkészülésének gyöngeségét, de nem bocsátkozik részletekbe. Ennek dacára elég világosan kidomborodik munkájából az a nevezetes tanulság, hogy a központi hatalmak politikája békés irányú volt.

Világosan látszik művéből a nagy háború előzményeinek másik kiemelkedő tanusága: *a legellentétebb érdekektől hajtott államok is alkalhatnak minden tüzet kiálló szövetséget*. Ez a tanulság meríthető abból, hogy szövetségben állhatott egymással Oroszország és Anglia és szövetségben állhatott egymással Franciaország és Anglia. Valóságos világcsoda ennek a két szövetségnek keletkezése és fennállása, végül hatalmas erőpróbája. Az érdekellentéteknek olyan erdeje válszította el ezeket egymástól, hogy a német külügyi hivatal egyik borotvaéles eszű hivatalnok, Holstein, örök lehetlenségnek tartotta pl. az orosz-angol egyetértést.

A csoda nyitja ott van, hogy Oroszország és Franciaország kormánya egy főcél tüzött ki maga elé és annak alárendelte a kisebb célokat. Ez a két nagyhatalom *Európában* akart sikert elérni és ennek kedvéért lemondott a tengerentúl olyan célokról való küzdelemről, amelyek miatt ellentétbe kerülhetett Angliával. Franciaország igen kínos körülmények közt engedett a fashodai kérdésben, Oroszország Perzsiában hátrált meg az angol kívánságok előtt. Mivel mindkettő el volt szánva arra, hogy Angliával föltétlenül elkerülje az összeütközést, mindkettő mérsékelhette tengerészetiének fejlesztését.

A német birodalomnak Európán kívül céljai nem voltak, Európán kívül azonban terjeszkedést követelt páratlan iramban fejlődő ipara és kereskedelme.

Itt van a történeti háttere Stieve filozófiai megállapításának: «nincs véletlen...» A nagy összeütközés nem egy embernek, nem egy államnak, nem is egy államcsoporthoz bűne, az történeti szükségszerűség volt. Évtizedeken át folyt a tusa diplomáciai tárgyalások alakjában s a nyílt összeütközésnek is be kellett következnie az egymásra féltékeny két hatalmi csoport között. — Szomorúan érdekes

az előadott anyag, de érdekes az előadási mód is.

Érdekesen jellemez Stieve embereket és korokat. «Egy kor lényegét a legbiztosabban a művészetek stílusa határozza meg... Az évtizedek, amelyekről itt beszélünk, átlag csupán lapos és ízléstelen stílust hoztak létre... A természettudományok, mint egyedül megbízhatóak, mert érzékelhető tényeken alapultak, a vallás egy nemévé váltak. Az építészeti alkotások, amennyiben nem a gyárak és munkásnegyedek sivár józanságát fitogtatták, üres és értelmetlenül cikornyás pompával éktelenkedtek.»

Ez a pusztán matematikai igazságokban hívó kor tette nyersebbé a német terjeszkedési vágyat, amely annál mohóbbnak tűnt föl, mert ké-

sőre érkezett a gyarmatok fölött való osztozkodás küzdőterére.

A fordítás gördülékeny, bár finomsági hibát lehet találni benne, különösen a könyv első részében. Néhány sajtóhiba kellemetlen. 1914-ben a kritikus francia minisztertanácsi ülés július 31 helyett aug. 31-re van téve (ez a sajtóhiba a német eredetiben is megvan), Poincaré szentpétervári látogatásának ideje júniusra van téve július helyett.

Figyelmes olvasó többet is fog találni, de mindannyit kijavíthatja a szöveg értelméből. Ezek különben sem csökkentik a munka értékét, laikus és szakértő tehát zavartalanul örülhet ennek az irodalmunkban nevezetes hézagot pótló fordításnak.

Gaál Sándor.

A Napkelet pályázata.

Irodalmi pályázatunk e negyedéve gazdag termést hozott. A Bíráló Bizottság selejtező tagjától kiemelt s így versenyre bocsátott pályaművek címét és írójuk nevét alább közöljük. E művekről a Bíráló Bizottság fog bírálatot írni a pályadíjak odaítélésekor; most csak a ki nem emelt pályaművekről közlünk rövid jelentést.

A kiemelt és versenyre bocsátott művek a következők. (A sorrend nem jelent értékelést.)

Versek.

1. Költeménysorozat. Jelige: (A tűz dalol.) A szerző: *Otlik Pálma*, Budapest.
2. Hegedűszó az erdőn. (Jelige: Was glänzt, ist für den Augenblick geboren). A szerző: *Gulyás Pál*, Debrecen.
3. Versek. Jelige: Nagymessziről. A szerző: *Apor Elemér*, Eger.
4. Jelige: Szederinda. A szerző: *Bódás János*. (Cím?)
5. «Apród» jelige. A szerző: *Fány Félix*. (Cím?)
6. Képek és kardok. A szerző: *Marconay Tibor*, Budapest.
7. «Örvénykő» versei. A szerző: *Dédesy Zoltán*, Budapest.
8. 14. vers. (Jelige: Napkelet.) A szerző: *Tartallyné Stima Ilona*, Nagydobos, Szatmármegye.
9. Jelige: Muagerisz. A szerző: *József Attila*, Budapest.
10. «A garabonciás.» «Tavaszi verőben.» «Szeptemberi bánat.» «Kis pogányisten.» «Ádám.» «Peer-Gynt.» «Jégeső.» «Mandulavirág.» stb. c. versek mellett nincs jeligés levél.

Novellák.

1. *Amikor a halál muzsikál.* (Jelige: Nessun maggior dolore, che ricordarsi del tempo felice nella miseria. Dante.) Szerzője: *Kállay János*, Budapest.
2. *A Jenei csodálatos históriája.* Szerzője: *Fehér Gábor*, Nyiregyháza.
3. *Falusi kis leány Pesten.* (Jelige: «Jaj be szép ez a Pest, Istenem, be szép». Czuczor.) Szerzője: *Váczy József*, Budapest.
4. *A becsületes Pál András.* (Jelige: «És megszólalt vala amaz igaz bíró.») Szerzője: *dr. Moravcsik Gyuláné*, Budapest.
5. *A bányaoírás.* (Jelige: Vae victis.) Szerzője: *Névtelen*. (A jeligés levél üres.)
6. *Égmozdtló Gergő.* (Jelige: Ha álmodunk, álmodjunk merészet.) Szerzője: *Ferenczy Géza*, Bécs.
7. *A gályarabok éneke.* (Jelige: Élünk siralomban, rettegésben, minden dolgoknak szükségében.) Szerzője: *Váczy József*, Budapest.
8. *Párhuzamok az éjtszakában.* (Jelige: Mors liberatoris.) Szerzője: *Szenczer László*, Gyulafehérvár.
9. *Szegénység.* Szerzője: *Dallos Sándor*.
10. *A séta.* (Jelige: Március huszonegyedike.) Jeligés levél hiányzik.

Essayk.

1. Shaw és az angol regény. Szerzője : *Mátrai László*, Budapest.
2. Zalán sorsa. A szerző : *Hevesy M. Angelica*, Kalocsa.
3. Az individualista és a nacionalista irodalom. Szerzője : *Lakner Géza*, Veszprém.
4. Vajda János lelki fejlődése. Szerzője : *Dénes Tibor*.

A PÁLYÁZATON KI NEM EMELT NOVELLÁK BIRÁLATA.

A per. Jóízű történet. Ha a csattanója nem is csattan, a kedves, anekdotázó hangja gyönyörködtet. *Ácsorgó és ácsorgók*. Tehetségre valló kis rajz, de küldjön jelentékenyebbet. *Az asszony és a lélek*. Izlésesen vezetett, kissé bőbeszédű novella, a tendencia nagyon is kilóg belőle. *Bestiák*. Részleteiben jó, de nincs egybekomponálva, szétesik. *Megmenekülés*. Jó ötlet, eleven előadás, de feltűnő kvalitásokat nem mutat. *Tsuládatos Klára*. Stílusa elég színes, ízléssel fegyelmezett, de a téma áromantikája, a történelmietlen történelmiség nagyon leontja a terjengős novella értékét. Színművével nem foglalkozhatunk. *Jácint és rózsabimbó meséje*. Küldjön be Novalis-tanulmányt, nagyon érdekelne s bevezetése után, hisszük, hogy jó lesz. *Téli szállás*. Folyékony elbeszélő, de nincsenek eszközei hozzá, hogy aránylag elég hálás témáját elmélyítse. *Az idegen ház stb.* ízlésesen megírt, de jelentéktelen kísérlet. *Őszinteség*. Megkapó gondolatfuttatás, de mi köze a mi pályázatunkhoz? *Iránytű nélkül*. Amikor az emberek negatív konturjait rajzolja, jó ; szatírára volna tehetsége. Stílusa éretlen, de fejlesztendő. *Balogh Gábor szigorlatra készül*. Könnyen folyik tollából a tinta. Iráskészsége biztató, de szellemessége egyelőre nagyon alant jár. *A futár*. Bizonytalan történelmi és földrajzi érzékre árulkodó álszínpadias hatásokkal dolgozó novella; bizonyos szintet elér. *Miért?* Egy oktalan öngyilkosság «megokolása» nagyobb apparátust kíván. *Valaki jön*. Hálátlan, de önkénytelen kedvességgel, részletgazdagsággal megírt elbeszélés, ha ugyan annak nevezhetjük. *Az utolsó szerep*. A másik sokkal jobb novellája után olvasva elkedvetlenít.

A halál császár. A műfaj hamis, de a stílus nem erőtlén. Mért nem ír nagyobb dolgokat? *A családi értesítő* elég mulatságos. A hóvirág halála aránytalanul gyengébb. *Vadlibák szerzője*. Ötletre épített, elnyűtt bölcseségű írásocskák. Még fejlődnie kell! *Könnyű Katót táncba vinni*. Érdektelen érdekességeket hajszoló, alacsony humorú, furcsán szögletes írások. *Idegen virág*. Primitív, szentimentális történeteske. *Az út*. Gyenge, vázlatos, krónikaszerű, semmiféle kompozíciója sincs. *Domnyu Parintye*. Kidolgozatlan, vázlatos, keveset mutat. *Két leány*. Örülünk, hogy a szolid leányok lepipálják a léhákat. Nagyobb az igazságérzéke, mint a művészi. *Credo*. Rokonszenves életfelfogás, gyenge feltalálás; semmiesetre sem novella. *Napkeleti tüzek*. Marlitt ősmagyarjai. *Jézus*. A leggyengébb.

Essayk.

Peer Gynt. Értelmes írás, de nem több, mint amennyit egy átlagolvasó észrevehet. *Irodalom és álirodalom*. A magyar irodalom állapotát egész helytelenül látó ember tévedéssorozata. *Blaža Lujza*. Gondos, de szürkécske életrajz, essaynek szerzője sem tarthatja.

Versek.

A Minden Élők Útján. Ady s a régebbi epigonlira kuriózszerű, de nem értéktelen ötvényzödése. Állásfoglalása rokonszenves. G. R. M. F. A sorsával komolyan szembenálló ember egyenlőtlen, de igaz versei. A kezdet, Rozsály, Chopin meggyőzőek. Vigyázzon Ady emlékére, Élet, én élni akarok : ilyen sorokat nem szabad leírni. *Hangulatmadarak*. Egy ébredő lélek könnyű dalparittyái. Minden sablonosságuk, kiforratlanságuk ellenére is rokonszenvesek, a hang meleg, elmélyíthető, játékosága őszinte. *Versek*. Feltűnően hű Ady-utánpotok, de semmivel se többek. *Prometheus*. Dikciója iskolás, a tosztköltészet felé hajlik, de igazi lendület lobog a mélyén. Világnézete kölcsönzött. *Buba*. Ötletre épített versek. De az ötlet is ritkán jó s amikor jó is, sokkal finomabb versbe-

ötvözés után áhitozik. Mozgékony-sága rokonszenves. *Weöres Sándor*. Ha csakugyan tizenöt éves, a versek (viszonylag) egész kivételesen jók. Jólásokba nem bocsátkozhatunk. Gazdag az, aki várni tud. *Hajnal dereng*. «A szél egy furcsa elem» jó. Egyéni színe még nincs, sorainak különös prózai törése van. Poétai fejlődése alapjául a füzet elfogadható. *Virtus* szerzője. Természetbe kapcsoló versei: a zenit, zsoldárai: a nadir. A nadir nagyon mély, a zenit elég magas. Szép a Pán. *Az én arcom*. Bizonyos szintet minden verse elér, de semmi nyugtalanító sincsen bennük.

Narrante. Űgyessége ellenére is messze van attól, hogy líra legyen. *Hullnak a rendek*. Versei szerkezete, ha laza és bőbeszédű is, spontán és természetes. Szó-, kép- és metafora-kincséről kevés jót mondhatok. *Sas a viharban*. Vannak aránylag szerencsés versei. (Öreg, festett asszony-ság), de félszeg ritmusú sorai-ból és rosszul rezonáló rímeiből, költőietlen nyelvből az árad, amit anti-poézisnek érzünk. *Ősvégi trubadurkodás*. Formai készültsége jobb, mint nyelve és koncepciója. Olyasféle versszakokat, mint a *Te vagy a váram* kisasszonya első szakasza, hogy lehet írni? *Ezüstharang, ha csendül*. Álomboldogság című verse utolsó hat sora megmenti attól, hogy egész lesújtó írjunk. *Mécsvilág*. Bágyadt versek. Nemsak a mögöttük álló lélek, de a bennük megnyilatkozó művészkészség is. *A kriptajftóban*. Verselése kezdetleges. *A két szemek könnye*. Egész kis verseiben van némi epigrammatikus fordulatosság, különben nem sokat mond. *Én is*. Elnyújtott, szürke írásocskák. A verselés is gyöngye. *Régi dicsőségünk stb*. Még túlszabadon kezelte, alexandrinná növekedő asklepiadeszi versei a legszerencsésebbek. Sok füzetében kevés a jó. *Örök titok*. Sok banalítás közt néhány könnyed sor. *Utolsó szerelem*. A legelemibb verskészsége sincs meg. *Magyar hadifogoly*. Sajnos, nem vers. *Könnyvirágok*. Egész kezdetleges.

A pályázatunk első negyedében elutasított novellák és versgyűjtemények kéziratát a kiadóhivatalban átvehetők. A most elutasított pályaműveket szeptember hó folyamán bocsátja a szerzők rendelkezésére a kiadóhivatal.

Színházi szemle.

A Budapesti Színészek Szövetségének irodalmi bemutatóelőadásai során az Új Színház helyiségében színre került Thury Lajosnak *A ma asszonya* című háromfelvonásos társadalmi drámája. Thuryt idáig mélyrészű, férfias hangú novelláiból ismerte és szerette meg a közönség, a mi folyóiratunk olvasógárdája is. Művészi természetéhez, cicomátlan hangjához hűlenné a színpadon sem lett. Akik emlékeznek az ifjan elhunyt, jeles tehetségű Thury Zoltán melegt, igazságszerető lelkére (emlékét fia épen a Napkelet egyik gyönyörű novellájában örökítette meg): érezten-érezhették, hogy ez a lélek tovább él és nyugtalanodik írófiában. Drámájának középpontjába a mai asszonyt, a kenyérgondoknak prédául vetett, egyéniségében megnyomorított lateinerfeleséget állította, ezt a megfordított Nórát, aki immár nem babalélekkel áll a realitás követelményeivel szemben, hanem akit lélektelen bábbá nyomorítanak a realitás kényszerei. De az efféle téma mintegy magában hordja

az egyoldalúság és konstruáltság veszedelmét s ezt merőben elkerülnie Thurnak nem sikerült. Alakjai még túlságosan elmondják és elmagyarázzák magukat, ahelyett, hogy sorsukat magukból drámai módon kisugároznák. Művében sok igazságot érzünk, de nem érezzük benne az *egy* és megfelelhetetlen művészi igazságot. Kezén a téma nem annyira önmagából fejlődik és alakul, mint inkább alakíttatik, valódi benső fejlődés nélkül. Mágocs Anna hitvesi válságát sokkal inkább egyéni vérmérséklettől és idegétlettől függő, szinguláris esetnek érezzük, semhogy általánosabb érvényű drámai tétel alapjául szolgálhatna: az áldozat-feleség tragédiájának indul s csak erősen novellai véletlénen fordul meg, hogy egy jószándékú férj tragédiája nem válik belőle. Thury sokat tanult Ibsentől, de a legfontosabbat: a szigorú drámai koncentrációt még eléggé nem tanulta meg tőle. Egy szembeötlően ibseni gyártmányú revolver is előfordul nála, mely a dráma fordulatai során annak három szereplőjére nézve is „ultima ratió“-ul igérkezik. Ez a revolver végül sem sül

el s nem öl meg senkit, legfeljebb — a drámai kauzalitást puffantja le.

Kitűnő érzéke van Thurynek a színpadon is a meghitt, családi-ízű mozzanatok iránt. Mágocsnének két leányával való jeleneteiben szinte hallani egy melegen érző szív dobogását. A dráma tézisének igazságán a nézők sokat vitatkoztak, a darab hangjának őszintesége és írói becsületessége megfogta s hatalmában tartotta az egész közönséget. Thury a drámának sem vonalait, sem szavait nem csavargatja

olcsó poentek felé, szolid anyaggal dolgozik s megmunkálásához is szolid eszközöket választ. Első színpadi műve még nem makulátlan írói érték, de aki vele megszólalt: értékes író.

Az előadás nem volt egyenletes, egyes részeiben épen műkedvelői szinten mozgott. De a főszerepben Koppány Erzsébet nemes mérsékletét, egy epizódalokban pedig Fenyő Aladár szuggesztív erejű játékát nem lehet említés nélkül hagynunk.

Rédey Tivadar.

Testrészek a színházi plakáton. Kezdetben vala a színlap, hogy felvilágosítson mindarról, mire a közönségnek szüksége lehet: műsorról, szereplőkről, helyarákról stb. Azután a sztárok neve feltolakodott a darabcím elé: *X. vagy Y. felléptével.* Azután X. kasszony vagy Y. úr arcképe is megjelent rajta: hadd lássuk előre, elég szép hősnőt vagy hőst kapunk-e estére. Közben — hogy mindezek részére helyet lehessen szorítani — eltűntek a színlapról a helyarákat feltüntető táblázatok (minek is az ilyesmit előre tudni? majd kiszül a kasszánál!). A színlapokon a színészportrék még csak kis méretben jelentkeztek, újabban aztán ugyanezek a felvételek megnagyítva is az utcára kerültek s a transzparens hirdető oszlopokon estétkint kivilágítják őket. Ugyanily nagy méretű képek láthatók immár a színházak bejárója előtt is, akár csak a városligeti vurstliban. Jó az efféle — csalogatónak: tessék besétálni, ott bent látható Maud, a csodapók... akarom mondani: Fedák Sári vagy Titkos Ilona! Az Andrassy-úton meg nemrég Gál Franciskát életnagyságot meghaladó «kivágot»-ban állították ki a gyalogjáróra.

A színészek után a közönség is rákerült a színházi plakátokra, egyelőre legalább is egyes testrészei képében, legutóbb például öt-hat tenyeret látunk megrajzolva: «Ilyen vörösre taposolja a tenyerét — úgymond a plakát — a *** előadása alatt!» — Ezek után már azon sem csodálkozunk majd, ha legközelebb a jazz-operettektől deformált közönség-fülek is megjelennek a színházi falragaszokon.

Végül a színészek s a közönség után — rájuk jellemző szerénységgel — utolsónak felvonulhatnak a plakátokon maguk a színházigazgatók is. S ha őket is valamely testrészükkel kívánjuk szerepeltetni, nem tudom, mi kínálkoznék erre a célra legmegfelelőbbnek? A szívük? Ilyen — legalább is a szerzők állítása szerint — nincs. Hát akkor talán pingáljuk a plakátokra kétségtelenül legérzékenyebb s a

szív funkcióinak pótlására legalkalmasabb szervüket: a pénztárcájukat...
Dieudonné.

Káka tövén...

(Esztetiko-etno-pszicho-illogikai analízis egy tudós esztéta modorában.)

I.

Tudósaink eddig nem jöttek nyitjára a titoknak: mi köze a káka tövén költő rucának a jó földben termő búzához. Sok népdalunkban ugyanis nem világos az összefüggés az első sor s a vers többi sora közt. Van-e pl., akinek szeget ne ütött volna a fejébe, hogy mért szállott kútágásra a sas s ha már odaszállt: mért riasztja el a költő onnan a következő felkiáltással: Engem rózsám ne csalogass! Mi köze a két sornak egymáshoz?

Hosszabb nyomozás után sikerült egy népdalnak ebbeli rejtett összefüggését megtalálni s így végetvetni a balhiedelemnek, mely a népdal és modern műdal közt azt a különbséget látja, hogy míg a népdalban az első sor nem függ össze a többivel, a műdalban a többi sem függ össze egymással. Felhasználjuk egyben az alkalmat, hogy a káka tövire nézzünk s felfedjük e népdal titkos szépségeit.

Lássuk közelebbről a híres rucadalt.

A tévhit eddig az volt, hogy a ruca: — madár. (Vadkacsa. Anas boscas. Lásd: Bréhm 215. l.) Pedig, mint a tapasztalat igazolja, nemcsak a madár költ, hanem a költő is. (L. Folyóiratok fészkeit.) E megállapítással egyszerre megnyílik a vers értelme: Ruca maga a költő, akit csak a népdal másolója írt kis r-rel, a nép mindig nagy R-rel ejti ki a nevét. Tehát: Ruca új költi a dalt a káka tövén!

Minthogy Dunántúl, különösen a Balaton partján sok a káka, Ruca valószínűleg ott andalgott s séta közben

a káka tövére dőlt le pihenni. Ez okfejtés alapján kétségtelen, hogy Ruca a Balaton partján született, amint-hogy a dal is ott keletkezett, amit az is bizonyít, hogy a Balaton alapjában elszomorító hely, ahonnan a drágaság miatt a legtöbb szeretőknek meg kell szöknie. A kislány is azért sír a Balaton partján, mert elhagyta szeretője csalfán. De nemcsak a kislányt hagyja el szeretője: a szeretőket is elhagyja a kislány. Nos, Ruca urat is elhagyta kedvese s ezért zokog kezében a lant.

A mérhetetlen kákát szemlélve minden átlagembernek az az ötlete támadna, hogy a kákán csomót keresen. Nem úgy Rucal! Ő poéta s így megállapítja, hogy ez nem jó termő föld, itt a búza nem teremne meg. A művész biztonságával vágja oda:

Jó földben terem a búza!

S most a költőnek a búzáról eszméltársulás útján eszébe jut a búzavirág-szemű leánya, ki hajl szintén megszökött a káka vidékéről. Látszólag túlzással, valójában meglepő igazsággal örökíti meg a gondolatot:

De ahol a hű lány terem,
Azt a földet nem ismerem
Seholsem.

Igaza van Rucának: nem ismeri, hiszen a hű lány nem a földön terem, még kevésbé a földben, hanem vagy úgy születik, mint mindenki más, vagy rózsabokorban jön a világra. Ruca realiztikus megfigyelésére jellemző két sor!

II.

Rucához méltó a második versszak is:

Kidőlt a fa mandolástul,
Elszakadtam a rózsámtul.
Úgy elszakadtam szegénytől,
Mint ősszel fa levelétől
Elválik.

Kétséget nem szenvedhet, hogy az első sorban kidőlt a fa. Még pedig mandulástól. Furcsa is lenne, ha a fa kidőlné, a mandula meg ott maradna

a levegőben. A fa tehát mandulával együtt dőlt ki, amint Ruca úr is, kinek annak idején nem vették ki manduláit, mandulával együtt szakadt el rózsájától. A költő ezt természetesen szülei iránti gyöngédségből, kiket a mandula-ügyben mulasztás terhel, elhallgatja, de a hasonlat elárulja a zord valót.

A harmadik sor (Úgy elszakadtam szegénytől) Ruca jellemére világít, ki valószínűleg hozományvadász volt s ezért szakadt el a szegény lánytól. Igaz, ennek ellentmond tanulmányunk bevezető részének azon megfigyelése (L. I. Fejezet 50. sor), hogy Rucát hagyta el kedvese. De ép az ily ellentmondások, a fény és árny tünde játéka világítják meg legjobban a költői lélek misztikus adottságait.

Az utolsó sorban (Mint ősszel fa levelétől — Elszakad) azt állítja költőnk, hogy a fa levelétől elszakad. Az egyetlen sor, melynek valóságosságához kétség férhet, mert kérdés, hogy nem a levél szakad-e el a fától? E probléma megoldása azonban nem apró cikket, hanem egész könyvet érdemelne.

Az bizonyos, hogy a kis vers költészetünk egyik legszebb gyöngyszeme. A sziszegő *sz-ek* (Úgy elszakadtam szegénytől) édes borzongást idéznek elő alliteráció-szomjas nyelvzmainkban, míg a *k-k* (*Káka* tövén *költ*) kevély s kaján kárörömmel köszörülük torkunkat. A szavakban a magánhangzók és mássalhangzók váltakoznak, viszont a szavak hangokból állnak, ellenben a mondatok szavakból.

Az egész kis remekmű 8 sorból áll s minthogy 8-nak a fele 4: tömörebben kifejezve: a vers kétszer 4 sorból áll. *Sovén.*

Hibagazítás. Előbbi számunk *Színházi Szemléjébe* kellemetlen sajtóhiba csúszott. Színi bírálónk Pirandellonak *Öltöztessük fel a mezteleneket* c. mélységesen tragikus darabját *színjátéknak* nevezte. A *színjátékból* a nyomdában *vígjáték* lett.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; főmunkatársa: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDÜS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.